JOAN
DIDION

„Scriitorii trădează
întotdeauna
pe cineva.“

JOAN DIDION

Spre Betleem, agale

Traducere de
Bertha Savu

TREI

Anansi
EGO

JOAN

DIDION

Spre Betleem, agale

Traducere din limba engleză și note de
Bertha Savu

3
TREI

Pentru Quintana

Mulțumiri

„Unde oamenii continuă să se sărute” a apărut prima dată în *The New York Times Magazine* cu titlul „Niște oameni de la o școală pentru nonviolență”. Eseurile „Despre păstrarea unui carnet de însemnări” și „însemnările unei fiice indigene” au fost publicate prima dată în *Holiday,* iar „Nu pot să-mi scot monstrul din cap” și „Despre moralitate”, în *The American Scholar,* cel din urmă cu titlul „Etica insidioasă a conștiinței”. „Despre stima de sine” și „Guaymas, Sonora” au apărut prima dată în *Vogue.* Un fragment din „Carnet de însemnări din Los Angeles” a fost publicat cu titlul „Santa Ana” în *The Saturday Evening Post.* Toate celelalte eseuri au apărut inițial în *The Saturday Evening Post,* unele dintre ele cu alt titlu: „Visând la visul de aur” s-a numit „Cum să le spun că n-a mai rămas nimic”; „7000 Romaine, Los Angeles 38”, „Subsolurile lui Howard Hughes”; „Scrisoare din paradis, 21°19' N, 157°52' V”, „Hawaii: step deasupra Pearl Harbor”; iar „Rămas- bun tuturor acelor lucruri”, „La revedere, oraș fermecat”.

Autoarea le mulțumește acestor publicații pentru permisiunea de retipărire a eseurilor.

Rotind, rotind spirală tot mai largă, Șoimul pe șoimar nu-l poate auzi; Lucruri se destramă; centrul nu se mai susține;

Anarhia pură vine peste lume, înmuiată-n sânge, mareea-naintează, și peste tot

Ceremonia inocenței e înecată;

Lipsiți sunt cei buni de-orice convingere, cei

Răi, plini de intensitate înfocată.

Fără îndoială, e vremea unei revelații;

Fără îndoială, e vremea pentru cea de-a Doua Venire.

A Doua Venire! Nici bine nu s-au spus cuvintele

Că-ntr-o bogată închipuire Spiritus Mundi

Îmi tulbură privirea: undeva-n nisipurile desertului

O arătare cu cap de om și trup de leu, Cu privirea-i goală și, ca soarele, necruțătoare,

Își mișcă coapsele greoaie, și întreaga- i făptură

Agită-n deșert umbrele păsărilor indignate.

Iar cade întunericul; dar știu de-acum Că douăzeci de veacuri de adâncă letargie

Au fost curmate-n coșmar de legănatul unui scrânciob,

Ce bestie primitivă să fie, de timpul îi veni, într-un sfârșit,

S-o ia spre Betleem, agale, spre propria-i născare?[1]

W.B. Yeats

Am învățat ce-i curajul de la Buddha, Isus, Lincoln, Einstein și Cary Grant.

Peggy Lee

O prefață

Cartea aceasta se numește *Spre Betleem, agale* pentru că, deja de câțiva ani, unele versuri din poezia lui Yeats de mai sus îmi răsunau în urechea minții de parcă ar fi fost implantate acolo pe cale chirurgicală. Spirala tot mai largă, șoimul care nu îl aude pe șoimar, privirea goală și necruțătoare ca soarele; acestea au fost punctele mele de referință, singurele imagini pe fundalul cărora mare parte din ceea ce vedeam și auzeam și gândeam părea să aibă sens. „Spre Betleem, agale" este, de asemenea, titlul unuia dintre eseurile din carte, iar acest eseu, născut în timpul petrecut în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco, a fost pentru mine atât materialul care s-a cerut scris cu cea mai mare urgență dintre toate, cât și singurul care m-a făcut, după ce a apărut, să mă simt deznădăjduită. A fost prima dată când m-am confruntat direct și fără loc de interpretare cu fenomenul atomizării, cu dovada că lucrurile se destramă: am mers la San Francisco pentru că nu mai fusesem în stare să scriu de câteva luni, paralizată de convingerea că scrisul e un act irelevant, că lumea așa cum o înțelesesem nu mai exista. Dacă aveam să mai lucrez vreodată, era obligatoriu să mă împac cu această dezordine, lată de ce eseul era important pentru mine. Și după ce a fost publicat am văzut că, indiferent cât de „direct" și „fără loc de interpretare" am crezut că spusesem lucrurilor pe nume, nu reușisem să mă fac înțeleasă de majoritatea oamenilor care citiseră și cărora chiar le plăcuse textul, nu reușisem să transmit că vorbeam despre ceva mai general decât despre o mână de copii cu mandale pe frunte. Prezentatori de emisiuni m-au sunat

acasă și au vrut să vorbim (la radio în direct) despre cazurile „spurcate” din Haight-Ashbury, iar cunoștințele m-au felicitat că apucasem să-l scriu „la timp”, pentru că „tot moftul ăsta s-a dus acum, e *fini, kaput”.* Presupun că aproape toți cei care scriu au uneori senzația dureroasă că nimeni nu ascultă, dar, la vremea respectivă, mie mi s-a părut (poate pentru că eseul era important pentru mine) că niciodată nu primisem un feedback atât de lipsit de relevanță, la o scară atât de extinsă.

Aproape toate textele de aici au fost scrise pentru a fi publicate în periodice pe parcursul anilor 1965, 1966 și 1967, iar majoritatea lor, ca să lămurim lucrurile de la bun început, au fost „ideea mea”. Mi s-a cerut să merg la Carmel Valley și să fac un reportaj despre școala lui Joan Baez aflată acolo; mi s-a cerut să merg în Hawaii; cred că mi s-a cerut să scriu despre John Wayne; și mi s-au cerut scurtele eseuri despre „moralitate” pentru *The American Scholar* și despre „respectul de sine” pentru *Vogue.* Treisprezece din cele douăzeci de articole au fost publicate în *The Saturday Evening Post.* Destul de des, îmi scriu oameni din locuri precum Toronto care vor să știe (cer să știe) cum îmi pot împăca conștiința cu faptul că scriu pentru *The Saturday Evening Post,* răspunsul este destul de simplu. *The Post* este foarte receptiv la ceea ce dorește scriitorul să facă, plătește suficient încât acesta să poată s-o facă bine și își face un titlu de glorie din a nu interveni asupra materialului scris. Pierd din când în când din nuanțele subtile ale limbii lucrând pentru *The Post,* dar nu mă consider compromisă. Sigur că nu toate eseurile din această carte au legătură, în sens de „subiect”, cu prăbușirea generală, cu lucrurile care se destramă; aceasta este o noțiune largă și mai degrabă prezumțioasă, în timp ce multe dintre

textele de-aici sunt scurte și personale. Însă, din moment ce nu sunt nici asemenea unei camere de luat vederi, nici foarte deprinsă să scriu despre ceea ce nu mă interesează, tot ce scriu reflectă, uneori gratuit, ceea ce simt.

Nu știu ce aș putea să vă mai spun despre aceste texte. Aș putea să vă spun că mi-a făcut mai multă plăcere să lucrez la unele decât la altele, dar că mi-a venit greu să le scriu pe fiecare în parte și că mi-au luat, poate, mai mult timp decât meritau; că există întotdeauna un moment când, scriind un text, stau într-o încăpere literalmente înțesată cu starturi furate și nu reușesc să înșir un cuvânt după altul și îmi imaginez că am suferit un mic atac cerebral din care am scăpat aparent nevătămată, dar care, în realitate, m-a lăsat afazică. M-am simțit, de fapt, mai rău ca niciodată când scriam „Spre Betleem, agale"; durerea nu mă lăsa noaptea să dorm, așa că beam, vreo douăzeci, douăzeci și una de ore pe zi, gin fiert ca să atenuez durerea și luam Dexedrină ca să neutralizez ginul, și-așa am scris textul. (Mi-ar plăcea să credeți că am continuat să lucrez dintr-un soi de real profesionalism, ca să nu încalc termenul de predare, dar nu ar fi întru totul adevărat; am avut, e drept, un termen de predare, dar era și o perioadă zbuciumată, iar munca era pentru zbuciumul meu ceea ce ginul era pentru durere.) Ce altceva ar mai fi de spus? Nu sunt foarte bună la luat interviuri. Evit situațiile în care trebuie să vorbesc cu ofițeri de presă. (Asta mă împiedică să fac reportaje despre majoritatea actorilor, ceea ce e în sine un avantaj.) Nu-mi place să dau telefoane și nu vreau să mă gândesc la câte dimineți am stat pe marginea patului în vreun motel Best Western, încercând să mă adun ca să vorbesc cu procurorul districtual adjunct. Singurul meu avantaj ca reporter este că sunt

atât de mică din punct de vedere fizic, am un temperament atât de discret și sunt atât de opacă emoțional, încât oamenii tind să uite că prezența mea contravine celor mai înalte interese ale lor. Iar acest lucru se întâmplă de fiecare dată. Asta e ceea ce trebuie să ținem minte în ultimă instanță: *scriitorii întotdeauna trădează pe cineva.*

I
Stiluri de viață în ținutul de aur

Visând la visul de aur

Aceasta este o poveste despre dragoste și moarte în ținutul de aur și începe chiar cu locul faptei. San Bernardino Valley se întinde doar la o oră distanță înspre est de Los Angeles când vii pe autostrada San Bernardino, dar ea este, în multe sensuri, o altă lume: nu mai e California aceea de coastă cu apusuri subtropicale și vânturi de vest blânde, bătând dinspre Pacific, ci o Californie mai aspră, bântuită de spectrul deșertului Mojave aflat chiar dincolo de munți, devastată de vântul Santa Ana, fierbinte și uscat, ce coboară prin trecători cu 150 de kilometri la oră, văitându-se printre paravanele de eucalipți și măcinându-ți nervii. Octombrie este luna cea mai rea în materie de vânt, luna când e greu până să și respiri, iar incendiile izbucnesc spontan pe dealuri. Nu a mai plouat din aprilie.

Orice glas devine strident. Este sezonul sinuciderilor și al divorțurilor și al spaimei șfichiuitoare care te cuprinde de fiecare dată când bate vântul.

Mormonii au fost cei care au colonizat acest ținut sinistru, pe care mai târziu l-au abandonat, însă la vremea plecării lor primul portocal fusese deja plantat și, în următorii o sută de ani, San Bernardino Valley avea să atragă un soi de oameni care se vedeau trăind poate printre livezile de pomi-talisman, prosperând în aerul uscat, oameni care au adus cu ei din Vestul mijlociu un anumit fel de a construi și de a găti și de a se ruga și care au încercat să îl altoiască pe acest pământ. Transplantul a avut rezultate bizare. Aceasta este California unde poți să trăiești și să mori fără să fi mâncat vreodată anghinare, fără să fi întâlnit vreodată un catolic sau un evreu. Aceasta este California

unde e ușor să Asculți-o-Predică formând un număr de telefon, dar greu să cumperi o carte. Aceasta este țara unde credința în interpretarea literală a Genezei a alunecat pe nesimțite în credința în interpretarea literală a *Asigurării de moarte*[2], țara părului tapat și a pantalonilor capri și a fetelor pentru care toate promisiunile vieții se reduc la o rochie albă de mireasă cu tiv la jumătatea gambei și la nașterea unei Kimberly sau a unei Sherry sau a unei Debbi, la un divorț în Tijuana[3] și la hotărârea de a relua școala, făcând un curs de coafeze. „Eram doar niște puști nebuni", spun ele fără niciun regret și privesc spre viitor. Viitorul arată întotdeauna bine în ținutul de aur pentru că nimeni nu-si amintește trecutul. Aici este locul unde suflă vânt fierbinte și vechile tradiții nu par relevante, unde rata divorțurilor este de două ori mai mare decât media națională și unde unul din treizeci și opt de oameni trăiește într-o rulotă. Aici este ultima oprire pentru toți cei care vin din altă parte, pentru toți cei care au fugit de frig și de trecut.

Cazul lui Lucille Marie Maxwell Miller este o poveste care a ținut prima pagină a tabloidelor, emblematică pentru acest nou stil de viață.

Imaginați-vă pentru început Banyan Street, pentru că acolo s-a întâmplat. Pe Banyan ajungi conducând spre vest din San Bernardino până la ieșirea pe Foothill Boulevard, Route 66: treci de macazurile de la Santa Fe, de motelul Forty Winks. Treci de motelul format din nouăsprezece corturi tepee din stuc: „DORMIȚI ÎNTR-UN WIGWAM, PRIMITI MAI MULT PENTRU ACEIAȘI WAMPUMI[4]". Treci de Fontana Drag City și de Biserica Nazarineană din Fontana și de localul Pit Stop A Go-Go; treci de turnătoria Kaiser Steel, străbați Cucamonga până ajungi la

restaurantul-bar și cafeneaua Kapu Kai, la intersecția dintre Route 66 și Carnelian Avenue. De la Kapu Kai — care s-ar traduce prin „apele interzise” —, urcând pe Carnelian Avenue, steagurile statelor se zbat în vântul biciuitor. „FERME DE JUMĂTATE DE HECTAR! SNACK-BARURL! PLĂCI DE TRAVERTIN! 95$ REDUCERE.” Sunt urmele unor oameni bine intenționați care-au apucat-o pe căi greșite, resturile epavei Noua Californie. Dar, după un timp, reclamele încep să se rărească pe Carnelian Avenue, iar casele nu mai sunt vopsite în culorile pastelate și luminoase alese de proprietarii complexului rezidențial Springtime Home, fiind înlocuite de bungalow-urile șterse ale oamenilor care cultivă vită-de-vie și cresc câteva găini, apoi dealurile devin mai abrupte și drumul urcă și până și bungalow-urile încep să se rărească, și aici — pustie, pavată grosolan, flancată de eucalipți și pâlcuri de lămâi — se află Banyan Street.

Ca foarte multe alte lucruri din ținutul acesta, Banyan îți dă o senzație de bizarerie și de nefiresc.

Pâlcurile de lămâi sunt scufundate în spatele unui zid de sprijin de un metru, un metru și jumătate, astfel că frunzișul lor dens, luxuriant, neliniștitor de lucios și de un verde sinistru este chiar la nivelul ochilor; coaja căzută a eucalipților e plină de praf, un loc numai bun pentru șerpi să se înmulțească. Pietrele nu arată a piatră naturală, ci a moloz rămas în urma unei revolte nenumite. Sobe de livadă, o cisternă închisă. De o parte a străzii se întinde o vale plată și, de cealaltă, munții San Bernardino, o masă întunecată care se profilează amenințător mult prea sus, prea brusc, la 2 700, 3 000, 3 300 de metri, chiar acolo, deasupra pâlcurilor de lămâi. La miezul nopții, pe Banyan Street nu se

vede nicio lumină și nu se aude niciun sunet cu excepția vântului ce suflă printre eucalipți și a lătratului înfundat al câinilor. S-ar putea să fie vreun adăpost de câini prin apropiere sau poate că se aud, de fapt, coioții.

Banyan Street a fost drumul pe care Lucille Miller l-a luat spre casă, întorcându-se de la Mayfair Market, deschis nonstop, în noaptea de 7 octombrie 1964, o noapte cu lună nouă în care bătea vântul și în care ea rămăsese fără lapte, și Banyan Street a fost locul în care, în jur de 12 și jumătate noaptea, Volkswagenul ei din 1964 s-a oprit brusc, a luat foc și a fost înghițit de flăcări. O oră și un sfert Lucille Miller a alergat în susul și în josul străzii, strigând după ajutor, dar nu a trecut nicio mașină și nu a venit nimeni să o ajute. La 3 dimineața, când focul fusese stins și polițiștii rutieri de pe autostrada California își terminau de scris raportul, Lucille Miller încă mai plângea și vorbea incoerent, pentru că soțul ei rămăsese dormind în Volkswagen. „Ce o să le spun copiilor, când n-a mai rămas nimic, nimic de pus în sicriu?", plângea ea pe umărul unei prietene venite să o consoleze.

„Cum să le spun că n-a mai rămas nimic?"

De fapt, ceva mai rămăsese și, o săptămână mai târziu, acel ceva zăcea în capela Draper Mortuary într-un sicriu închis din bronz, acoperit cu garoafe roz. Cei aproximativ două sute de oameni îndoliați l-au ascultat pe prezbiterul Robert E. Denton de la Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea din Ontario vorbind despre „valul de furie care a răbufnit printre noi". Pentru Gordon Miller, a spus el, nu avea să mai fie „nici moarte, nici suferință, nici neînțelegere". Prezbiterul Ansei Bristol a pomenit de „neobișnuita" amărăciune a acestui ceas. Prezbiterul Fred Jensen

a întrebat „la ce folosește omului să cucerească lumea, dacă își pierde sufletul?” Cădea o ploaie măruntă, o binecuvântare în sezonul uscat, și o vocalistă a interpretat „Adăpostit în brațele lui Isus”. S-a făcut o înregistrare video a slujbei pentru văduvă, care era reținută, fără posibilitatea de eliberare pe cauțiune, în închisoarea districtuală din San Bernardino, fiind acuzată de omor calificat.

Bineînțeles că venea din altă parte, lăsase în urmă preria în căutarea a ceva ce văzuse într-un film sau de care auzise la radio, căci aceasta este o poveste despre sudul Californiei. S-a născut pe 17 ianuarie 1930 în Winnipeg, Manitoba, unicul copil al lui Gordon și Lily Maxwell, amândoi profesori și amândoi enoriași ai Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea, ai cărei membri țin sabatul sâmbăta, cred în A Doua Venire apocaliptică, au o puternică înclinație misionară și, în cazul celor foarte stricți, nu fumează, nu beau, nu mănâncă carne, nu se machiază, nu poartă bijuterii, nici măcar verighete. La vremea în care Lucille Maxwell se înscria la Universitatea Walla Walla din College Place, Washington, era o tânără de optsprezece ani înzestrată cu o frumusețe comună și cu o poftă de viață ieșită din comun. „Lucille a vrut să vadă lumea”, avea să spună tatăl ei mai târziu, „și cred că a aflat cum e”.

Se pare că pofta de viață nu era materie de studiu la Universitatea Walla Walla și, în primăvara anului 1949, Lucille Maxwell l-a cunoscut pe Gordon („Cork”) Miller, cel cu care avea să se și căsătorească: un absolvent de douăzeci și patru de ani al aceleiași facultăți și al scolii de stomatologie de la Universitatea din Oregon, încartiruit, la vremea respectivă, la Fort Lewis pe post de medic militar. „Am putea spune, probabil, că a fost

dragoste la prima vedere", își amintește domnul Maxwell. „înainte de a fi prezentați oficial, i-a trimis lui Lucille optsprezece trandafiri cu un bilet în care spunea că, și dacă nu iese cu el la întâlnire, speră măcar că o să-i placă trandafirii". Soții Maxwell își amintesc că fiica lor a fost o mireasă „radioasă".

Căsniciile nefericite seamănă atât de mult unele cu celelalte, încât nu e nevoie să știm prea multe despre cum a decurs aceasta. Poate că au existat sau nu tensiuni în Guam, unde Cork și Lucille Miller au locuit pe vremea când el își încheia stagiul militar. Poate că au existat sau nu tensiuni în orășelul din Oregon unde el și-a deschis primul cabinet. Se pare că au fost niște decepții legate de mutarea lor în California: Cork Miller le mărturisise unor prieteni că își dorește să devină doctor, că e nefericit ca dentist și că intenționează să se înscrie la Colegiul Adventist de Ziua a Șaptea al Medicilor Evangheliști din Loma Linda, la doar câțiva kilometri mai la sud de San Bernardino. Nu a făcut- o; în schimb, a cumpărat un cabinet stomatologic lângă granița de vest a ținutului San Bernardino, iar familia s-a stabilit aici, într-o casă modestă pe genul de stradă unde găsești mereu triciclete și credite reînnoite și visuri despre case mai mari și străzi mai bune. Asta se întâmpla în 1957. În vara anului 1964 erau împliniți, aveau o casă mai mare pe o stradă mai bună și bagajul obișnuit al unei familii care urcă pe scara socială: 30 000 de dolari pe an, trei copii de pus pe felicitarea de Crăciun, fereastra panoramică, sufrageria, fotografiile din ziare care certificau că „Doamna Gordon Miller,președintă a Fundației Inimii din Ontario...".

Plăteau și prețul obișnuit pentru asta. Și venise pentru ei sezonul obișnuit al divorțurilor.

Pentru oricine ar fi putut să fie o vară proastă, cu asediul căldurii și al nervilor și al migrenelor și cu grijile financiare, însă vara aceasta începuse neobișnuit de devreme și neobișnuit de prost. Pe 24 aprilie, o prietenă veche, Elaine Hayton, a murit pe neașteptate; Lucille Miller o văzuse chiar cu o seară înainte. În mai, Cork Miller a fost spitalizat o scurtă perioadă din cauza unui ulcer hemoragie, iar mohoreala lui obișnuită s-a transformat în depresie, l-a spus contabilului său că „se săturase să se uite în guri căscate" și a amenințat că se sinucide. Pe 8 iulie, tensiunile banale legate de iubire și bani atinseseră cotele banale în noua casă de pe proprietatea de jumătate de hectar din Bella Vista 8488 și Lucille Miller depusese actele pentru divorț. Cu toate acestea, în decurs de o lună, se pare că soții Miller se împăcaseră. Au mers la un consilier marital. Au vorbit despre un al patrulea copil. Părea că mariajul lor ajunsese la armistițiul tradițional, punctul în care foarte mulți se resemnează să-si limiteze atât pierderile, cât și speranțele.

Dar sezonul necazurilor pentru soții Miller nu avea să se încheie atât de repede. 7 octombrie începuse ca o zi suficient de banală, una dintre acele zile care te scot din minți cu frecușurile lor, cu micile lor frustrări. Temperatura ajunsese la 39°C în acea după-amiază în San Bernardino, iar copiii familiei Miller rămăseseră acasă pentru că era o zi dedicată formării profesionale în scoli. Trebuiau lăsate rufe la călcat.

Trebuia făcut un drum pentru ridicarea rețetei de Nembutal și altul la serviciul automat de curățătorie. Seara devreme, un accident neplăcut cu Volkswagenul: Cork Miller lovise și omorâse un ciobănesc german, și mai târziu spusese că îl doare capul de parcă l-ar fi lovit trenul. Era un lucru pe care îl spunea

adesea. În seara aceea, Cork Miller avea o datorie de 63 479 de dolari, care includea și creditul ipotecar de 29 637 de dolari pentru noua casă, o datorie uriașă care părea să îl apese. Era genul de om care nu ducea cu lejeritate povara responsabilităților și care se plângea aproape tot timpul de migrene.

A mâncat singur în seara aceea, la o măsuță în fata televizorului din sufragerie. Mai târziu, soții Miller iau urmărit pe John Forsythe și Senta Berger în *Uite-i cum fug* și când s-a terminat filmul, pe la ora 11, Cork Miller a propus să iasă să cumpere lapte. Voia să-și facă ciocolată caldă. A luat o pătură și o pernă de pe canapea și s-a suit pe scaunul din dreapta al Volkswagenului. Lucille Maxwell își amintește că s-a întins să îi încuie portiera în timp ce dădea cu spatele pe aleea din fața casei. Când au plecat de la Mayfair Market, și cu mult înainte să ajungă pe Banyan Street, Cork Miller părea să fi adormit.

Peste mintea lui Lucille Miller se coboară ca o ceată când vine vorba despre ceea ce s-a întâmplat între 12 și jumătate noaptea, când a izbucnit focul, și 1.50, când a fost anunțată poliția. Ea spune că mergea spre est pe Banyan Street, cu aproximativ 60 de kilometri la oră, când a simțit că volanul Volkswagenului trage brusc spre dreapta. Următorul lucru pe care și-l amintește este că mașina era pe marginea drumului, destul de aproape de zidul de sprijin, și că țâșneau flăcări din spate. Nu își aduce aminte cum a sărit din mașină. Își amintește însă cum a luat o piatră cu care a spart geamul din dreptul soțului ei și cum a scormonit pământul din jurul zidului, încercând să găsească un băț. „Nu știu cum aveam de gând să-l împing afară”, spune ea. „M-am gândit doar că, dacă aș avea un băț, l-aș împinge afară”.

Nu a reușit și, după un timp, a alergat la intersecția dintre Banyan și Carnelian Avenue. La acel colt de stradă nu sunt case, iar traficul este foarte scăzut. După ce o mașină a trecut fără să oprească, Lucille Miller a alergat înapoi pe Banyan Street în direcția Volkswagenului în flăcări. Nu s-a oprit, doar a încetinit, și prin flăcări își vedea soțul. Era, a spus ea, „înnegrit tot".

La prima casă de pe Sapphire Avenue, la aproape un kilometru de Volkswagen, Lucille Miller a găsit în sfârșit ajutor. Acolo, doamna Robert Swenson a sunat la poliție și, apoi, la cererea lui Lucille Miller, l-a chemat pe Harold Lance, avocatul soților Miller și prietenul lor apropiat. Când a sosit, Harold Lance a luat-o pe Lucille Miller acasă la soția lui, Joan. Harold Lance și Lucille Miller s-au întors de două ori pe Banyan Street și au vorbit cu ofițerii de la poliția rutieră. A treia oară, Harold Lance s-a întors singur și, când a venit acasă, i-a zis lui Lucille Miller: „Bun, de-acum încolo nu mai spui nimic".

Când Lucille Miller a fost arestată în după-amiaza următoare, era împreună cu Sandy Slagle. Sandy Slagle era entuziasta studentă la medicină, devotată trup și suflet, care avusese grijă de copiii soților Miller și care locuia împreună cu ei ca membru cu drepturi depline al familiei încă de când absolvise liceul în 1959. Soții Miller o scoseseră dintr-un mediu familial dificil, iar ea o vede pe Lucille Miller nu doar ca pe „o mamă sau o soră, mai mult sau mai puțin", ci și drept „cel mai minunat om" pe care l-a întâlnit vreodată. În noaptea accidentului, Sandy Slagle se afla în camera ei de la căminul Universității Loma Linda, dar Lucille Miller o sunase la prima oră și o rugase să vină acasă. La sosirea lui Sandy Slagle, doctorul era deja acolo, administrându-i lui Lucille Miller o injecție cu Nembutal. „Plângea până nu mai

avea aer", își amintește Sandy Slagle. „Spunea iar și iar: «Sandy, atâtea ore m-am chinuit să-l salvez, și acum ce încearcă ei să-mi *facă ?*»"

La orele 13.30, sergentul William Paterson și detectivii Charles Callahan și Joseph Karr de la Serviciul Central Omoruri au sosit la Bella Vista 8488. „Unul dintre ei s-a instalat lângă ușa dormitorului", își amintește Sandy Slagle, „și i-a spus lui Lucille: «Ai zece minute să te îmbraci sau te luăm așa cum ești».

Era în cămașă de noapte, știți, așa că am ajutat-o să se îmbrace".

Sandy Slagle își spune povestea de parcă ar fi învățat-o pe dinafară, iar privirea nu îi șovăie deloc, „l-am pus chiloții și sutienul și ei au deschis din nou ușa, așa că i-am dat niște pantaloni capri, știți, și o eșarfă." Vocea i se îneacă. „Și pe urmă au luat-o fără să mai scoată o vorbă."

Arestarea a avut loc la doar douăsprezece ore după ce fusese anunțat accidentul de pe Banyan Street, o viteză care mai târziu avea să-l facă pe avocatul lui Lucille Miller să afirme că întregul caz e doar un exemplu de încercare de a legitima o arestare pripită. De fapt, ceea ce i-a făcut pe detectivii care au ajuns spre zori pe Banyan Street să acorde accidentului, încă de la început, mai multă atenție decât cea de rutină au fost anumite nepotriviri de natură mecanică lesne de observat. Deși Lucille Miller spusese că mergea cu aproximativ 60 de kilometri la oră când mașina a derapat până s-a oprit, examinarea Volkswagenului care se răcea a arătat că schimbătorul de viteze rămăsese într-a întâia și că mai degrabă luminile de poziție, nu cele de întâlnire, erau pornite. În plus, după toate aparențele, roțile din față nu se aflau exact în poziția sugerată de Lucille Miller în descrierea

accidentului, iar roata din dreapta spate era afundată, ca și cum ar fi patinat pe loc. De asemenea, detectivilor li s-a părut ciudat ca o oprire bruscă de la 60 de kilometri la oră — aceeași zdruncinătură care se presupunea că ar fi dărâmat o canistră de benzină pe bancheta din spate și de la care, cumva, ar fi izbucnit incendiul — să fi lăsat două cutii de lapte în picioare pe podeaua din spate a mașinii și resturile unei cutii de la o cameră Polaroid aparent neatinse pe banchetă.

Însă nimeni nu e într-atât de absurd încât să se aștepte ca cineva să relateze coerent ce s-a întâmplat și ce nu într-o clipă de groază și niciuna dintre aceste nepotriviri nu părea, în sine, dovada irefutabilă a unei intenții criminale.

Dar ele au atras atenția Biroului de investigații, ca și aparenta stare de inconștientă a lui Gordon Miller în momentul accidentului, precum și timpul foarte lung de care avusese nevoie Lucille Miller ca să cheme ajutor. Și a mai fost ceva care li s-a părut suspect anchetatorilor, ceva legat de atitudinea lui Harold Lance când acesta s-a întors pentru a treia oară pe Banyan Street și a văzut că investigația e departe de a se fi terminat. „Felul în care se purta Lance", a spus mai târziu procurorul, „i-a făcut să creadă că au atins un punct sensibil".

Și, astfel, în dimineața zilei de 8 octombrie, chiar înainte ca doctorul să vină să-i administreze lui Lucille Miller o injecție care s-o liniștească, Biroul districtual de investigații din San Bernardino încerca să pună cap la cap o altă versiune a ceea ce s-ar fi putut întâmpla între orele 00.30 și 01.50. Ipoteza pe care aveau să o prezinte într-un final pornea de la premisa cumva întortocheată că Lucille Miller încercase să ducă la îndeplinire un plan care a eșuat: să oprească mașina pe un drum pustiu, să

toarne benzină peste soțul ei, despre care se presupunea că ar fi fost drogat, și, cu un băț pe accelerație, să „conducă” încet Volkswagenul peste terasament, acesta urmând să se răstoarne un metru și jumătate peste zidul de sprijin în pâlcul de lămâi și, aproape cu siguranță, să explodeze. Dacă așa s-ar fi întâmplat lucrurile, Lucille Miller ar fi putut cumva să parcurgă cei 3 kilometri de pe Carnelian Avenue până în Bella Vista și să ajungă acasă la timp, înainte ca accidentul să fie descoperit. Planul a dat greș, potrivit ipotezei Biroului de investigații, când mașina nu a vrut să treacă de marginea terasamentului. E posibil ca Lucille Miller să se fi panicat atunci — după ce i-a murit motorul de trei sau patru ori, să zicem, trezindu-se acolo, pe drumul cufundat în beznă, cu benzina deja vărsată, cu câinii care lătrau și vântul care bătea și cu groaza de nedescris că o pereche de faruri avea să apară brusc pe Banyan Street și să o demaște — și să fi aprins chiar ea focul.

Cu toate că această versiune explica anumite dovezi materiale — mașina băgată în viteza întâi pentru că pornise de pe loc, luminile de poziție aprinse pentru că ea nu putea să facă ce avea de făcut fără puțină lumină, roata din spate afundată în urma repetatelor încercări de a trece mașina peste terasament, cutiile de carton rămase în picioare pentru că nu fusese nicio oprire bruscă —, ea nu părea în sine nici mai mult, nici mai puțin credibilă decât povestea lui Lucille Miller însăși. În plus, unele dintre dovezi păreau să sprijine varianta ei: un cui în roata din față, un bolovan de patru kilograme găsit în mașină, pesemne cel cu care spărsese geamul în încercarea de a și salva soțul. După câteva zile, autopsia a stabilit că Gordon Miller era în viață când a ars — ceea ce nu venea neapărat în sprijinul cazului construit

de investigatori —, iar cantitatea de Nembutal și Sandoptal din sânge era suficientă să adoarmă un om de talie medie, ceea ce s-a și întâmplat; pe de altă parte, Gordon Miller lua în mod obișnuit atât Nembutal, cât și Fiorinal (un medicament prescris frecvent pentru dureri de cap, care conține Sandoptal) și, în plus, fusese bolnav recent.

Era un caz cu multe hibe și, ca să stea în picioare câtuși de puțin, statul trebuia să găsească un motiv. S-a vorbit despre nefericire, s-a vorbit despre un alt bărbat. Un astfel de mobil al crimei au încercat, pe parcursul următoarelor câteva săptămâni, să descopere. L-au căutat în registrele contabile și în polițele de asigurare cu dublă despăgubire și în registrele de evidență ale motelurilor, porniți să descopere ce ar fi putut să motiveze o femeie care credea în toate promisiunile clasei de mijloc — o femeie care fusese președinta Fundației Inimii și care întotdeauna știa o croitoreasă rezonabilă la preț și care părăsise sălbăticia sumbră a fundamentalismului de prerie ca să găsească ceea ce își imagina ea că este o viață bună —, ce ar fi putut împinge o astfel de femeie să stea pe o stradă numită Bella Vista și să privească pe noua ei fereastră panoramică spre soarele californian golaș și să pună la cale arderea de viu a soțului ei într-un Volkswagen. Au găsit pârghia pe care o căutau mai aproape decât s-ar fi așteptat la început, pentru că, așa cum aveau să dezvăluie mai târziu mărturiile de la proces, se părea că în decembrie 1963 Lucille Miller începuse o aventură cu soțul uneia dintre prietenele ei, un bărbat a cărui fiică îi spunea „mătușica Lucille", un bărbat care aparent avea o apetență pentru oameni și bani și viață de calitate, ceea ce lui Cork Miller, evident, îi lipsea. Bărbatul era Arthwell Hayton, un bine-cunoscut avocat

din San Bernardino și, într-o vreme, angajat la Biroul procurorului.

Din anumite puncte de vedere, era clasica aventură extraconjugală pentru un loc ca San Bernardino, un loc în care foarte puține lucruri sunt mărețe sau rafinate, în care devine gest reflex să rătăcești drumul spre viitor și e ușor să începi să îl cauți între cearșafuri. Pe parcursul următoarelor șapte săptămâni cât a durat procesul lui Lucille Miller, acuzată de crimă, procurorul adjunct Don A. Turner și avocatul apărării Edward P. Foley aveau să deruleze în fața publicului o poveste curios de previzibilă. Au fost camerele de motel închiriate pe nume false. Au fost întâlnirile la prânz, plimbările de după-amiază în Cadillacul roșu, decapotabil, al lui Arthwell Hayton. Au fost discuțiile interminabile despre partenerii nepotriviți. Au fost prieteniile intime („Am știut totul", avea să spună mai târziu Sandy Slagle cu insistență înverșunată. „Am știut de fiecare întâlnire, de fiecare loc, totul") și au fost replicile ieftine din revistele proaste („Nu mă săruta, pentru că nu mă pot stăpâni", își amintește Lucille Miller că i-ar fi spus într-o zi, după prânz, lui Arthwell Hayton în parcarea de la Harold's Club din Fontana) și au fost bilețelele, schimburile de dulcegării: „Bună, plăcinţica mea! Tu ești slăbiciunea mea!! La mulți ani — nu arăți nici măcar cu o zi mai bătrână de 29 de ani!! Iubitul tău, Arthwell".

Și, spre sfârșit, a fost dușmănia. Pe 24 aprilie 1964, nevasta lui Arthwell Hayton, Elaine, a murit subit, și nimic nu a mai mers bine după aceea. Arthwell Hayton ieșise în acel weekend cu iahtul lui, *Captain's Lady,* până la Catalina; a sunat acasă vineri la seara, dar nu a vorbit cu soția lui pentru că Lucille Miller a răspuns la telefon și i-a transmis că Elaine face dus. A doua zi

dimineață, fiica soților Hayton și-a găsit mama moartă în pat. Ziarele au spus că moartea fusese accidentală, datorată poate unei alergii la fixativul pentru păr. În weekendul acela, când Arthwell Hayton a zburat înapoi spre casă de la Catalina, Lucille Miller l-a întâmpinat la aeroport, dar sfârșitul fusese deja scris.

Despărțirea a făcut ca aventura să se abată de la clasicul ei drum și, în schimb, să se asemene încetul cu încetul cu un roman de James M. Cain, cu un film de la sfârșitul anilor '30, cu toate fantasmele în care violenta și amenințările și șantajul sunt făcute să pară locuri comune ale vieții clasei de mijloc. Cel mai surprinzător lucru la cazul pe care statul California i-l instrumenta lui Lucille Miller era ceva ce nu avea nicio legătură cu legea, ceva ce nu apăruse niciodată în titlurile de pe prima pagină a ziarelor de după- amiază, dar care fusese mereu acolo, printre rânduri: revelația că fantasma acestui stil de viață îi învăța pe visători să trăiască, lată ce îi spunea Lucille Miller amantului ei cândva, la începutul verii anului 1964, după ce el îi dăduse de înțeles că, la sfatul preotului său, intenționează să nu se mai întâlnească cu ea: „Pentru început, o să mă duc eu la preaiubitul tău preot și o să-i zic vreo două... După ce o să-i spun ce am de spus, nu o să mai faci parte din parohia bisericii din Redlands... Ascultă-mă bine, băiete, dacă ai impresia că reputația ta o să se ducă pe Apa Sâmbetei, crede-mă că nici viața ta n-o să mai valoreze nici cât o ceapă degerată". Și iată răspunsul lui Arthwell Hayton pentru Lucille Miller: „O să mă duc la șeful de poliție Frank Bland și o să îi spun niște lucruri pe care le știu despre tine de o să-ți dorești să nu fi auzit niciodată de Arthwell Hayton". Pentru o aventură între soția unui medic stomatolog, adventistă de Ziua a Șaptea, și un avocat specializat

în vătămare corporală, și el adventist de Ziua a Șaptea, pare un dialog destul de neobișnuit.

„Frate, așa ți-l înfund pe băiețică ăsta”, s-a confesat ulterior Lucille Miller lui Erwin Sprengle, un antreprenor din Riverside, partenerul de afaceri al lui Arthwell Hayton și prietenul celor doi amanți. (Prieten sau nu, se pare că la momentul acestui apel își conectase telefonul la bobina unui pick-up ca să înregistreze convorbirea cu Lucille Miller.) „Iar el nu mă are la mână cu nimic pe care să-l și poată demonstra. Adică eu am chestii concrete — el n-are nimic concret.” În aceeași conversație telefonică înregistrată, Lucille Miller pomenește despre o înregistrare pe care o făcuse ea însăși pe ascuns, cu câteva luni în urmă, în mașina lui Arthwell Hayton.

„I-am spus, i-am zis *Arthwell, pur și simplu mă simt folosită…* El a început să-și sugă degetul mare și a zis *Eu te iubesc… Nu e ceva de ieri, de azi. Mâine te-as lua de nevastă dacă aș putea. N-o iubesc pe Elaine.* l-ar plăcea să audă acum înregistrarea asta, nu crezi?”

„Mda”, s-a auzit pe bandă vocea tărăgănată a lui Sprengle. „Asta ar fi ceva destul de incriminator, nu?”

„*Destul* de incriminator”, a aprobat Lucille Miller. „Chiar *așa.*”

Mai târziu, pe parcursul conversației, Sprengle a întrebat de Cork Miller.

„S-a dus cu copiii la biserică.”

„Și tu n-ai mers?”

„Nu.”

„Ești o dezmățată.”

Dincolo de orice, totul era în numele „iubirii”; toți cei implicați atribuiau cuvintelor o putere magică. A fost greutatea

pe care Lucille Miller o punea pe cuvintele lui Arthwell, care o „iubea” pe ea, nu o „iubea” pe Elaine. A fost Arthwell care mai târziu, la proces, avea să susțină că niciodată nu spusese așa ceva, că e posibil să-i fi „șoptit niște vrăjeli la ureche” (apărarea ei sugerând că șoptise astfel de lucruri la urechile mai multor femei), dar că nu-si amintește să o fi așezat pe un asemenea piedestal, să fi rostit cuvântul, să-și fi declarat „dragostea”. A fost seara de vară când Lucille Miller și Sandy Slagle Iau urmărit pe Arthwell Hayton până la noua lui barcă ancorată la Newport Beach și au dezlegat parâmele cu Arthwell la bord, cu Arthwell însoțit de o fată cu care, conform depoziției lui ulterioare, bea o ciocolată caldă și se uita la televizor. „Am făcut-o intenționat”, avea să-i spună mai târziu Lucille Miller lui Erwin Sprengle, „ca să mă salvez de primejdia de a-mi lăsa inima să facă un lucru nesăbuit”.

11 ianuarie 1965 a fost o zi caldă și însorită în California de Sud, genul acela de zi când insula Catalina plutește pe linia orizontului, în apele Pacificului, iar aerul miroase a flori de portocal iar răsăritul mohorât și complicat pare foarte departe, frigul pare foarte departe, trecutul pare foarte departe. o femeie din Hollywood a organizat un pichet care să stea de veghe toată noaptea pe capota mașinii ei pentru a împiedica poprirea de către o societate financiară. Un pensionar de șaptezeci de ani și-a condus cu 10 kilometri la oră breakul prin fața a trei saloane de pocher din Gardena și a golit trei pistoale și o pușcă de calibru 12 prin ferestrele acestora, rănind douăzeci și nouă de oameni. „Multe femei tinere se prostituează doar ca să aibă suficienți bani să joace cărți”, și-a explicat el gestul într-un bilet. Doamna Nick Adams a spus că „nu a fost surprinsă” când soțul ei si-a

dezvăluit în direct intenția de a divorța la emisiunea lui Les Crane și, mai la nord, un adolescent de șaisprezece ani a sărit de pe Golden Gate Bridge și a supraviețuit.

Iar la Tribunalul districtual din San Bernardino a început procesul Miller. Mulțimea era atât de isterică, încât ușile de sticlă ale tribunalului au fost făcute țăndări în înghesuiala generală și, începând de atunci, au fost distribuite numere de ordine primilor patruzeci și trei de oameni care așteptau la rând. Coada se forma pe la 6 dimineața, iar studentele campau toată noaptea în fața tribunalului, înarmate cu biscuiți graham și sucuri fără zahăr.

Tot ce făceau, în acele prime câteva zile, era să aleagă membrii juriului, dar natura senzațională a cazului atrăsese deja atenția publicului. La începutul lui decembrie, avusese loc un prim proces anulat de autorități, un proces la care nu s-a ajuns să se prezinte nicio dovadă pentru că, în ziua în care s-a stabilit juriul, ziarul *Sun-Telegram* din San Bernardino a publicat un reportaj „de culise" în care îl cita pe procurorul Don Turner spunând: „Investigăm împrejurările morții doamnei Hayton. Ținând cont de procesul aflat în desfășurare, legat de moartea domnului Miller, nu sunt în măsură să fac vreun comentariu referitor la moartea doamnei Hayton". Se părea că fuseseră găsite barbiturice în sângele lui Elaine Hayton și apăruseră mici neregularități legate de felul în care aceasta era îmbrăcată în dimineața în care a fost găsită moartă în așternut. Cu toate acestea, orice suspiciune de la vremea respectivă privind moartea ei fusese ținută departe de urechile poliției. „Presupun că cineva n-a vrut să tulbure apele", a spus Turner mai târziu. „Oameni sus-puși."

Deși nimic din toate acestea nu apăruse în articolul din *Sun-Telegram,* procesul a fost repede anulat. Aproape cu aceeași repeziciune, s-a mai întâmplat ceva: Arthwell Hayton i-a invitat pe ziariști, duminică la ora 11 dimineața, la o conferință de presă în biroul lui. Au fost camere de filmat și au sclipit blițuri. „Așa cum dumneavoastră, domnilor, probabil știți", a spus Hayton, adoptând un aer de bunăvoință căutată, „există foarte frecvent femei care se amorezează de doctorul sau de avocatul lor. Asta nu înseamnă că, din partea medicului sau a avocatului, există vreo implicare romantică în relația cu pacientul sau clientul".

„Negați că ați avut o relație extraconjugală cu doamna Miller?" a întrebat un reporter.

„Neg că m-aș fi implicat câtuși de puțin romantic."

O distincție pe care a continuat să o facă pe tot parcursul săptămânilor extenuante care au urmat.

Prin urmare, a venit să-l vadă pe Arthwell toată această mulțime de oameni care acum se învârtea pe sub palmierii prăfuiți din fața tribunalului, și a venit s-o vadă și pe Lucille, care se arăta a fi o femeie subțirică, uneori chiar drăguță, deja palidă de când nu o mai văzuse soarele, o femeie ce avea să împlinească treizeci și cinci de ani înainte de sfârșitul procesului și a cărei stare de deteriorare începea să se ghicească, o femeie meticuloasă care insista, în ciuda sfaturilor avocatului ei, să apară la proces cu părul tapat și dat cu fixativ. „Aș fi fost mai mulțumit dacă ar fi venit cu părul nearanjat, dar Lucille n-ar fi făcut una ca asta", a spus avocatul ei, Edward P. Foley, un catolic irlandez mic de statură, emotiv, care a plâns de câteva ori în sala de judecată. „Femeia nu umbla cu mișmașuri", a adăugat el, „dar această franchețe, când venea vorba de înfățișarea ei, îi era

întotdeauna în defavoare”.

La momentul începerii procesului, înfățișarea lui Lucille Miller includea haine de gravidă, întrucât o examinare medicală oficială, desfășurată pe data de 18 decembrie, stabilise că e deja însărcinată în săptămâna a paisprezecea, lucru care a făcut ca alegerea juriului să fie mai dificilă decât de obicei, căci Turner cerea pedeapsa cu moartea. „E o nenorocire, dar așa stau lucrurile”, spunea el fiecărui membru al juriului în parte, vorbind despre sarcină și, într-un final, au fost selectați doisprezece, dintre care șapte erau femei, cea mai tânără având patruzeci și unu de ani, un grup alcătuit din aceiași semeni — casnice, un lăcătuș, un șofer de tir, un gestionar al unui magazin alimentar, un funcționar — deasupra nivelului cărora Lucille Miller își dorise atât de mult să se ridice.

Mai curând decât adulterul, acesta era păcatul care tindea să îl amplifice pe cel pentru care era judecată. Se subînțelegea, atât din argumentația apărării, cât și din cea a acuzării, că Lucille Miller era o femeie care greșise, aspirând, poate, la prea mult. Dar, pentru procurori, ea nu era doar o femeie care își dorise o casă nouă, să meargă la petreceri și să strângă facturi uriașe la telefon (1 152 de dolari în zece luni), ci și o femeie dispusă să meargă până într-acolo încât să-și omoare soțul pentru asigurarea de 80 000 de dolari, făcând crima să pară un accident pentru a încasa cei 40 000 de dolari în plus prevăzuți în polițele de dublă despăgubire și accident simplu. Pentru Turner, ea era o femeie care nu-si dorea doar libertatea și o pensie alimentară rezonabilă (ar fi putut obține asta, a obiectat apărarea, mergând mai departe cu procesul de divorț), ci voia totul, o femeie motivată de „iubire și lăcomie”. Era o „manipulatoare”. Era

cineva care „se folosea de oameni”.

Pentru Edward Foley, pe de altă parte, ea era o femeie impulsivă care „nu-și putea controla inimioara neastâmpărată”. În timp ce Turner s-a ferit să vorbească de sarcină, Foley a insistat asupra ei, ba chiar a chemat-o de la Washington pe mama bărbatului mort ca să depună mărturie că fiul ei îi spusese că vor mai avea un copil, pentru că Lucille simțea că „ar ajuta mult să reînnodăm legăturile plăcute pe care le aveam înainte în căminul nostru”. Acolo unde procuratura a văzut o femeie „calculată”, apărarea a văzut o „guralivă”, iar Lucille Miller era, într-adevăr, o vorbăreață ingenuă. Așa cum, înainte de moartea soțului ei, le mărturisise prietenilor secretul legăturii extraconjugale, după moartea acestuia vorbea despre ea cu ofițerul care a arestat-o. „Desigur, Cork a știut și-a tăcut ani de zile, să știți”, o auzim spunându-i ofițerului Paterson în înregistrarea făcută în dimineața care a urmat arestării. „După ce Elaine a murit, i s-a aprins beculețul într-o noapte și m-a întrebat deschis... atunci a fost, cred, momentul, primul moment când chiar n-a mai putut nega realitatea.” Când ofițerul a întrebat-o de ce acceptase să vorbească cu el, în ciuda instrucțiunilor precise date de avocați, Lucille Miller a răspuns degajat: „Păi, în general, am fost mereu un om destul de onest... Sigur că pot să pun o pălărie nouă pe bufet și să zic că a costat cu zece dolari mai puțin, dar, în general, am trăit mereu viața pe care mi-am dorit-o, și cui nu-i convine, poa' să dispară”.

Acuzarea a sugerat că ar mai fi fost și alți bărbați în afara lui Arthwell, ba chiar, în ciuda obiecțiilor lui Foley, a reușit să numească pe cineva. Apărarea a spus că Miller era genul sinucigaș. Acuzarea a adus experți care au susținut că

Volkswagenul nu ar fi putut lua foc accidental. Foley a venit cu martori care au spus că ar fi putut. Tatăl lui Lucille, care acum predă la o școală generală din Oregon, le-a răspuns reporterilor cu un citat din Isaia: „Pe orice limbă care se va ridica la judecată împotriva ta o vei osândi”[5]. „Lucille a greșit cu aventura ei”, a spus mama ei cu înțelepciune. „Din perspectiva ei, aventura a fost o poveste de dragoste. Dar, în cazul altora, presupun că a fost doar patimă.” Apoi a venit Debbie, fiica de paisprezece ani a soților Miller, care a depus mărturie, fără pic de ezitare în voce, despre cum ea și mama ei merseseră la supermarket ca să cumpere canistra de benzină cu o săptămână înainte de accident. A fost și Sandy Slagle, prezentă în sala de judecată în fiecare zi, care a declarat, nu o singură dată, că Lucille Miller își împiedicase soțul nu doar să se sinucidă, ci să se sinucidă într-un mod care să pară accidental și care să asigure, astfel, plata dublei despăgubiri. A fost și Wenche Berg, guvernanta norvegiană drăguță, de douăzeci și șapte de ani, a copiilor lui Arthwell Hayton, care a depus mărturie că Arthwell îi dăduse instrucțiuni clare să n-o lase pe Lucille Miller să le vorbească sau să-i vadă pe copii.

S-au scurs două luni și cazul continua să țină prima pagină a ziarelor. Jurnaliștii din California de Sud care se ocupau de crime au fost transferați la San Bernardino pe toată durata lui: Howard Hertel de la *Times,* Jim Bennett și Eddy Jo Bernal de la *Herald Examiner*. Două luni în care procesul Miller a fost detronat de pe prima pagină a ziarului *Examiner* doar de nominalizările la Premiile Oscar și de moartea lui Stan Laurel. Și, în sfârșit, pe 2 martie, după ce Turner a reiterat ideea că fusese vorba de „iubire și lăcomie”, iar Foley a obiectat, spunând că Lucille Miller nu

este judecată pentru adulter, cazul a ajuns la jurați.

Au dat verdictul pe 5 martie, la ora 16.50: vinovată de omor calificat. „Nu e vinovată", a strigat Debbie Miller, sărind din sectorul rezervat publicului. „Nu e *vinovată."* Sandy Slagle s-a prăbușit în scaun și a țipat. „Sandy, pentru numele lui Dumnezeu, te rog, *nu* face asta", a spus Lucille Miller și vocea ei a străbătut sala, iar Sandy Slagle a ascultat-o pentru moment. Dar, în timp ce jurații părăseau sala de judecată, a început din nou să strige: „Sunteți niște criminali... Toți, până la unul, sunteți niște *criminali".* Pe urmă au intrat ajutoarele șerifului, fiecare purtând o cravată- șnur pe care scria „Rodeoul șerifului, 1965", iar tatăl lui Lucille Miller, profesorul de școală generală cu fața tristă, care credea în cuvântul lui Isus și în pericolele care se ascund în dorința de a vedea lumea, i-a trimis o sărutare din vârful degetelor.

Centrul de detenție pentru femei din Frontera, California, unde se află acum Lucille Miller, se găsește acolo unde Euclid Avenue se transformă în drum de țară, nu foarte departe de locurile în care odinioară a trăit, a mers la cumpărături sau a organizat Balul pentru Fundația Inimii. Vacile pasc peste drum și aspersoarele Rainbirds udă culturile de lucernă. Frontera are terenuri de tenis și unul de softball, și ar putea trece drept o școală, numai că pomii nu au crescut îndeajuns de mult încât să acopere spiralele de sârmă ghimpată de deasupra gardului de plasă. Când este zi de vizită, se adună în parcare mașini mari, marca Buick și Pontiac, ce aparțin bunicilor și surorilor și taților (nu multe dintre ele aparțin soților), iar unele dintre ele au abțibilduri lipite pe bara de protecție pe care scrie „Susțineți poliția locală".

Multe criminale din California trăiesc aici, multe fete care într-un fel sau altul au interpretat greșit promisiunea. Don Turner a băgat-o aici pe Sandra Garner (și pe soțul ei într-o cameră de gazare de la San Quentin) după omuciderile din deșert din 1959, cunoscute în presă drept „crimele sucurilor răcoritoare". Carole Tregoff se află aici încă de când a fost condamnată pentru că a pus la cale uciderea soției doctorului Finch din West Covina, care nu se află prea departe de San Bernardino. Carole Tregoff este chiar asistentă medicală în spitalul închisorii și ar fi putut s-o îngrijească pe Lucille Miller dacă bebelușul ei s-ar fi născut la Frontera; însă Lucille Miller a dorit să nască în afara închisorii și a plătit pentru gardianul care a stat în fata ușii salonului de naștere de la spitalul St. Bernardine. Debbie Miller a venit să ia bebelușul acasă de la spital, într-o rochie albă cu panglici roz, și a fost lăsată să aleagă chiar ea numele. L-a botezat Kimi Kai. Copiii locuiesc acum cu Harold și Joan Lance, Lucille Miller urmând, probabil, să petreacă zece ani la Frontera. Don Turner a renunțat la cererea inițială de pedeapsă cu moartea (toată lumea consideră acum că a cerut-o, în cuvintele lui Edward Foley, doar „pentru a elimina din juriu orice om căruia îi curgea prin vene cea mai mică urmă de bunătate umană") și s-a mulțumit cu închisoarea pe viață cu posibilitatea de eliberare condiționată. Lui Lucille Miller nu îi place centrul Frontera și are probleme de adaptare. „Va trebui să învețe ce este umilința", spune Turner. „Va fi nevoită să-și folosească talentul de a cuceri, de a manipula."

Casa cea nouă este acum goală, casa de pe strada cu un indicator pe care scrie:

DRUM PRIVAT BELLA VISTA DRUM ÎNCHIS

Soții Miller nu au apucat să amenajeze terenul și buruienile cresc nestingherit jur-împrejurul casei cu lambriuri exterioare din lespezi de piatră. Antena de televiziune a căzut de pe acoperiș, iar tomberonul este plin cu rămășițele vieții de familie: o valiză ieftină, un joc pentru copii care se numește „Detectorul de minciuni". Pe ceea ce ar fi trebuit să fie peluza se află un panou, iar pe panou scrie „VÂNZARE IMOBILIARĂ". Edward Foley încearcă să facă apel contra sentinței de condamnare a lui Lucille Miller, dar au tot existat amânări. „Un proces se reduce întotdeauna la o problemă de compasiune", spune acum Foley, istovit. „N-am putut să trezesc compasiune pentru ea." Toată lumea e acum un pic istovită, istovită și resemnată, toată lumea cu excepția lui Sandy Slagle, a cărei durere sufletească încă se resimte ca o rană vie. Locuiește într-un apartament aflat în apropiere de Facultatea de Medicină din Loma Linda și studiază rapoartele cazului în *True Police Cases* și *Official Detective Stories*. „Aș prefera să nu vorbim despre treaba cu Hayton foarte mult", le spune ea vizitatorilor, în timp ce înregistrează convorbirea pe bandă. „Aș prefera să vorbim despre Lucille și despre ce om minunat este și despre felul în care i-au fost încălcate drepturile." Harold Lance nu vorbește deloc cu vizitatorii. „Nu vrem să dăm gratis ce putem vinde", explică el afabil. S-a făcut o încercare de a vinde propria versiune a poveștii lui Lucille Miller revistei *Life,* dar *Life* nu a vrut s-o cumpere. În birourile procuraturii se întocmesc acum alte dosare penale și cei de acolo nu înțeleg de ce procesul Miller a stârnit atât de multă atenție. „Din punct de vedere criminalistic, cazul n-a fost în sine unul foarte interesant", spune Don Turner laconic. Moartea lui Elaine Hayton nu mai este investigată. „Știm tot

ceea ce dorim să știm”, spune Turner.

Biroul lui Arthwell Hayton se află chiar sub cel al lui Edward Foley. Unii oameni din San Bernardino spun că Arthwell Hayton a suferit; alții spun că nu a suferit deloc. Poate că nu, căci aici, în ținutul de aur, unde lumea renaște în fiecare zi, oamenii nu cred că trecutul are vreo influență asupra prezentului sau viitorului. În tot cazul, pe 17 octombrie 1965, Arthwell Hayton sa recăsătorit, luând-o de soție pe guvernanta drăguță a copiilor lui, Wenche Berg, în cadrul unei ceremonii care a avut loc la Chapel of the Roses, într-un sat de vacanță de lângă Riverside. Mai târziu, tinerii însurăței au fost sărbătoriți la un dineu cu șaptezeci și cinci de invitați ținut în sala de recepție din Rose Garden Village. Mirele a purtat smoching și a avut o garoafă albă la butonieră. Mireasa a purtat rochie albă lungă din *peau de soie* și a ținut în mâini un buchet de trandafiri cățărători cu iasomie de Madagascar în cascadă. Voalul de tul subțire îi era prins cu o diademă de perle mici.

1966

John Wayne: un cântec de dragoste

În vara anului 1943, aveam opt ani și locuiam împreună cu tatăl, mama și fratele meu mai mic la Peterson Field în Colorado Springs. Un vânt fierbinte a bătut pe tot parcursul verii, a bătut atât de mult, încât părea că până la sfârșitul lui august tot praful din Kansas avea să ajungă în Colorado, avea să zboare pe deasupra barăcilor de carton gudronat și pistei improvizate și avea să se oprească doar când va da de munții Pikes Peak. Nu erau multe lucruri de făcut într-o vară ca aceea: a fost ziua când au adus primul B-29, un eveniment memorabil, dar care nu se punea, cu adevărat, ca distracție de vacanță. Era Officers' Club, dar nu avea piscină; tot ce era interesant la Officers' Club era ploaia albastră artificială din spatele barului. Ploaia mă interesa foarte tare, dar nu îmi puteam petrece toată vara zgâindu-mă la ea, așa că mergeam, fratele meu și cu mine, la cinema.

Mergeam la film trei sau patru după-amiezi pe săptămână, stăteam pe scaunele pliante în hangarul de tablă galvanizată, scufundat în întuneric, care servea drept sală de cinema, și acolo, în vara din 1943, în timp ce vântul fierbinte bătea afară, l-am văzut prima dată pe John Wayne, i-am văzut mersul, i-am auzit vocea. Lam auzit spunându-i fetei din *Războiul pisicilor sălbatice* că avea să-i construiască o casă „la cotul râului, acolo unde cresc plopii”, întâmplarea a făcut să nu devin, când am crescut mare, genul de femeie care ar putea fi o eroină într-un western și, chiar dacă bărbații pe care i-am cunoscut au avut multe virtuți și m-au luat cu ei în multe locuri pe care am ajuns să le iubesc, ei nu au fost niciodată John Wayne și nu m-au dus niciodată la acel cot de râu unde cresc plopii. Ascunsă adânc într-un cotlon al

inimii mele, acolo unde ploaia artificială continuă să cadă, a rămas și replica pe care încă aștept să o aud.

Nu vă spun toate acestea ca pe o destăinuire, nici nu fac un exercițiu mnemonic, ci vreau doar să argumentez ideea că, atunci când John Wayne a călărit prin copilăria mea, și poate și prin a voastră, el a modelat pentru totdeauna forma unora dintre visele noastre. Părea imposibil ca un astfel de om să se îmbolnăvească, să poarte în el cea mai absconsă și mai refractară boală cu putință. Zvonul a stârnit un fel de anxietate nedeslușită, punându-ne copilăriile sub semnul întrebării. În lumea lui John Wayne, era de așteptat ca John Wayne să comande. „Să-i dăm bice", spunea el, și „Pregătește caii". „Diii, băiete" și „Un om tre' să facă ce trebuie să facă". „Sal'tare", zicea prima dată când dădea ochii cu o fată, lucrând într-o tabără sau în tren ori, pur și simplu, stând în picioare pe veranda din fața casei, așteptând ca cineva să apară călare prin iarba înaltă. Când vorbea John Wayne, era imposibil să-i interpretezi greșit intențiile; avea o autoritate sexuală atât de puternică, încât până și un copil putea s-o simtă. Și, într-o lume despre care am înțeles de la o vârstă fragedă că e caracterizată de venalitate și nesiguranță și ambiguități paralizante, el întruchipa altă lume, una care ar fi putut sau nu să existe, dar care, în orice caz, dispăruse: un loc unde un om putea să se miște liber, să își întocmească propriul cod și să trăiască respectându-l; o lume în care, dacă un om făcea ceea ce trebuia să facă, putea într-o zi să ia fata și să călărească prin văi și să se trezească acasă liber, nu într-un spital, cu ceva care îl mănâncă pe interior, nu într-un pat înalt, înconjurat de flori și medicamente și zâmbete forțate, ci acolo, la cotul râului luminos, unde plopii sclipesc în soarele dimineții.

„Sal'tare.” De unde venea el de fapt, înainte să-și croiască drum prin iarba înaltă? Chiar și povestea lui se potrivea, pentru că nu exista cine știe ce poveste, nimic care să interfereze cu visul. Născut Marion Morrison în Winterset, Iowa, fiul unui spițer. Mutat în copilărie în Lancaster, California, în timpul migrației către acea țară a făgăduinței numită uneori „coasta de vest a statului Iowa”. Nu că Lancaster ar fi fost împlinirea promisiunii; Lancaster era un orășel în deșertul Mojave, măturat de vânt. Totuși Lancaster era California și era doar la un an distantă de Glendale, unde disperarea avea un cu totul alt gust: milieuri printre pâlcurile de portocali, un preludiu al clasei de mijloc la Forest Lawn. Imaginați-vi-l pe Marion Morrison în Glendale. Cercetaș, apoi elev la Glendale High. Fundaș la Universitatea California de Sud, membru al frăției Sigma Chi. Vacanțe de vară, o slujbă ca manipulator de recuzită pe fostele terenuri ale companiei Fox. Acolo, întâlnirea cu John Ford, unul dintre regizorii care au simțit că, în această matriță perfectă, pot fi turnate dorințele nearticulate ale unei națiuni ce se întreba în care punct de trecere își pierduse mai exact calea. „Ce dracu'“, avea să spună mai târziu Raoul Walsh, „afurisitul arăta a bărbat”. Și, astfel, după o vreme, băiatul din Glendale a devenit vedetă. Nu a devenit actor, așa cum a avut întotdeauna grijă să sublinieze în interviuri („De câte ori tre' s-o spun, eu nu joc, eu reacționez”), ci vedetă, iar vedeta care se numea John Wayne avea să-și petreacă aproape tot restul vieții cu unul sau altul dintre acești regizori, undeva într-un loc uitat de lume, în căutarea unui vis.

Acolo unde cerul e o idee mai albastru

Acolo unde prietenia e un pic mai autentică
Acolo e locul unde începe Vestul.[6]

Nimic foarte rău nu se putea întâmpla în acest vis, nimic pe care omul să nu-l poată înfrunta. Dar ceva s-a întâmplat. Și, iată, au apărut zvonurile și, după un timp, titlurile din ziare. „M-am luat la bătaie cu Marele C", a anunțat John Wayne, așa cum numai el putea s-o facă, reducând celulele ticăloase la niște nelegiuiți oarecare, dar, chiar și așa, cu toții am simțit că aceasta avea să fie singura confruntare imprevizibilă, acel duel pe care Wayne putea să îl piardă. Întâmpin aceleași probleme de care se lovește toată lumea când vine vorba de granița dintre iluzie și realitate și nu îmi doream foarte tare să îl văd pe John Wayne atunci când trebuia să le fi avut (sau, cel puțin, așa credeam) la rândul lui, dar l-am văzut, și asta se întâmpla în Mexic, pe vremea când turna filmul pe care boala lui îl amânase foarte mult timp, chiar în țara de baștină a visului.

Era cel de-al o sută șaizeci și cincilea film al lui John Wayne. Cel de-al optzeci și patrulea al lui Henry Hathaway. Numărul treizeci și patru pentru Dean Martin, care îndeplinea niște obligații contractuale mai vechi pentru Hal Wallis, pentru care era cea de-a șaizeci și cincea producție independentă. Se numea *Fiii lui Katie Elder* și era un western și, după o întârziere de trei luni, filmaseră în sfârșit scenele de exterior în Durango, iar acum își duceau ultimele lor zile de filmări interioare la Estudio Churubusco, în afara Mexico City, unde soarele ardea și aerul era limpede și venise ora prânzului. Sub arborii de piper roșu, băieții mexicani din echipă pierdeau vremea și sugeau caramele și, mai jos pe drum, niște tehnicieni pierdeau vremea într-un

local care servea homar umplut și un pahar de tequila, totul la un dolar american, însă înăuntrul cantinei cavernoase și pustii pierdeau vremea adevăratele talente, motivul pentru care se aflau cu toții aici, așezați în jurul unei mese mari, ciugulind din *huevos con queso* și sorbind din berile Carta Blanca. Dean Martin, nebărbierit. Mack Gray, care mergea peste tot unde mergea Martin. Bob Goodfried, care se ocupa de publicitate la Paramount și care zburase în Mexic ca să facă aranjamentele pentru trailerul filmului și care avea un stomac sensibil. „Ceai și pâine prăjită", îi avertiza pe ceilalți în mod repetat. „Ăsta e tot secretul. Nu te încrede în salată." Și Henry Hathaway, regizorul, care nu părea să-l asculte pe Goodfried. Și John Wayne, care nu părea să asculte pe nimeni.

„Tare încet s-a scurs săptămâna asta", a zis Dean Martin pentru a treia oară.

„Cum poți să spui așa ceva?" a întrebat Mack Gray.

„*Tare… Încet… s-a scurs… săptămâna… asta,* așa pot s-o spun."

„Doar nu spui că vrei să se termine?"

„O s-o spun pe șleau, Mack, vreau să se *termine.* Mâine-seară dau barba asta jos, o iau spre aeroport și vă salut pe toți, *adios, amigos!* Papa, *muchachos!*"

Henry Hathaway și-a aprins o țigară și l-a bătut pe umăr pe Martin cu afecțiune.

„Mâine, nu, Dino."

„Henry, ce ai de gând să mai bagi? Un război mondial?"

Hathaway l-a bătut din nou pe umăr pe Martin, privind în gol. La capătul mesei, cineva a pomenit de un bărbat care încercase fără succes, cu câțiva ani în urmă, să arunce în aer un avion.

„E tot la închisoare", a zis Hathaway brusc.

„La închisoare?” Martin a uitat pentru moment să se întrebe dacă să își trimită crosele de golf înapoi cu Bob Goodfried sau să i le încredințeze lui Mack Gray. „De ce e la închisoare dacă n-a murit nimeni?”

„Tentativă de omor, Dino”, a zis Hathaway cu blândețe. „E o infracțiune.”

„Vrei să zici că un tip ar înfunda închisoarea doar dac-ar *încerca* să mă omoare?”

Hathaway și-a scos țigara din gură și a privit peste masă. „Dac-un tip ar încerca să *mă* omoare n-ar mai apuca să înfunde închisoarea. Tu ce zici, Duce?”

Cu lentoare, destinatarul întrebării lui Hathaway s-a șters la gură, și-a împins scaunul și s-a ridicat de la masă. Totul era ca la carte, gestul autentic, mișcarea care încununase anterior mii de scene pe o sută șaizeci și cinci de frontiere pâlpâitoare și câmpuri de bătălie fantasmagorice și care era pe punctul de a o încununa și pe aceasta, în cantina de la Estudio Churubusco din afara Mexico City. „Așa-i”, a spus John Wayne cu voce tărăgănată. „L-aș ucide.”

Aproape toți cei din distribuția filmului plecaseră acasă în acea ultimă săptămână; rămăseseră doar actorii principali, Wayne și Martin și Earl Holliman și Michael Anderson Jr. și Martha Hyer. Martha Hyer rareori își făcea apariția, dar, din când în când, cineva se referea la ea, spunându-i de obicei „fata”. Erau toți împreună de nouă săptămâni, dintre care șase la Durango. Mexico City era altfel decât Durango; soțiilor le place și lor să vină în locuri ca Mexico City, le place să-și cumpere poșete, să meargă la petreceri acasă la Merle Oberon Pagliai, să se uite la tablourile ei. În schimb, Durango! Numele în sine era

halucinant. Tara bărbatului adevărat. Acolo unde începe Vestul, în Durango avuseseră parte de chiparoși mexicani, de o cascadă, de șerpi cu clopoței. Mai fusese și vremea, cu nopți atât de reci, încât amânaseră una sau două scene de exterior până când le-au putut filma pe platoul de la Churubusco. „Din pricina fetei", s-au scuzat ei. „Nu puteai să ții fata afară pe un frig ca ăla." Henry Hathaway gătise la Durango *gazpacho* și costițe și fripturi pe care Dean Martin comandase să-i fie trimise cu avionul de la Sands; a vrut să gătească și în Mexico City, dar conducerea hotelului Bamer nu îl lăsase să instaleze un grătar de cărămidă în cameră. „Nici nu știi ceai ratat, *Durango",* spuneau ei, uneori în glumă, alteori, nu, până când a devenit un refren, Paradisul pierdut.

Dar dacă Mexico City nu era Durango, nu era nici Beverly Hills. Nimeni altcineva nu folosea platourile de filmare de la Churubusco în săptămâna aceea și acolo, în uriașa încăpere special amenajată pe a cărei ușă scria *LOS HUOS DE KATIE ELDER,* acolo, CU arborii de piper roșu și cu soarele strălucitor de afară, mai puteau, atât timp cât durau filmările, să păstreze neatinsă o lume proprie bărbaților cărora le place să facă westernuri, o lume a loialităților și a zeflemelei afectuoase, a sentimentelor și a trabucurilor poștite, a nesfârșitelor amintiri depănate de-a valma; a sporovăielilor din jurul focului de tabără, fără alt scop decât acela de a ridica vocea împotriva nopții, a vântului, a foșnetului din tufișuri.

„Un cascador a fost lovit din greșeală odată într-un film de-al meu", spunea Hathaway între dublele unei scene de luptă cu o coreografie elaborată. „Cum îl chema oare... s-a însurat cu Estelle Taylor, s-au cunoscut în Arizona."

Se adunau cu toții în jurul lui, trecând trabucurile din mână în mână. Urma o meditație asupra artei delicate a unei bătăi regizate.

„Eu o singură dată în viață am lovit pe cineva”, a spus Wayne. „Din greșeală, vreau să zic. Pe Mike Mazurki.”

„Un om pe cinste. Hei, băieți, Ducele zice că o singură dată în viață a lovit pe cineva, pe Mike Mazurki.”

„O alegere pe cinste.” Murmure, aprobări.

„N-a fost o alegere, a fost un accident.”

„Nu creeed.”

„Dacă-ți zic.”

„O, doamne. Mike Mazurki.”

Și o țineau tot așa. Era Web Overlander, machieurul lui Wayne de douăzeci de ani, cocoșat, în fâș albastru, împărțind gume Juicy Fruit. „Spray de *insecte”,* zicea. „Nu ne spune nouă de spray de insecte. Am văzut noi spray de insecte de ne-a ieșit pe nas în Africa. Mai ții minte Africa?” Sau „Scoici *la abur.* Nu ne spune nouă de scoici la abur. Ne-am luat noi porția de scoici la abur în turneul de promovare pentru *Hatari!.* Mai ții minte cum mergeam la Bookbinder's?” Era Ralph Volkie, antrenorul lui Wayne de unsprezece ani, cu o șapcă de baseball roșie pe cap, care avea întotdeauna asupra lui o tăietură dintr-un articol de Hedda Hopper, un tribut la adresa lui Wayne. „Ce femeie, domn'le, și Hopper asta”, spunea în dreapta și în stânga. „Nu ca unii dintre tipii ăștia, care scriu doar bolnav, bolnav, bolnav, cum poți să-i zici omului ăstuia *bolnav* când are dureri, tușește, lucrează toată ziua și *nu se plânge niciodată.* Omu' ăsta are cel mai bun croșeu de la Dempsey încoace, ce *bolnav!”*

Și apoi era Wayne, care se chinuia cu numărul o sută șaizeci

și cinci.

Era Wayne, cu pintenii lui, aceiași de treizeci și trei de ani, cu eșarfa lui prăfuită și cămașa lui albastră. „Nu prea ai de ce să-ți bați capul cu ce să te îmbraci în trebușoarele astea", zicea. „îți pui o cămașă albastră sau, dacă ești în Monument Valley, îți pui una galbenă." Era Wayne, cu o pălărie relativ nouă, o pălărie care îl făcea să semene ciudat de mult cu William S. Hart. „Aveam pălăria asta veche de fetru, cu boruri largi, care îmi plăcea, dar i-am împrumutat-o lui Sammy Davis. Când mi-a dat-o înapoi, n-o mai puteai purta. Cred că toată lumea i-a îndesat-o pe cap și ia zis *OK, John Wayne* — genul ăsta de glumiță."

Era John Wayne, care se întorsese la muncă prea curând, care termina filmul cu o răceală urâtă și o tuse chinuitoare, atât de obosit spre sfârșitul după-amiezii, încât ținea un inhalator cu oxigen pe platoul de filmare. Și totuși, nimic nu era mai important decât Codul. „Tipul ăla", bombănea despre un reporter care îl supărase. „Recunosc că chelesc. Recunosc că am pus pe mine câteva kilograme, mai ales în talie. Care bărbat de cincizeci și șapte de ani n-o pățește? Ce să zic, mare noutate. În fine, tipul ăla..."

Face o pauză, pe punctul de a expune miezul problemei, rădăcina antipatiei, nesocotirea regulilor care îl deranja mai mult decât presupusele citări greșite, mai mult decât aluzia că nu mai e Ringo Kid. „Vine aici, neinvitat, dar eu le zic să îl lase oricum. Așa că ne așezăm la o carafă de mezcal."

Face o pauză din nou, uitându-se cu subînțeles la Hathaway, pregătindu-l pentru deznodământul de neconceput. „Au trebuit să îl *ajute* să ajungă înapoi în camera lui."

Se ceartă legat de virtuțile diferiților luptători de box, se ceartă

legat de prețul J&B în pesos. Se ceartă legat de dialogul personajelor.

„Indiferent cât de mare și tare se dă tipul ăsta, Henry, eu tot nu cred că ar scoate la tombolă Biblia lui maica-sa.

„Îmi place un tip care stârnește valuri, Duce."

Fac schimburi nesfârșite de glumițe răsuflate. „Știi de ce se cheamă ăsta sos de memorie?" întreabă Martin, ridicând un castron cu pastă de ardei iuți.

„De ce?" '

„Pentru că *îți aduci aminte de el dimineața."*

„Ai auzit-o pe asta, Duce? Ai auzit de ce se cheamă sos de memorie?"

Se amuză reciproc aducând variațiuni infime în bătaia generală care este nelipsită în filmele lui Wayne; justificată sau absolut gratuită, scena de bătaie trebuie să apară în film, pentru că le face foarte multă plăcere s-o filmeze. „Fii atent aici, asta va fi chiar haios. Ducele îl ridică pe pușți, înțelegi, și pe urmă e nevoie și de Dino, și de Earl ca să-l arunce pe el afară pe ușă, de asta ce *zici?"*

Comunică pasându-și poante vechi, își pecetluiesc camaraderia făcând glume delicate, de școală veche pe seama nevestelor civilizatoare, îmblânzitoare. „Așa că Señora Wayne își pune în cap să rămână trează și să bea un coniac.

Prin urmare, tot restul serii e numai «Da, Pilar, ai dreptate, dragă. Sunt un ciomăgar, Pilar, ai dreptate, sunt imposibil»."

„Ai auzit-o pe asta? Ducele spune că Pilar a aruncat cu o masă în el."

„Hei, Duce, uite o chestie haioasă. Degetul ăla la care te-ai lovit azi, pune-l pe domn' doctor să ți-l bandajeze, mergi diseară

acasă, arată-i-l lui Pilar și spune-i că ea ți-a făcut-o când a aruncat masa. Știi tu, fă-o să creadă că te-a atins."

Îl tratează cu respect pe cel mai în vârstă dintre ei; îl tratează cu afecțiune pe cel mai tânăr. „îl vezi pe puștiul ăsta?" zic despre Michael Anderson Jr. „Ce mai puști!"

„Ăsta nu joacă, pune suflet", zice Hathaway, bătându-se cu mâna peste inimă.

„Auzi, puștiule", zice Martin. „o să fii în următorul meu film. o să avem de toate, fără mișto. Cămăși în dungi, fete, hi-fi, lumini pentru ochi."

Comandă un scaun pentru Michael Anderson, pe spatele căruia e inscripționat „BIG MIKE". Când a fost adus pe platoul de filmare, Hathaway l-a îmbrățișat. „Ai văzut asta?" l-a întrebat Anderson pe Wayne, dintr-odată prea intimidat ca să se uite direct în ochii lui. Wayne ia dăruit zâmbetul, confirmarea, învestitura finală. „Am văzut, puștiule, am văzut."

În dimineața zilei când trebuiau să se încheie filmările la *Katie Elder,* Web Overlander și-a făcut apariția nu în fâșul obișnuit, ci într-un blazer albastru. „Mergem acăsică, tati", a zis, împărțind ultimele lui lamele Juicy Fruit. „Mi-am pus hainele s-o șterg." Dar se domolise. La prânz, soția lui Henry Hathaway a trecut pe

la cantină să anunțe că s-ar putea să zboare la Acapulco. „Du-te liniștită", i-a spus el. „Eu termin aici și tot ce-o să fac va fi să iau niște fenobarbital, îndeajuns cât să fiu la un pas de sinucidere." Toți se domoliseră. După ce doamna Hathaway a plecat, au mai fost niște tentative dezlânate de a se lăsa în voia amintirilor, dar țara bărbaților adevărați se destrăma rapid; erau deja cu un picior acasă și tot ce-au mai putut să scoată din ei a fost incendiul din 1961 de la Bel Air, când Henry Hathaway

alungase pompierii din Los Angeles de pe proprietatea lui și salvase chiar el locul, printre altele, aruncând în piscină tot ce era inflamabil. „Poate că pompierii ăia s-ar fi dat bătuți", a zis Wayne. „Ar fi lăsat-o pur și simplu să ardă." Era o poveste chiar bună, și încă una care cuprindea câteva dintre temele lor favorite, dar o poveste din Bel Air nu este totuna cu o poveste din Durango.

După-amiaza devreme, au început să filmeze ultima scenă și, deși au lungit-o cu pregătirea cât de mult au putut, până la urmă tot a venit momentul când nu mai aveau altceva de făcut decât să filmeze. „Echipa a doua afară, intră prima echipă, se *închid ușile",* a strigat asistentul de regie pentru ultima oară. Dublurile au ieșit de pe platou, John Wayne și Martha Hyer au intrat. „Gata, băieți, *silencio,* se filmează." Au tras dubla de două ori. De două ori fata i-a oferit lui John Wayne Biblia zdrențuită. De două ori John Wayne i-a spus că „sunt multe locuri prin care umblu și unde asta n-ar avea ce căuta". Toată lumea tăcea molcom. La 14.30 în acea după-amiază de vineri, Henry Hathaway s-a îndepărtat de camera de filmat și, în liniștea care a urmat, și-a stins trabucul într-o găleată cu nisip. „OK", a zis. „Asta a fost."

Începând cu acea vară din 1943, mi l-am imaginat pe John Wayne în multe ipostaze. Mi l-am imaginat mânând vitele dinspre Texas și aterizând avioane cu un singur motor funcțional, mi l-am imaginat spunându-i fetei de la Alamo că „republica este un cuvânt frumos". Nu mi l-am imaginat niciodată luând cina cu familia lui și cu mine și soțul meu într-un restaurant scump din Chapultepec Park, dar timpul vine cu întorsături neașteptate, așa că iată-ne acolo, într-o seară din acea ultimă săptămână în Mexic. o vreme a fost doar o seară

plăcută, o seară ca oricare alta. Cu toții am băut mult și dintr-odată m-a părăsit sentimentul că acel chip de peste masă îmi era, în anumite sensuri, mai familiar decât al soțului meu. Și apoi s-a întâmplat ceva. Deodată sala a părut să se scufunde în vis și nu îmi dădeam seama de ce. Trei bărbați au apărut de nicăieri, cântând la chitară. Pilar Wayne s-a aplecat ușor în față, iar John Wayne și-a ridicat aproape imperceptibil paharul către ea. „Mai avem nevoie de niște Pouilly-Fuisse pentru restul mesei", a zis, „și de niște Bordeaux roșu pentru Duce". Am zâmbit cu toții și am băut vin de Pouilly-Fuisse pentru restul mesei și vin roșu de Bordeaux pentru Duce, în vreme ce bărbații cu chitare au continuat să cânte, până când mi- am dat seama într-un târziu ce cântau, ce cântaseră în tot acest timp: „The Red River Valley" și tema filmului *The High and the Mighty*. Nu prinseseră foarte bine ritmul, dar chiar și acum pot să-i aud, într-o altă țară și mulți ani mai târziu, chiar și în timp ce vă spun toate acestea.

1965

Unde oamenii continuă să se sărute

În fața Tribunalului Districtului Monterey din Salinas, California, decorațiunile de Crăciun ale magazinelor din centru străluceau în lumina slabă a soarelui ce face să crească lăptucile de iarnă, înăuntru, mulțimea clipea deranjată de luminile orbitoare ale camerelor de filmat. Prilejul era o întrunire a Comisiei de Supervizori ai Districtului Monterey și litigiul în cauză, în această după-amiază călduță dinaintea Crăciunului din 1965, era dacă mica școală din Carmel Valley, Institutul pentru Studiul Nonviolenței, ce aparținea lui Joan Baez, încălca articolul 32-C al Codului de zonare din Districtul Monterey, ce interzicea utilizarea terenului „într-un mod care contravine păcii, moralei și bunăstării generale din Districtul Monterey". Doamna Gerald Petkuss, care locuia peste drum de institut, formulase problema altfel. „Ne întrebăm ce fel de oameni sunt cei care frecventează o asemenea școală", a spus ea într-o fază timpurie a controversei. „De ce nu se duc undeva să muncească și să câștige bani?"

Doamna Petkuss era o tânără matroană durdulie, cu un aer de hotărâre nechibzuită, ce venise la tribună în rochie tricotată de culoarea căpșunii ca să se plângă că fusese deranjată „de oamenii asociați cu școala domnișoarei Baez care veneau să mă întrebe unde se află școala, deși știau foarte *bine* unde se află — un domn de care îmi amintesc avea chiar barbă".

„Ei bine, pe mine nu mă *interesează",* a strigat doamna Petkuss când cineva din primul rând a chicotit. „Eu am trei copii mici de crescut, asta e o mare responsabilitate, și nu am chef să trebuiască să îmi fac griji legate de…", a spus doamna Petkuss și

a făcut o pauză delicată, „de cine se vântură prin zonă”.

Audierea a durat de la ora 14 până la 19.15, cinci ore și cincisprezece minute de participare democratică în timpul cărora s-a sugerat, pe de o parte, că membrii Comisiei de Supervizori ai Districtului Monterey ne transformă țara într-o Germanie nazistă și, pe de altă parte, că prezența domnișoarei Baez și a celor cincisprezece cursanți ai ei în Carmel Valley are să ducă la proteste „ca la Berkeley”, să-i demoralizeze pe cadeții de la Fort Ord, să blocheze convoaiele armatei care treceau pe șoseaua din Carmel Valley și să determine scăderea valorii proprietăților imobiliare din întreaga regiune. „Sincer, nu-mi imaginez cine ar vrea să își cumpere o proprietate în zona în care se desfășoară o astfel de activitate”, a declarat soțul doamnei Petkuss, medic veterinar. Atât doctorul, cât și doamna Petkuss, cea din urmă gata să izbucnească în lacrimi, au spus că sunt deranjați în mod deosebit de prezența domnișoarei Baez pe proprietatea ei în timpul weekendurilor. Se pare că aceasta nu stătea tot timpul înăuntru. Stătea afară, sub copaci, și se plimba în jurul proprietății.

„Noi nu începem înainte de ora 13”, a obiectat cineva din partea școlii. „Chiar dacă am face gălăgie, și nu facem, familia Petkuss poate dormi până la ora 13, nu văd care e problema.”

Avocatul soților Petkuss a sărit ca ars. „*Problema* este că, întâmplător, soții Petkuss au o piscină foarte frumoasă și ar vrea și ei să aibă oaspeți în weekend, să folosească piscina.”

„Ar fi nevoie să se urce în picioare pe masă ca să vadă școala.”

„Asta o să și facă”, a strigat o tânără care își manifestase deja sufragiul pentru domnișoara Baez citindu-le supervizorilor un pasaj din eseul lui John Stuart Mill *Despre libertate*. „O să stea

pe afară cu binocluri."

„*Nu* este adevărat", s-a văitat doamna Petkuss. „Vedem școala de la ferestrele din trei dormitoare și de la cea din sufragerie, este singura direcție spre care avem *deschidere."*

Domnișoara Baez stătea tăcută pe rândul din față. Purta rochie bleumarin cu mâneci lungi, cu manșete și guler de dantelă irlandeză și își tinea mâinile împreunate în poală. Arată fantastic, de departe mult mai bine decât ai putea bănui din fotografii, întrucât aparatul foto tinde să scoată în evidentă latura indiană a trăsăturilor ei și nu reușește să surprindă nici finețea uimitoare și claritatea structurii osoase și ale ochilor, nici cea mai șocantă caracteristică a ei, franchețea totală, absența oricărei urme de viclenie. Are o minunată naturalețe și e ceea ce pe vremuri se numea o doamnă. „Scursură", a spus printre dinți un bătrân cu papion prins cu agrafă care se prezentase ca fiind „veteran din două războaie" și care era nelipsit la astfel de ședințe. *„Spaniei."* Părea să facă aluzie la lungimea părului domnișoarei Baez și încerca să-i atragă atenția bătând în podea cu bastonul, dar privirea ei nu se dezlipea de tribună. După un timp s-a ridicat în picioare și a rămas așa până când în sală s-a făcut liniște. Opozanții ei stăteau încordați, gata să sară și să contracareze orice ar fi intenționat să spună în apărarea politicii sale, a școlii, a bărbilor, a protestelor „ca la Berkeley" și a debandadei în general.

„Toată lumea vorbește despre scăderea valorii proprietăților și despre casele lor de patruzeci, cincizeci de mii de dolari", a spus ea într-un final, cu glas domol, clar, fără să ridice vocea și uitându-se direct în ochii supervizorilor. „Aș dori să spun un singur lucru. Eu am investit mai mult de o *sută* de mii de dolari

în Carmel Valley și vreau, la rândul meu, să-mi protejez proprietatea." Proprietăreasa le-a zâmbit apoi fals doctorului și doamnei Petkuss și, în mijlocul tăcerii absolute, s-a așezat la loc.

E o fată interesantă, o fată care iar fi atras poate atenția lui Henry James la vremea când acesta schița portretul lui Verena Tarrant în *Bostonienii*. Joan Baez a crescut în desișurile mai evanghelice ale clasei de mijloc, fiica unui profesor de fizică quaker, nepoata a doi preoți protestanți, unul episcopal anglo-scoțian, dinspre mamă, și altul metodist mexican, dinspre tată. S-a născut pe Staten Island, dar a crescut la periferia comunității academice din întreaga țară; înainte să înființeze Carmel, nu venea cu adevărat de nicăieri. Când s-a împlinit vremea să meargă la liceu, tatăl ei preda la Stanford, așa că s-a înscris la liceul din Palo Alto, unde a învățat singură să cânte „House of the Rising Sun" la o chitară cumpărată dintr-un magazin universal, a încercat să obțină efectul de vibrato lovindu-si ușor gâtul cu degetul și a intrat în atenția presei când a refuzat să părăsească școala în timpul unui exercițiu antibombardament. Când s-a împlinit vremea să meargă la facultate, tatăl ei era la MIT și Harvard, așa că a urmat cursuri timp de o lună la Universitatea din Boston, a abandonat-o și a cântat o vreme în cafenelele din Harvard Square. Nu îi prea plăcea viața din Harvard Square („Zac pur și simplu în văgăuna lor, fumează iarbă și fac alte prostii de genul ăsta", le-a spus nepoata preoților protestanți cunoștințelor ei de acolo), dar alta încă nu cunoștea.

În vara anului 1959, un prieten a dus-o la primul festival de folk din Newport. A ajuns la Newport într-un Cadillac tip dric pe a cărui latură era vopsit „JOAN BAEZ", a interpretat câteva cântece în fata a 13 000 de oameni, și uite că o găsise — noua

viață. Primul ei album s-a vândut în mai multe exemplare decât oricare altul al unei cântărețe de folk din istorie. Până la sfârșitul anului 1961, Vanguard îi lansase cel de-al doilea album, iar vânzările totale erau depășite doar de cele ale lui Harry Belafonte, Kingston Trio și The Weavers. Terminase primul ei mare turneu, ținuse un concert la Carnegie Hall, unde biletele se epuizaseră cu două luni înainte, și refuzase să participe la concerte care i-ar fi adus 100 000 de dolari pentru că nu voia să muncească decât câteva luni pe an.

Era fata potrivită la momentul potrivit. Avea doar un mic repertoriu de balade Child („De ce tot pierde timpul Joanie cu Mary Hamilton[7] asta?", avea să se frământe Bob Dylan mai târziu), nu și-a exersat niciodată vocea de soprană curată și îi irita pe anumiți puriști pentru că nu-și bătea prea mult capul cu originea materialului și cânta orice în cheie „tristă". Dar a prins valul folk chiar înainte ca acesta să se spargă. Atingea publicul într-un fel în care nici puriștii, nici cântărețele folk mai comerciale nu păreau în stare să o facă. Niciodată interesată de bani, nici muzica nu o interesa cu adevărat, ci mai degrabă ceva care se crea între ea și public. „Pentru mine, cel mai ușor e să stabilesc o relație cu 10 000 de oameni", spunea ea. „Cel mai greu e cu unul singur."

Niciodată nu și-a dorit, nici atunci și nici mai târziu, să fie un simplu divertisment; voia să-i atingă pe oameni, să stabilească cu ei o legătură emoțională. Spre sfârșitul anului 1963, a găsit în mișcarea de protest ceva asupra căruia își putea concentra emoția. A mers în sud. A cântat la colegiile de negri și era de fiecare dată prezentă pe baricade, la Selma, la Montgomery, la Birmingham. A cântat la Memorialul Lincoln după Marșul de la

Washington. A declarat Departamentului intern de finanțe că nu are de gând să plătească cele șaizeci de procente din impozitul ei pe venit care, conform calculelor pe care le făcuse, mergeau către apărare. A devenit vocea sinonimă cu protestul, deși avea să păstreze întotdeauna o distanță inspirată față de momentele mai discutabile ale mișcării. („Mi s-a cam luat după o vreme de marșurile alea din sud", avea să spună mai târziu. „Toți artiștii ăia de renume care închiriau avionașe și zburau într-acolo, de fiecare dată vreo 35 000 de oameni adunați în oraș.") înregistrase doar câteva albume, dar își văzuse fața pe coperta revistei *Time*. Avea doar douăzeci și doi de ani.

Joan Baez a fost o personalitate înainte să fie o persoană completă și, asemenea tuturor celor cărora li se întâmplă așa ceva, ea este, într-un anume sens, victima nefericită a ceea ce alții vedeau la ea, a ceea ce scriau despre ea, a ceea ce voiau ca ea să fie sau să nu fie. Rolurile care i-au fost atribuite variază, dar sunt variațiuni pe aceeași temă. E Madona celor neîmpăcați. E pionul mișcării de protest. E pacienta nefericită a psihanaliștilor. E cântăreața care refuză să-și exerseze vocea, rebela care își conduce Jaguarul cu viteză prea mare, Rima[8] care se ascunde printre păsări și căprioare. Mai presus de toate, e fata care „simte" lucrurile, care s-a agățat de prospețimea și durerea adolescenței, fata veșnic rănită, veșnic tânără. Acum, la vârsta când rănile încep să se vindece, indiferent că o vrem sau nu, Joan Baez părăsește foarte rar Carmel Valley.

Chiar dacă toate activitățile lui Baez tind să capete anumite conotații de rău augur în conștiința colectivă a locuitorilor din Monterey, ceea ce se întâmplă, de fapt, la Institutul pentru Studiul Nonviolenței al domnișoarei Baez, căruia i s-a permis să

continue să își desfășoare activitatea în Carmel Valley cu votul de trei la doi al supervizorilor, este, se pare, atât de nevinovat, încât îi dezarmează până și pe veteranii din două războaie care poartă papion prins cu agrafă. Timp de patru zile pe săptămână, domnișoara Baez și cei cincisprezece cursanți ai ei se întâlnesc la școală pentru prânz: salată de cartofi, Kool-Aid și crenvurști gătiți pe un grătar portabil. După prânz, fac exerciții de balet pe muzica celor de la Beatles și, apoi, stând așezați pe podeaua goală sub un fototapet cu Cypress Point, vorbesc despre lecturile lor: *Gandhi despre nonviolență, Viața lui Mahatma Gandhi* de Louis Fischer, *Spargerea barierei gândirii* de Jerome Frank, *Despre nesupunerea civică* de Thoreau, *Prima și ultima libertate* și *Cugetă la aceste lucruri* de Krishnamurti, *Elita puterii* de C. Wright Mills, *Scopuri și mijloace* de Huxley și *Să înțelegem media* de Marshall McLuhan. În cea de-a cincea zi, se întâlnesc ca de obicei, dar petrec după-amiaza în liniște absolută, ceea ce înseamnă nu doar că nu vorbesc, dar și că nu citesc, nu scriu și nu fumează. Chiar și în zilele de discuții, se păstrează liniștea la intervale regulate, o dată la douăzeci de minute sau la fiecare oră, un regim descris de unul dintre cursanți ca fiind „de un ajutor neprețuit pentru eliberarea minții de blocaje personale” și de domnișoara Baez ca „aproape cel mai important lucru legat de scoală”.

Nu există condiții de admitere, în afara celei ca doritorii să aibă cel puțin optsprezece ani; la fiecare nouă sesiune, sunt primiți primii cincisprezece care scriu și cer să vină. Vin de peste tot și sunt, în general, foarte tineri, foarte serioși și oarecum rupți de lume, nu atât niște oameni care fug de ea, cât niște copii care nu o înțeleg foarte bine. Sunt foarte atenți „să își răspundă

unul altuia cu frumusețe și blândețe", iar răspunsul lor unul față de celălalt este, în realitate, atât de blând, încât o după-amiază la școală tinde să alunece periculos de repede în indecizie. Dezbat dacă a fost sau nu o tactică înțeleaptă din partea Comitetului Zilei Vietnamului de la Berkeley să încerce să ajungă la o înțelegere cu Hell's Angels vorbind „de la egal la egal".

„Bun", argumentează careva. „Deci îngerii nu fac decât să ridice din umeri și să spună «tot șpilul nostru e violenta». Ce ar fi trebuit să răspundă la asta tipul de la CZV?"

Stau de vorbă despre o propunere de la Berkeley privind o Armată Internațională Nonviolentă. „Ideea e următoarea: mergem în Vietnam și ne ducem în satele alea și-apoi, dacă le dau foc, ardem și noi."

„Un plan de o frumoasă simplitate", răspunde cineva.

Mulți dintre ei sunt prea tineri ca să fi participat la evenimentele notabile ale protestelor, iar cei câțiva care au luat parte la ele le povestesc celor care nu au făcut-o, povești care încep cu „într-o seară la Scranton Y..." sau „Stăteam de curând la AEC..." și „Era cu noi, la marșul din Canada în Cuba, puștiul ăsta de unșpe ani care la vremea respectivă coresponda cu un gandhist și care..." Vorbesc despre Allen Ginsberg, „singurul și unicul, singura voce frumoasă, singurul care vorbește". Ginsberg sugerase ca CZV să trimită femei cu flori și copii în brațe la Baza Militară din Oakland.

„Flori și copii", oftează o fată firavă și drăguță. „Dar e foarte *frumos,* despre asta e *vorba."*

„Ginsberg a fost aici într-un weekend", își amintește un băiat visător cu păr blond, cârlionțat. „A venit c-un exemplar din *Fuck*

Songbag, dar i-am dat foc." Chicotește. Ține o piatră de marmură străvezie, de culoare violet în dreptul ferestrei, învârtind-o în lumină. „Joan mi-a dat-o", zice. „într-o seară, la ea acasă, când am organizat o petrecere și ne-am făcut unul altuia cadouri. De parcă ar fi fost Crăciunul, doar că nu era."

Școala în sine este o casă veche de chirpici, văruită în alb, destul de retrasă printre dealurile gălbui și stejarii piperniciți cu coroane prăfuite din susul văii. Leandri acoperă un gard de sârmă rupt care înconjoară școala și nu există nicio plăcuță, niciun fel de indicator. În casă a funcționat, până în 1950, o școală locală cu o singură încăpere, după care a fost preluată, pe rând, de So Help Me Hannah Poison Oak Remedy Laboratory și de o mică companie care producea cartușe de pușcă, două inițiative care, aparent, nu au reprezentat o amenințare la adresa prețurilor imobiliare, așa cum o reprezintă domnișoara Baez. A cumpărat locul în toamna anului 1965, după ce comisia de planificare urbană i-a spus că, din cauza criteriilor de zonare, nu poate să înființeze școala în propria casă, care se află pe un teren de 4 hectare la câțiva kilometri distanță de aici. Domnișoara Baez este vicepreședinta Institutului și finanțatoarea lui; taxa de 120 de dolari plătită de fiecare student pentru fiecare sesiune de șase săptămâni include cazarea într-un imobil cu apartamente în Pacific Grove și nu acoperă cheltuielile instituției. Domnișoara Baez nu a investit doar 40 000 de dolari în clădirea școlii, ci este, de asemenea, responsabilă pentru salariul lui Ira Sandperl, președintele Institutului, moderatorul discuțiilor și, de fapt, eminența cenușie a întregului proiect. „Ai putea crede că este un început foarte modest", spune Ira Sandperl. „Uneori, lucrurile cele mai modeste schimbă cursul istoriei. Vezi ordinul

benedictin."

Într-un anume sens, este imposibil să vorbești despre Joan Baez fără să vorbești despre Ira Sandperl. „Cineva de la Comisia de Urbanism mi-a spus că am luat-o pe calea pierzaniei condusă de un nebun extremist", se amuză domnișoara Baez. „Ira a zis că probabil el e nebunul, iar barba lui, extremista." Ira Sandperl este un bărbat de patruzeci și doi de ani, născut în St. Louis, care are, pe lângă barbă, capul ras, o insignă mare cu dezarmarea nucleară prinsă de jacheta din catifea, ochi strălucitori și ușor mesianici, un râs spart zgomotos și înfățișarea generală a cuiva care, întreaga viață, a umblat după un curcubeu greu de văzut, dar catastrofal de sucit. Și-a petrecut destul de mult timp luând parte la mișcările pacifiste din San Francisco, Berkeley și Palo Alto și, la vremea când lui și domnișoarei Baez le-a venit ideea Institutului, lucra într-o librărie din Palo Alto.

Ira Sandperl a întâlnit-o prima dată pe Joan Baez când ea avea șaisprezece ani și tatăl ei a adus-o la o reuniune a quakerilor din Palo Alto. „Era ceva magic, ceva diferit la ea încă de pe atunci", povestește el. „îmi aduc aminte că a cântat o dată la un eveniment la care eu vorbeam. Publicul a fost atât de receptiv în seara aceea, încât am zis «Dulceață, când te faci mare, noi doi o să facem o echipă cerească»." Zâmbește si-si desface brațele.

Cei doi au devenit apropiați, după spusele lui Ira Sandperl, când tatăl domnișoarei Baez a plecat la Paris, fiind numit consilier UNESCO. „Eu eram cel vechi prieten din preajmă, așa că, firesc, a apelat la ajutorul meu." Era cu ea la vremea demonstrațiilor de la Berkeley din toamna anului 1964. „Noi eram, de fapt, în afara grupului de agitatori despre care ați auzit vorbindu-se atâta", spune el. „Practic, noi voiam să transformăm

o mișcare neviolentă într-una nonviolentă. Joan a jucat un rol *enorm* în scoaterea mișcării din mlaștina în care se afundase, chiar dacă băieții s-ar putea să n-o mai recunoască acum."

Cam la o lună după apariția ei la Berkeley, Joan Baez a vorbit cu Ira Sandperl despre posibilitatea ca el să îi dea lecții un an de zile. „Și-a dat seama că ajunsese printre oameni care aveau cunoștințe politice", spune el, „și, deși avea sentimente puternice, nu știa nimic despre termenii socio-economico-politico-istorici ai nonviolenței".

„Totul era vag", îl întrerupe ea, dându-și părul pe spate, cu un gest ce trădează emoție. „Voiam să fie mai puțin vag."

Au decis să nu fie un curs privat de un an, ci o școală care să funcționeze permanent și au înscris primii cursanți la sfârșitul verii din 1965. Institutul nu se asociază cu nicio altă mișcare („Unii dintre puștii ăștia ne conduc spre un alt dezastru masiv, violent, de lungă durată", spune domnișoara Baez) și există, de fapt, o neîncredere funciară în majoritatea organizațiilor activiste. Ira Sandperl, de exemplu, nu le-a fost de prea mare ajutor celor de la CZV, pentru că CZV-ul vedea în nonviolență doar o tactică limitată, accepta blocurile de putere convenționale, ba chiar hotărâse ca unul dintre liderii săi să candideze pentru Congres, ceea ce pentru Sandperl este sinonim cu anatemizarea. „Dragă, dă-mi voie să-ți zic ceva. Președintele semnează azi o lege privitoare la drepturile civile, pe cine cheamă el ca martor? Pe Adam Powell? Nu. Îi cheamă pe Rustin, pe Farmer, pe King, *niciunul* dintre ei aflat în structura convențională de putere." Face o pauză, de parcă și-ar imagina ziua când el și domnișoara Baez vor fi chemați să fie martori la semnarea unui act ce scoate violența în afara legii. „Nu sunt

optimist, dragă, dar am speranțe. E o diferență. Am speranțe."

Soba pe gaz sfârâie când și când, iar domnișoara Baez se uită la ea, cu haina de molton pusă pe umeri. „Toată lumea spune că sunt naivă politic, și chiar sunt", zice ea după un timp. E un lucru pe care îl spune adesea oamenilor pe care nu îi cunoaște. „Așa sunt și politicienii care ne conduc. Dacă n-ar fi așa, nam mai avea războaie, nu?"

Ușa se deschide și intră un bărbat scund, de vârstă mijlocie, încălțat cu sandale făcute manual. Este Manuel Greenhill, managerul lui Joan Baez, și, deși îi e manager de cinci ani, până acum nu a fost niciodată la Institut și nu s-a întâlnit niciodată cu Ira Sandperl.

„În sfârșit!" strigă Ira Sandperl, sărind în picioare. „Vocea fără trup de la capătul firului este, în sfârșit, aici! *Există* un Manny Greenhill!

Există un Ira Sandperl! Iată-mă! Iată-l pe ticălos!"

Nu este ușor să stabilești o întâlnire cu Joan Baez, cel puțin pentru cineva din afara circuitelor clandestine ale mișcării de protest. Compania din New York pentru care își înregistrează albumele, Vanguard, îți dă doar numărul de telefon din Boston al lui Manny Greenhill. „încercați să sunați la codul zonal 415, prefix DA 4, numărul 4321", îți spune tăios Manny Greenhill. Codul 415, DA 44321 îi face apelantului legătura cu librăria Kepler din Palo Alto, unde lucra înainte Ira Sandperl. Cineva de la librărie îți notează numărul și, după ce întreabă la Carmel dacă e cineva interesat să vorbească cu tine, te sună înapoi și îți dă un număr de telefon de acolo. Numărul de la Carmel nu este, așa cum ai putea să începi să speri, al domnișoarei Baez, ci al unui serviciu de răspuns automat. Serviciul îți înregistrează

numărul și, după câteva zile sau săptămâni, poți sau nu să primești un telefon de la Judy Flynn, secretara domnișoarei Baez. Domnișoara Flynn îți spune că va „încerca s-o contacteze" pe domnișoara Baez. „Nu mă prea văd cu oamenii", îți spune inima acestei rețele halucinante de numere greșite, de telefoane scoase din furcă și de apeluri ratate. „Închid poarta și sper să nu vină nimeni, dar lumea tot vine. Cineva tot le spune unde locuiesc."

Duce o viață liniștită. Citește și vorbește cu oamenii cărora li s-a spus unde locuiește și uneori merge cu Ira Sandperl la San Francisco ca să se întâlnească cu prietenii și să vorbească despre mișcarea pacifistă. Se vede cu cele două surori ale ei și cu Ira Sandperl. Simte că zilele petrecute la Institut, vorbind cu și ascultându-l pe Ira Sandperl, îi aduc mai multă satisfacție decât orice altceva a făcut până acum. „în mod cert, mai multă decât cântatul. Înainte urcam pe scenă și mă gândeam că fac atâtea mii de dolari, și pentru ce?" Este foarte reținută când vine vorba despre venitul ei („Da, am niște bani de undeva"), vagă în legătură cu planurile de viitor. „Ar mai fi niște lucruri pe care vreau să le fac. Vreau să încerc un pic de rock-and-roll și un pic de muzică clasică. Dar n-am de gând să-mi bat capul cu topurile și vânzările că, dac-o iei așa, unde ajungi?"

Unde vrea mai exact să ajungă nu se știe, e o necunoscută pentru ea și una și mai mare pentru managerul ei. Întrebat cu ce se ocupă acum cea mai lăudată clientă a lui și care sunt planurile ei de viitor, Manny Greenhill vorbește despre „multe planuri", „alte direcții" și „alegerea ei". În cele din urmă, găsește ceva: „Uite, tocmai a făcut un documentar pentru televiziunea canadiană, *Variety a* scris o recenzie elogioasă despre el, stai să-

ți citesc”.

Manny Greenhill citește. „Să vedem. *Variety* zice așa: *au intenționat să facă doar un interviu de douăzeci de minute, dar, când directorii de la CBC din Toronto au văzut filmul, au decis să facă un material mai amplu.”* Se întrerupe singur. „Asta merită reținut, la să vedem mai departe. Aici îi citează ideile despre pace… pe-astea le știi… pe urmă ea zice *de fiecare dată când mă duc la Hollywood îmi vine să vomit…* să trecem peste asta… uite aici, *a fost mortală când i-a imitat pe Ringo Starr și George Harrison,* asta a fost tare, ține-o minte.”

Manny Greenhill speră s-o convingă pe domnișoara Baez să scrie o carte, să apară într-un film și să îi iasă faza cu înregistrarea unor cântece rock-and-roll. Nu vorbește despre venitul ei, chiar dacă pomenește vioi și, în același timp, sumbru că „nu va fi mare anul *acesta”.* Domnișoara Baez l-a lăsat să programeze un singur concert în 1966 (de la o medie anuală de treizeci), a acceptat o singură dată în întreaga ei carieră să cânte regulat într-un club și, practic, nu apare niciodată la televizor. „Ce să caute ea în emisiunea lui Andy Williams?” întreabă Manny Greenhill dând din umeri. „A interpretat o dată un cântec de-al lui Pat Boone împreună cu el”, adaugă, „ceea ce arată că poate să se adapteze, dar… Nu ne dorim s-o vedem sus, pe scenă, cu mai știu eu ce dansatori în spate.” Greenhill îi monitorizează aparițiile politice și încearcă să îi împiedice pe oameni să-i folosească numele. „Le spunem, dacă îi folosesc numele, iese de-un concert. Ideea e că, dacă nu i-au folosit numele, și pe urmă ei nu-i place cum arată lucrurile, poate să iasă din chestia aia.” S-a resemnat cu școala care s-a înfipt bine în programul ei. „Uite care-i treaba”, zice. „Eu mereu am

încurajat-o să aibă atitudine politică. N-oi fi eu foarte activ, dar să zicem că mă interesează." Mijește ochii în lumina soarelui. „Să zicem că-s poate prea bătrân."

S-o încurajezi pe Joan Baez „să aibă atitudine politică" nu înseamnă altceva decât s-o încurajezi pe Joan Baez să continue să „simtă" lucrurile, politica fiind și acum pentru ea, așa cum singură recunoaște, „o chestie vagă". Abordarea ei este instinctivă, pragmatică, nu foarte diferită de cea a oricărei membre a Ligii Femeilor Votante. „Sinceră să fiu, ma cam dezamăgit comunismul" este cea mai nouă perspectivă a ei asupra subiectului, lată ce spune despre evoluțiile recente ale mișcării pacifiste: „Să dea foc livretelor de înrolare nu are niciun sens, și să-și dea foc lor cu atât mai puțin". Când era la liceul din Palo Alto, nu teoria a fost cea care a stat la baza refuzului ei de a părăsi clădirea în timpul unui exercițiu antiterorist; a făcut-o pentru că „era singurul lucru de bun-simț de făcut, adică mie mi s-a părut că tot exercițiul ăla nu avea niciun rost, cu toți oamenii ăia care credeau că e de-ajuns să intre în vreun mic adăpost și că vor fi salvați de apa îmbuteliată". Și-a făcut apariția la mai multe manifestări de susținere a administrației democratice și este citată frecvent ca spunând: „Nimeni n-a auzit vreodată de o folkistă republicană care să-și facă treaba bine", ceea ce cu greu se califică drept limbajul noului radicalism. Programul concertelor ei include unele dintre reflecțiile sale legate de „statul cu mâinile în sân în ajunul prăpădului", lată care sunt acestea:

Viața mea este o lacrimă de cristal. Sunt fulgi de nea care cad în această lacrimă și mici figurine care se trudesc, mișcându-se cu

încetinitorul. Si dacă m-as uita la ea încă un milion de ani, s-ar putea să nu aflu niciodată cine sunt oamenii și ce fac ei.

Uneori mi-e dor de o furtună. o furtună puternică care să schimbe totul. Cerul derulează patru zile într-o oră, copacii se vaită, micile animale se afundă în nămol și totul se întunecă și o ia complet razna. Dar nu este decât Dumnezeu — cântând în catedrala lui favorită din ceruri — spărgând vitraliile — cântând la o orgă uriașă — făcând să tune clapele — armonia perfectă — bucuria perfectă.

Deși nu tocmai acesta este felul în care vorbește domnișoara Baez când nu se află în fata mașinii de scris, ea încearcă totuși, poate inconștient, să se agate de inocența și revolta și capacitatea de a se minuna, oricât de mincinoase și superficiale ar fi ele, ale propriei adolescente sau a oricărui altcuiva.

Această deschidere, această vulnerabilitate este, bineînțeles, chiar motivul pentru care ea poate să „ajungă" la toți tinerii și singuraticii și la toți cei incapabili să se exprime, la toți cei care au impresia că nimeni altcineva de pe lume nu înțelege care e treaba cu frumusețea și suferința și iubirea și fraternitatea. Poate pentru că acum a mai îmbătrânit, pe domnișoara Baez o tulbură uneori faptul că întruchipează, pentru foarte mulți dintre admiratorii ei, tot ce este frumos și adevărat. „Nu sunt foarte împăcată când mă gândesc la asta", spune ea. „Uneori îmi spun singură: *Haide, Baez, și tu ești ca toată lumea,* dar nici cu asta nu sunt foarte împăcată."

„Nu toată lumea are o voce", o întrerupe Ira Sandperl cu afecțiune exagerată.

„O, e în regulă să ai o *voce, vocea e* în regulă..."

Vocea i se stinge și, o bună bucată de vreme, ea își fixează privirea asupra cataramei pantofului.

Așadar, fata a cărei viață este o lacrimă de cristal are acum un loc al ei, un loc unde soarele strălucește și ambiguitățile pot fi lăsate deoparte pentru o vreme, un loc unde toată lumea poate fi caldă și iubitoare și unde se pot face confidențe. „într-o zi, am luat-o pe rând și fiecare din cameră a spus câte ceva despre el", mărturisește ea, „și mi-am dat seama că, *frate,* eu am dus-o chiar bine". Soarele de după-amiază târzie lasă o dungă de lumină pe podeaua curată de lemn și păsările cântă în stejarii piperniciți, iar tinerii frumoși stau așezați pe jos cu gecile pe ei și îl ascultă pe Ira Sandperl.

„Ești vegetarian, Ira?" întreabă cineva în dorul lelii.

„Da. Da, sunt."

„Spune-le, Ira", zice Joan Baez. „E o poveste frumoasă."

Ira se lasă pe spate și se uită la tavan. „Eram la un moment dat în munții Sierra." Face o pauză și Joan Baez îi zâmbește aprobator. „Am văzut copacul ăsta magnific *crescând* din stânca golașă, *avântându-se* așa... și m-am gândit *bine, măi copacule,* dacă tu vrei atât de mult să trăiești, *bine!* OK! E în *regulă!* Nu o să te tai! Nu o să te mănânc! Lucrul pe care toți îl avem în comun este că toți vrem să *trăim!*

„Și cu legumele cum rămâne?" întreabă încet o fată.

„Păi, mi-am dat seama, firește, că atâta vreme cât sunt în *carnea* și în *pielea asta* nu pot să fiu *total* nonviolent."

Se face târziu. Se adună cei cincizeci de cenți de persoană pentru prânzul de a doua zi și cineva citește o recomandare din partea Comisiei de Supervizor! ai Districtului Monterey ca lumea să arboreze steaguri americane ca să arate că „țăcăniții, roșii și lașii nu reprezintă această Țară", iar altcineva aduce vorba despre Comitetul Zilei Vietnamului și despre un membru

disident care venise în vizită la Carmel.

„Marv este un nonviolent get- beget", declară Ira Sandperl. „Un om plin de onestitate și iubire."

„El a zis că-i anarhist", intervine cu îndoială cineva.

„Așa e", încuviințează Ira Sandperl. „Absolut."

„CZV-ul ar spune despre Gandhi că e burghez?"

„Păi, ei ar trebui să știe mai bine, duc niște vieți atât de burgheze..."

„Așa este", spune băiatul blond, visător, cu o bilă din marmură violet.

„Intri la ei în birou și sunt atât de neprietenoși, atât de neprietenoși și de reci..."

Toată lumea îi zâmbește cu afecțiune. De-acum cerul are culoarea bilei sale, dar ei nu se grăbesc deloc să-și strângă cărțile și revistele și discurile, să-și găsească cheile de la mașină și să pună punct zilei și, până sunt gata de plecare, Joan Baez mănâncă salată de cartofi direct cu mâna dintr-un castron din frigider și toată lumea rămâne s-o împartă cu ea, mai zăbovesc un pic aici, unde este cald.

1966

Tovarășul Laski, PCA (ML)

Michael Laski, cunoscut și ca M.L. Laski, este un tânăr relativ obscur cu ochi pătrunzători și pătimași, o barbă tunsă scurt și o paloare ieșită din comun în California de Sud. Cu înfățișarea lui frapantă și dicția implacabil de ideologică, arată și vorbește exact așa cum ți-ai imagina că o face un revoluționar profesionist, ceea ce el și este, de fapt. S-a născut acum douăzeci și șase de ani la Brooklyn, s-a mutat în copilărie la Los Angeles, a abandonat studiile la UCLA în al doilea an ca să facă muncă de organizare pentru Uniunea Lucrătorilor Comerciali, iar acum, ca Secretar General al Comitetului Central al Partidului Comunist American (Marxist-Leninist), o ramură a stalinist-maoiștilor care își împart energiile între Watts și Harlem, este devotat total unui ansamblu imuabil de dogme, cum ar fi ideea că Partidul Comunist American tradițional este o „clică burgheză revizionistă", că Partidul Laburist Progresist, troțkiștii și „clica revizionistă condusă de Gus Hali" s-au dovedit a fi niște lachei burghezi oportuniști, adresându-și apelul pentru pace nu către „muncitori", ci către imperialiștii liberali, și că H. Rap Brown este unealta, dacă nu chiar agentul conștient al clasei imperialiste conducătoare.

Nu cu mult timp în urmă, am stat de vorbă cu Michael Laski în Librăria internațională a muncitorilor din Watts, sediul de pe coasta de vest al PCA (M-L). Am stat la o masă de bucătărie sub steagul cu secera și ciocanul și portretele lui Marx, Engels, Mao Zedong, Lenin și Stalin (Mao ocupând cea mai bună poziție, în centru) și am vorbit despre revoluția care este necesară pentru instaurarea dictaturii proletariatului. De fapt, pe mine nu mă

interesa atât revoluția, cât revoluționarul. Avea la el cărțulia roșie cu poeziile lui Mao și, în timp ce vorbea, o tot aranja pe masă, aliniind-o cu muchiile tăbliei, întâi pe verticală și apoi pe orizontală. Ca să înțelegi cine este Michael Laski, trebuie să înțelegi genul acesta de comportament obsesiv-compulsiv. Nu ți-l poți imagina pe Laski mâncând sau dormind. Nu are nimic în comun cu personajele înflăcărate care tind să- și facă apariția la Noua Stângă. Michael Laski îi disprețuiește pe reformatorii deviaționiști. El crede, ca și Mao, că puterea politică vine pe țeava puștii, idee asupra căreia insistă cu o candoare înflăcărată și autodezarmantă. Poziția lui pe harta stângii americane este, pe scurt, una aproape imposibil de singuratică și donquijotească, nepopulară și nepragmatică. Crede că există „muncitori" în Statele Unite și că, atunci când va veni timpul, ei se vor „răscula", nu într-o formă anarhică, ci într-o acțiune concertată conștient, și crede totodată că numita „clasă conducătoare" e infatuată, posedată de puteri demonice. Este, din toate punctele de vedere, un idealist.

Întâmplarea face să mă simt în largul meu în preajma unor astfel de oameni, a tuturor acestor Michael Laski din lume, a celor care sunt mai degrabă excluși decât incluși, a celor înlăuntrul cărora senzația de groază este atât de acută, încât ajung să-și ia angajamente extreme și de la început sortite eșecului; eu însămi știu câte ceva despre groază și apreciez sistemele elaborate cu care unii reușesc să umple golul, apreciez toate stupefiantele la care apelează oamenii, fie că sunt la fel de accesibile precum alcoolul, heroina sau promiscuitatea, fie că sunt la fel de greu de procurat precum credința în Dumnezeu sau în Istorie.

Dar firește că nu i-am vorbit despre groază lui Michael Laski, al cărui stupefiant în speță este Istoria. Am făcut aluzie însă la „depresie", m-am încumetat să spun că e posibil să fi fost „deprimant" pentru el să vadă doar vreo zece, doisprezece oameni adunați la ultima demonstrație organizată de 1 Mai, dar mi-a răspuns că depresia este un obstacol în calea procesului revoluționar, o boală care îi atinge doar pe cei care nu au o ideologie în spate. Vedeți voi, Michael Laski nu credea, spre deosebire de mine, că suntem făcuți pe același calapod. „Mi-am asumat un risc calculat", a spus el, „acceptând să vorbesc cu tine. Treaba ta este, desigur, să strângi informații pentru serviciile secrete. Practic, tu vrei să desfășori aceeași anchetă la care ne-ar supune și FBI-ul dacă ar putea să ne instaleze într-un scaun în sala de interogatoriu". A făcut o pauză și a bătut cu unghiile în cărțulia roșie. „Și totuși", a zis într-un târziu, „eu am evident ceva de câștigat din faptul că vorbesc cu tine. Un singur lucru, mai exact: aceste interviuri sunt o documentare publică a existentei mele".

Totuși, nu avea de gând să vorbească cu mine despre ceea ce el numea „aparatul subteran" al PCA (M-L), așa cum nu avea nici să-mi dezvăluie câți membri fac parte din cadrul organizației. „Evident că n-o să îți dau o astfel de informație", a zis. „Suntem conștienți că o să fim scoși în afara legii." Librăria internațională a muncitorilor era însă o „instituție cu circuit deschis" și eram liberă să arunc o privire în jur. Am răsfoit câteva cărți de la Beijing *(Vicepremierul Chen Yi răspunde la întrebările puse de corespondenți),* Hanoi *(Președintele Ho Și Min îi răspunde președintelui L.B. Johnson)* și Tirana, Albania *(Acuzația publică adusă împotriva schimbării din politica lui Tito și adevărul*

incontestabil) și am încercat să fredonez, dintr-o carte de cântece nord-vietnameze, „Când Partidul are nevoie de noi, inimile noastre sunt pline de ură”. Cărțile se aflau în partea din față a librăriei, alături de o casă de marcat și de masa de bucătărie; în spate, dincolo de un paravan din placaj, erau câteva paturi pliante, mașina tipografică și șapirograful la care Comitetul Central își tipărea „organul politic”, *Vocea poporului,* și „organul teoretic”, *Steagul Roșu*. „Sunt niște cadre repartizate aici pentru a ne asigura că locul e bine păzit”, mi-a spus Michael Laski când am adus vorba despre paturile pliante. „Au un mic arsenal în spate, niște puști de vânătoare și alte câteva lucruri.”

Atâta pază poate părea ciudată când te gândești la ce fac, de fapt, cadrele a căror activitate constă, pe lângă vânzarea *Vocii poporului* și încercarea de a constitui Grupuri de Apărare Armată ale Poporului, în depistarea „abaterilor” și „greșelilor” din atitudinea membrilor, în mare măsură o problemă de perfecționare a propriei ideologii. „Activitatea noastră ar putea să le pară unora o pierdere de timp”, a spus brusc Michael Laski. „Tu, neavând nicio ideologie, ai putea să te întrebi ce oferă Partidul. Partidul nu oferă nimic. Oferă treizeci sau patruzeci de ani de pus Partidul mai presus de orice. Oferă bătăi, închisoare. La un nivel înalt, asasinate.”

Dar asta însemna, firește, că oferă foarte multe. Lumea pe care Michael Laski si-o construise avea o complexitate labirintică și o claritate imaculată, o lume al cărei sens era dat nu doar de scopul ei înalt, ci și de aparatul, intrigile și amenințările ei externe și interne, o lume ordonată, stabilă, în care orice lucru conta. Să vă povestesc despre altă zi petrecută la Librăria internațională a muncitorilor.

Marxist-leniniștii ieșiseră să vândă *Vocea poporului,* iar acum Michael Laski și alți trei cadriști verificau încasările, o ceremonie la fel de formală ca o întrunire a partenerilor de la Morgan[9].

„Domnule, *tovarășe* Simmons, la cât se ridică încasările totale?" a întrebat Michael Laski.

„Nouă dolari și nouăzeci și unu de cenți."

„În cât timp?"

„Patru ore."

„Care a fost numărul total de ziare vândute?"

„Șaptezeci și cinci."

„Și media pe oră?"

„Nouăsprezece."

„Contribuția medie?"

„Treisprezece cenți și jumătate."

„Cea mai mare contribuție?"

„Șaizeci de cenți."

„Cea mai mică?"

„Patru cenți."

„Nu a fost o zi foarte bună, tovarășe Simmons. Poti să ne explici de ce?"

„Vânzările merg întotdeauna prost cu o zi înainte de încasarea ajutorului de șomaj și a pensiilor sociale."

„Foarte bine, tovarășe Simmons."

Vedeți, așadar, în ce constă lumea lui Michael Laski: un triumf minor, dar primejdios al unei existente care se situează mai presus de nimic.

1967

7000 Romaine,
Los Angeles 38

7000 Romaine Street se află în acea parte a orașului Los Angeles pe care admiratorii lui Raymond Chandler și Dashiell Hammett o cunosc foarte bine: întinderea mai puțin fermecătoare a Hollywoodului, la sud de Sunset Boulevard, un cartier sărac al clasei de mijloc cu „agenții de modele", depozite și case fără etaj pentru două familii. Pentru că studiourile Paramount, Columbia, Desilu și Samuel Goldwyn se află în apropiere, mulți dintre oamenii care locuiesc în zonă cochetează cu industria cinematografică. Au developat cândva fotografiile făcute de fani, să zicem, sau o știau pe manichiurista lui Jean Harlow. 7000 Romaine în sine arată ca un cadru exterior decolorat dintr-un film, o construcție într-o culoare pastelată cu decorațiuni *art moderne* ciobite, cu ferestre care sunt acum fie acoperite cu scânduri, fie au fixate ochiuri de geam armat și, la intrare, printre leandrii prăfuiți, un covoraș de cauciuc pe care scrie BINE AȚI VENIT.

În realitate, nimeni nu este binevenit, pentru că 7000 Romaine aparține lui Howard Hughes și ușa e încuiată. Faptul că aici, în lumina mohorâtă din ținutul Hammett-Chandler, ar trebui să se afle „centrul de comunicații" Hughes este una dintre acele coincidente care îți confirmă bănuiala că viața e, într-adevăr, un scenariu de film, întrucât imperiul Hughes a fost, în epoca noastră, singurul mare conglomerat industrial din lume — incluzând, de-a lungul anilor, producția de mașinării, filiale

ale unor companii străine de utilaje petroliere, o fabrică de bere, două linii aeriene, imense proprietăți imobiliare, unul dintre marile studiouri cinematografice și o companie de proiectile și electronice —, condus de un om al cărui *modus operandi* se aseamănă foarte bine cu acela al unui personaj din *Somnul de veci.*

Întâmplător, locuiesc nu departe de 7000 Romaine și, din când în când, trec intenționat cu mașina pe acolo, mânată probabil de aceeași pornire care îi face pe cercetătorii ciclurilor arthuriene să viziteze coasta ținutului Cornwall. Mă interesează poveștile care circulă despre Howard Hughes, felul în care oamenii reacționează la auzul numelui său, termenii pe care îi folosesc când vorbesc despre el. Să vă dau un exemplu. Acum câteva săptămâni, luam prânzul cu o veche cunoștință la hotelul Beverly Hills. Printre ceilalți clienți se numărau și o femeie pe la vreo treizeci de ani, cu o căsătorie reușită, care fusese la un moment dat una dintre starletele cu contract ale lui Hughes, și un costumier care lucrase la multe dintre filmele acestuia și care primește în continuare un salariu săptămânal de pe 7000 Romaine, cu condiția să nu lucreze pentru nimeni altcineva. Deja de câțiva ani buni, nu face altceva decât să-si încaseze cecul săptămânal. Stăteau acolo, în bătaia soarelui, starleta de altădată și costumierul de ocazie ai unui om ale cărui apariții publice sunt acum ceva mai rare decât cele ale Umbrei[10], și vorbeau despre el. Se întrebau ce mai face și de ce își dedică anul 1967 cumpărării întregului Las Vegas.

„Nu-mi spune mie că e așa cum zic ei, c-a cumpărat Dessert Inn doar pentru că începuseră să vină marii pariori și nu-l mai lăsau să-și păstreze apartamentul de la mansardă", zicea

gânditoare fosta starletă, jucându-se cu inelul cu diamant mare cât Ritz-ul. „Sigur face parte dintr-o misiune mult mai amplă."

Sintagma era cum nu se poate mai nimerită. Oricine frunzărește ziarele financiare știe că Hughes, în afaceri, nu se ocupă niciodată de „tranzacții" sau de „negocieri"; el are „misiuni". Cea mai importantă misiune a lui, așa cum a formulat-o *Fortune* într-o serie de articole adulatoare, a fost dintotdeauna „să își păstreze puterea, în calitate de posesor al celui mai mare conglomerat de avere industrială aflat în continuare sub controlul absolut al unui singur individ". Hughes nu are nici „parteneri" de afaceri; are doar „adversari". Când adversarii „par" să îi amenințe controlul absolut, „e posibil" ca Hughes să ia „sau nu" măsuri. Sintagme ca acestea, „par" și „e posibil sau nu", proprii reportajelor financiare legate de Hughes, sunt cele care sugerează natura specială a misiunii lui Hughes. Și iată ce fel de măsuri ar putea fi sau nu acestea: Hughes ar putea să dea, la momentul critic, un semnal de avertizare, de tipul „îmi pui pistolul la tâmplă". Dacă e ceva care să nu îi placă lui Hughes, acela e un pistol la tâmplă (în general, asta înseamnă că i s-a cerut să facă o apariție publică sau să vorbească despre politica firmei) și cel puțin un președinte al TWA, o companie care, sub conducerea lui Hughes, se asemăna din punct de vedere operațional doar cu guvernul din Honduras, a părăsit firma după un astfel de semnal.

Poveștile sunt nenumărate, extrem de familiare, schimbate între credincioși de parcă ar fi cartonașe cu jucători de baseball, pipăite până când se tocesc la margini și se transformă în apocrife. Este cea despre bărbierul Eddie Alexander, care a fost plătit cu dărnicie „să stea pe fază zi și noapte" în caz că Hughes

ar fi vrut să se tundă. „Doar verificam, Eddie”, i-a spus Hughes lui Alexander când l-a sunat într-o noapte la ora 2. „Am vrut doar să văd dacă stai pe fază.” A fost cazul Convair, care a vrut să îi vândă lui Hughes 340 de aeronave, iar Hughes a insistat, pentru păstrarea „discreției”, ca misiunea să fie discutată doar între miezul nopții și răsărit, la lumina lanternelor, la groapa de gunoi municipală din Palm Springs. A fost seara în care nici Hughes, nici Greg Bautzer — avocatul lui la vremea respectivă — nu au putut fi contactați în timp ce, în sala de ședințe de la Chemical Bank din New York, grangurii așteptau să împrumute companiei TWA 165 de milioane de dolari. Si iată-i acolo, cu 165 de milioane de dolari în mână, oamenii de la două dintre cele mai mari companii de asigurări din țară și de la nouă dintre cele mai puternice bănci, așteptând cu toții și, la ora 7 seara, în ultima zi în care mai putea fi încheiată afacerea, bancherii s-au trezit vorbind la telefon nu cu Hughes, nici măcar cu Bautzer, ci cu soția lui Bautzer, vedeta de cinema Dana Wynter. „Sper să-i primească în penny”, a spus un broker de pe Wall Street, șase ani mai târziu, când Hughes a vândut TWA pentru 546 de milioane de dolari, „și să-i scape pe degetele de la picioare”.

Apoi sunt poveștile mai recente. Howard Hughes este în drum spre Boston în trenul Super Chief cu patrula poliției din Bel Air în dreapta, având grijă ca el să fie în siguranță. Howard Hughes este internat la spitalul Peter Bent Brigham. Howard Hughes rechiziționează etajul al cincilea al hotelului Ritz din Boston. Howard Hughes cumpără sau nu 37,5 procente din acțiunile Columbia Pictures cu banii de la Swiss Banque din Paris. Howard Hughes este bolnav. Howard Hughes a murit. Nu, Howard Hughes este în Las Vegas. Howard Hughes cumpără

Dessert Inn cu 13 milioane de dolari. Sands cu 15 milioane. Dă statului Nevada 6 milioane pentru o facultate de medicină. Face negocieri pentru ferme, Alamo Airways, terminalul North Las Vegas, alte ferme, ce a mai rămas din Strip[11]. În iulie 1967, Howard Hughes era cel mai mare unic proprietar de terenuri din Clark County, Nevada. „Lui Howard îi place Las Vegas", explica la un moment dat o cunoștință a lui, „pentru că îi place să știe că poate găsi un restaurant deschis în caz că vrea un sendviș".

De ce ne plac atât de mult aceste povești? De ce le spunem iar și iar? De ce am transformat în erou popular un om care este antiteza tuturor eroilor noștri oficiali, un milionar alungat din vest de propriile coșmaruri, lăsând în urma lui o legendă a disperării și a puterii și a tenișilor albi? De altminteri, am făcut asta dintotdeauna. Oamenii noștri preferați și poveștile noastre preferate ajung să fie așa nu printr-o virtute inerentă lor, ci pentru că ilustrează ceva adânc în miezul lor, ceva ce noi refuzăm să recunoaștem. Shoeless Joe Jackson, Warren Gamaliel Harding, Titanicul: *cum au căzut cei puternici.* Charles Lindbergh, Scott și Zelda Fitzgerald, Marilyn Monroe: *cei frumoși și blestemați.* Si Howard Hughes. Faptul că am făcut un erou din Howard Hughes spune ceva interesant despre noi înșine, ceva de care ne aducem aminte doar foarte vag, ne spune că miezul secret al banilor și puterii în America nu constă nici în lucrurile pe care banii le pot cumpăra, nici în puterea de dragul puterii (americanii sunt stânjeniți de proprietățile lor, se simt vinovați pentru puterea lor, lucruri greu de înțeles pentru europeni, căci ei sunt aceia cu adevărat materialiști, extrem de versați în abuzul de putere), ci în libertatea personală absolută, în mobilitate, în intimitate. Este instinctul care a făcut ca

America să ajungă până la Pacific în secolul al XIX-lea, dorința de a găsi un restaurant deschis în caz că vrei un sendviș, de a avea liber-arbitru, de a trăi după propriile reguli.

Firește că nu o recunoaștem.

Este un instinct sinucigaș din punct de vedere social și, pentru că ne dăm seama de asta, am găsit soluții viabile pentru a putea declara una și crede cu totul alta. Cu mult timp în urmă, Lionel Trilling a semnalat ceea ce el numea „ruptura fatală" dintre „ideile clasei noastre liberale educate și zonele profunde ale imaginației". „Vreau doar să spun că", scria el, „clasa noastră educată arată o bruscă, chiar dacă încă ușoară reticentă față de motivul câștigului, ea crede în progres, în știință, în legislație socială, în planificare și cooperare internațională... Aceste credințe le fac mare cinste celor care le au. Este însă relevant, dacă nu pentru credințele noastre, atunci pentru felul în care operăm cu ele, că nu a apărut nici măcar un singur scriitor de prim rang care să trateze aceste idei și emoțiile care decurg din ele într-o formă literară reușită". Oficial, îi admirăm pe oamenii care materializează acele idei. Admirăm personajul Adlai Stevenson, omul rațional, omul luminat, omul care nu este mânat de un mod de acțiune potențial psihopat. Dintre oamenii bogați, îl admirăm oficial pe Paul Mellon, un moștenitor responsabil social, după modelul european. A existat dintotdeauna această divergentă între eroii noștri oficiali și cei neoficiali. Este imposibil să te gândești la Howard Hughes fără să vezi prăpastia aparent fără fund dintre ceea ce declarăm că vrem și ceea ce vrem de fapt, dintre ceea ce admirăm oficial și ceea ce ne dorim în secret, dintre, în cel mai larg sens al cuvântului, oamenii cu care ne căsătorim și oamenii pe care îi

iubim. Într-o națiune care pare să pună tot mai mult preț pe virtuțile sociale, Howard Hughes rămâne nu doar un antisocial, ci asocialul prin excelență, un asocial genial, fără pereche. Este ultimul om privat, visul pe care nu îl mai recunoaștem.

1967

California Dreaming

În fiecare dimineață din timpul săptămânii, la ora 11, chiar când soarele este pe punctul de a risipi ultimul fir de ceață de pe dealurile din Santa Barbara, între cincisprezece și douăzeci de oameni se adună în ceea ce a fost cândva salonul cu vedere înspre Pacific al vilei unui fabricant de cămăși și încep o nouă ședință despre ceea ce lor le place să numească „lămurirea unor probleme fundamentale”. Locul este Centrul pentru Studiul Instituțiilor Democratice, versiunea actuală a Fondului pentru Republică și, începând cu 1959, când Fondul a plătit 250 000 de dolari pentru vila de marmură și cele șaisprezece hectare și jumătate de eucalipți, un refugiu favorit al celor pe care președintele Centrului, Robert M. Hutchins, îi consideră polemici, vioi și, poate mai presus de toate, oameni de comitet, altfel zis *genul nostru*. „Dacă îi interesează doar propriile probleme”, spune Hutchins, „atunci nu au ce căuta aici. Dacă nu sunt dispuși să vină și să lucreze cu grupul ca membri ai grupului, atunci acesta nu este locul potrivit pentru ei”.

Cei invitați să-și petreacă timpul la Centru primesc un birou (nu există spații de locuit la Centru) și un salariu, a cărui mărime se spune că este bazată pe grila de remunerare de la Universitatea din California. Procesul de selecție este în general descris ca „enigmatic”, dar presupune întotdeauna implicarea „oamenilor pe care îi cunoaștem”. Paul Hoffman, care a fost cândva președintele Fundației Ford și apoi directorul Fondului pentru Republică, este acum președintele onorific al Centrului, iar fiul lui este și el un membru destul de activ, ca și ginerele lui

Robert Hutchins. Rexford Tugwell, unul dintre „experții" New Deal, este și el aici („De ce nu?" m-a întrebat. „Dacă n-aș fi aici, aș fi într-o casă de odihnă"), precum și Harvey Wheeler, coautorul romanului *Fail-Safe*. Din când în când, cineva poate fi invitat la Centru pentru că are stofă de celebritate înnăscută, cum este, de pildă, episcopul James Pike. „Suntem un grup de experți în relații publice foarte competenți", spune Harry Ashmore. Harry Ashmore este o prezență constantă la Centru și îl consideră pe Hutchins — sau, așa cum invariabil i se spune președintelui Centrului de față cu cei din afară, Dr. Hutchins — „o resursă intelectuală naturală". Ce fac acești experți în relații publice foarte competenți, pe lângă lămurirea unor probleme fundamentale și ridicarea moralului lui Bennett Cerf („N-o să uit niciodată cum mi-a ridicat moralul conversația pe care am avut-o pe coastă cu Paul Hoffman", remarca Bennett Cerf cu ceva timp în urmă), este să se adune în fiecare zi din timpul săptămânii pentru câteva ore de discuții, de obicei pe tema uneia dintre numeroasele arii mai largi de interes pe care Centrul se concentrează la un moment dat — City-ul londonez, să zicem, sau caracterul schimbător al Constituției. Se scriu articole, se citesc, se revizuiesc, se recitesc și uneori, în sfârșit, sunt publicate. Cei care participă la acest proces îl descriu, cu mici variațiuni, drept ceva ce „indică tuturor direcția pentru o mai bună înțelegere" și „te ajută să recurgi la rațiunea umană în problemele complexe ale lumii noastre noi".

Mă interesa de multă vreme retorica Centrului, care împrumută ceva din soiul acela de generalitate ectoplasmică care mă face întotdeauna să simt că sunt pe urmele soufflé-ului autentic, ale kitsch-ului american veritabil, așa că, nu demult,

am aranjat să particip la câteva ședințe de la Santa Barbara. Nu a fost sub nicio formă timp irosit. Centrul este cel mai desăvârșit fenomen cultural autohton de la *Syntopicon-ul* Encyclopædia Britannica încoace, care expune „Cele 102 mari idei ale omului occidental" și pe care i-l datorăm tot lui Robert, sau doctorului Hutchins. „Să nu faci greșeala să crezi că vei avea un cuvânt de spus la masa adulților", am fost prevenită sotto-voce prima dată când am mers la Centru. „Discuția de acolo este la un nivel destul de înalt."

„Există vreo dovadă care să susțină ideea că traiul într-o epocă violentă încurajează violența?" întreba cineva la masa adulților.

„E greu de cuantificat."

„Cred că e din cauza westernurilor de la televizor."

„Tind *[pauză]* să-ți dau dreptate."

Fiecare cuvânt rostit la Centru este înregistrat pe bandă și nu doar universitățile și bibliotecile, ci mii de oameni primesc broșurile și casetele Centrului. Printre cele mai bine vândute broșuri s-au numărat *Puterea economică și societatea liberă* de A.A. Berle Jr., *Sindicate și lideri de sindicat din proprie voință* de Clark Kerr, *Cibernetizarea: cucerire în tăcere* de Donald Michael și *Comunitatea fricii* de Harrison Brown. Șaptezeci și cinci de mii de oameni pe an trimit Centrului scrisori de laudă, confirmându-le angajaților convingerea că tot ce se spune aici contribuie mistic la creșterea bunăstării naționale, ba chiar și internaționale. Dintr-o scrisoare a unui profesor de la o școală regională cu învățământ de zi din Colorado: „Folosesc diversele materiale ale Centrului la cursul meu despre evenimentele din istoria recentă a Statelor Unite. În opinia mea nu există, în ziua de astăzi, nicio altă instituție în Statele Unite angajată în

întreprinderea unei activități de prim rang mai valoroase decât a Centrului”. De la o mamă din California: „Fiica mea de cincisprezece ani a descoperit de curând publicațiile dumneavoastră. Acest lucru nu poate decât să mă bucure, pentru că este una dintre acele adolescente tipice. Însă atunci când pune mâna pe o carte, este una dintre broșurile dumneavoastră”.

Ideea că furnizarea unor materiale utile pentru lecțiile de clasa a opta despre evenimentele istorice recente și a unor lecturi pentru adolescenții tipici s-ar putea să nu fie perfect compatibilă cu stabilirea „unei autentice comunități intelectuale” (alt obiectiv al lui Hutchins) ar fi considerată la Centru o denigrare și o șicanare nedemocratică. „Oamenii au dreptul să afle ce gândim”, mi-a spus cineva de acolo. Atmosfera locului este, în realitate, acerb antiintelectuală, folosirea depreciativă a unor cuvinte precum „erudit” și „turn de fildeș” atingând cote comparabile doar cu cele din vestiarul unui club local de golf. Hutchins depune mari eforturi să explice că prin „comunitate intelectuală” el nu înțelege o comunitate „ai cărei membri se consideră «intelectuali»“. Harry Ashmore își face în mod special griji că „oamenii de afaceri” nu vor reuși să înțeleagă „utilitatea practică” a Centrului. În această privință, lui Hutchins îi place să îl citeze pe Adlai Stevenson: „Centrul poate fi socotit un fel de plan de asigurare național, o măsură de precauție pentru ca în viitor să merităm din ce în ce mai mult”.

Chiar dacă ai putea crede că adoptarea acestui couéism[12] pragmatic ca mod de gândire li se potrivește ca o mănușă majorității angajaților de la Centru, el este, în egală măsură, esențial pentru supraviețuirea locului. În 1959, Fondul pentru

Republică a lăsat moștenire Centrului cele 4 milioane de dolari care mai rămăseseră din suma inițială de 15 milioane puse la dispoziția Fundației Ford, dar acestea s-au terminat de mult și, întrucât nici nu s-a mai pus vreodată problema altor bani de la Ford, Centrul trebuie să se autofinanțeze ca să își satisfacă capriciile. Capriciile sale costă aproape un milion de dolari pe an. Vreo 12 000 de oameni își aduc contribuția pentru a strânge acest milion anual, și ajută dacă sunt făcuți să creadă că o donație către Centru nu este o donație pentru a susține niște vizionari care nu au plătit niciodată salariile la timp, ci mai curând „o investiție [scutită de taxe] pentru protejarea stilului nostru liber de viață". Ajută, de asemenea, să i se prezinte donatorului o imagine destul de vag conturată a Centrului asediat de forțele întunericului și, în acest demers, Centrul a avut un aliat neprețuit, chiar dacă neintenționat, în Societatea John Birch din Santa Barbara. „Nu poți să lași fasciștii săi alunge din oraș", mi-a explicat un admirator al Centrului.

De fapt, chiar și fără contraexemplul Societății Birch, Hutchins a perfecționat formula $E=mc^2$ a tuturor strategiilor de strângere de fonduri. Centrul se sprijină pe același principiu ca editurile pe care autorii le plătesc pentru a fi publicați. Oamenii în măsură să contribuie cu sume mari de bani sunt încurajați să participe la lămurirea problemelor fundamentale. Dinah Shore, membră fondatoare, este chiar invitată să discute despre drepturile civile cu Bayard Rustin. Steve Allen vorbește despre „Ideologie și intervenție" cu senatorul Fulbright și Arnold Toynbee, iar Kirk Douglas, membru fondator, își dă cu părerea despre „Arta în societatea democratică". Paul Newman, în rolul de „cetățean îngrijorat", e gata să vorbească pe tema

„Universității în America” cu Dr. Hutchins, judecătorul Curții Supreme William o. Douglas, Arnold Grant, Rosemary Park și cu alt cetățean îngrijorat, Jack Lemmon. „Fără niciun motiv”, spune domnul Lemmon, trăgând din pipă, „doar pentru propriul amuzament… nu *știu,* dar *vreau* să știu…” în acest moment critic, el vrea să știe despre revoltele studențești, iar, în altul, este îngrijorat că numitele contracte guvernamentale vor corupe „cercetarea independentă”.

„Vrei să spui că e posibil să obțină finanțare pentru inventarea unui nou tip de *plastic?”* întreabă domnul Newman gânditor, iar domnul Lemmon își joacă rolul perfect: „Și cu științele umaniste cum rămâne?”

Toată lumea merge acasă flatată, iar Centrul prosperă. În fond, de ce nu? într-o dimineață stăteam de vorbă cu soția unui donator important, în timp ce așteptam pe terasă să ne fie adus unul dintre acele martiniuri gata preparate ale Centrului și ocazia câtorva minute de conversație cu Dr. Hutchins. „Ședințele astea mă depășesc complet”, mi-a mărturisit ea, „dar când plec de aici simt că plutesc”.

1967

Nunta cu absurdul

Pentru a se căsători în Las Vegas, Clark County, Nevada, mireasa trebuie să jure că a împlinit optsprezece ani sau că are acordul părinților, iar mirele trebuie să jure că a împlinit douăzeci și unu de ani sau că are acordul părinților. Cineva trebuie să dea cei cinci dolari pentru certificat. (Cincisprezece, duminica și în zilele de sărbători legale. Tribunalul din Clark County eliberează certificate de căsătorie la orice oră din zi și din noapte, mai puțin între prânz și 1 după-amiaza, între 8 și seara și între 4 și 5 dimineața.) Nu se cere nimic altceva. Statul Nevada, singurul dintre Statele Unite, nu cere nici analize medicale prenupțiale, nici un termen de așteptare înainte sau după eliberarea declarației de căsătorie. Conducând prin deșertul Mojave dinspre Los Angeles, vezi de departe panourile, profilându-se pe fundalul peisajului lunar al șerpilor cu clopoței și al arborilor de mesquite, chiar înainte ca luminile Las Vegasului să apară ca un miraj la orizont: „VĂ CĂSĂTORIȚI? Informații gratuite despre ceremonie, prima ieșire de pe Strip”. Probabil că industria nunților din Las Vegas a atins apogeul eficienței sale operaționale între seara și miezul nopții în data de 26 august 1965 — altfel, o zi de joi ca oricare alta —, care s-a întâmplat să fie, prin ordin prezidențial, ultima zi în care oricine își putea îmbunătăți dosarul de recrutare prin simplul fapt de a se căsători. o sută șaptezeci și unu de cupluri au fost declarate căsătorite în numele Clark County și al Statului Nevada în acea seară, șaizeci și șapte dintre ele de către un singur ofițer de stare civilă, domnul James A. Brennan. Domnul Brennan a oficiat o căsătorie la hotelul Dunes și pe celelalte șaizeci și șase la el în

birou, încasând de la fiecare cuplu opt dolari. o mireasă și-a împrumutat voalul altor șase.

„Am redus-o de la cinci la trei minute”, și-a explicat mai târziu domnul Brennan performanța. „Aș fi putut să-i căsătoresc în masă, dar sunt oameni, nu vite. Oamenii au așteptări mai mari când se căsătoresc.”

Ce așteaptă, de fapt, oamenii care se căsătoresc în Las Vegas — care sunt, în sensul cel mai larg al cuvântului, „așteptările” lor — te șochează, pentru că reprezintă o afacere stranie și paradoxală. Las Vegas este cea mai extremă și mai alegorică dintre așezările americane, bizară și frumoasă în venalitatea ei și în devoțiunea ei pentru gratificarea imediată, un loc al cărui ton este dat de gangsteri și dame de companie și îngrijitoare la toaleta femeilor care tin fiole cu nitrit de amil în buzunarele uniformei. Aproape oricine observă că nu există „timp” în Las Vegas, nici noapte, nici zi, nici trecut, nici viitor (cu toate acestea, niciun cazinou din Las Vegas nu a mers atât de departe, încât să suprime orice percepție a timpului comun, așa cum a făcut-o Harold's Club în Reno, care într-o vreme emitea, la intervale neregulate din zi sau noapte, „buletine” șapirografiate ce aduceau știri din lumea de afară); nici o înțelegere logică a locului în care te afli. Ești pe autostradă în mijlocul unui vast deșert ostil, uitându-te la o reclamă de douăzeci și cinci de metri pe care clipește „STARDUST” sau „CAESAR'S PALACE”. Bun, și ce lămurește asta? Această implauzibilitate geografică întărite senzația că nimic din ce se întâmplă aici nu are vreo legătură cu viața „reală”; orașele din Nevada ca Reno sau Carson sunt orașe de fermieri, orașe din Vestul Sălbatic, locuri care au în spate un imperativ istoric. Dar Las Vegas există doar în ochii privitorului.

Toate acestea îl fac să fie un loc extraordinar de interesant și stimulativ, dar unul în care nu-ți prea vine să porți o rochie de mireasă din satin alb-gălbui croită de Priscilla de Boston cu inserții de dantelă Chantilly, mâneci bufante și o trenă detașabilă modificată.

Și, cu toate acestea, industria nunților din Las Vegas pare să se adreseze chiar acestui impuls. „Devotament și respectabilitate, încă din 1954" se recomandă o capelă pentru nunți. Există nouăsprezece astfel de capele pentru nunți în Las Vegas, aflate în competiție acerbă, fiecare oferind servicii mai bune, mai rapide și, implicit, mai devotate decât celelalte: Cele mai bune fotografii de oriunde, Nunta ta într-o înregistrare fonografică, Ceremonia ta la lumina lumânărilor, Cazare pentru luna de miere, Transport gratuit de la motel la primărie și capelă și înapoi la motel, Ceremonii religioase sau civile, Cabine de probă, Flori, Inele, Anunțuri, Punem la dispoziție martori și parcare generoasă. Toate aceste servicii, ca majoritatea celorlalte din Las Vegas (saună, încasări de cecuri de salarii, haine de șinșilă de vânzare sau închiriere) sunt disponibile douăzeci și patru de ore pe zi, șapte zile pe săptămână, pornindu-se probabil de la premisa că mariajul, ca barbutul, este un joc în care trebuie să te bagi când masa e încinsă.

Dar ce te surprinde cel mai mult la capelele de pe Strip, cu ferestrele lor cu folii autocolante ce imită vitraliile și fântâni ale dorințelor și flori artificiale de Bouvardia, este faptul că o foarte mare parte din afacerea lor nu se bazează, nici pe departe, pe furnizarea unor servicii potrivite la momentul potrivit, pe legăturile înfiripate în toiul nopții între animatoare și tot felul de puiandri Bing Crosby. Există, firește, și din aceștia. (într-o

seară în Las Vegas, în jurul orei 11, am văzut o mireasă cu rochie mini portocalie și o coamă de păr roșcat, ieșind cu pași împleticiți dintr-o capelă de pe Strip la brațul mirelui ei, care își juca corespunzător rolul de văr de care te-ai putea prea bine lipsi în filme de genul *Miami Syndicate*. „Trebuie să-i iau pe copii", se plângea mireasa. „Trebuie să mă duc după bonă, trebuie să ajung la spectacolul de la miezul nopții." „Ce trebuie tu să faci", i-a zis mirele, deschizând portiera unui Cadillac Coupe de Viile și privind cum ea se prăbușește în scaun, „este să te trezești".) însă Las Vegasul pare să ofere altceva decât „servicii potrivite"; acel ceva este comerțul de „drăguț", facsimilul ritualului adevărat, pentru copiii care nu știu cum altfel să îl găsească, cum să facă toate aranjamentele pentru nuntă, cum să iasă „bine". Pe toată durata zilei și a serii, vezi pe Strip nuntași adevărați, așteptând sub lumini stridente la trecerile de pietoni, stând fără să se simtă în largul lor în parcarea de la Frontier, în timp ce fotograful angajat de Bisericuța din Vest („Locul pentru nunti al vedetelor") certifică momentul, face poza: mireasa cu voal și pantofi albi de satin cu toc, mirele de obicei în smoching alb, chiar și un martor sau doi, o soră sau cea mai bună prietenă în rochie roz-aprins din *peau de soie,* un văl prins cu ace, acoperind ochii, un buchețel de garoafe. Organistul interpretează „When I Fall in Love It Will Be Forever" și apoi câteva acorduri din *Lohengrin*. Mama plânge, tatăl vitreg, stânjenit de rolul lui, o invită pe animatoarea de la capelă să li se alăture la un pahar la Sands. Animatoarea refuză invitația cu un zâmbet profesionist, interesul ei fiind deja îndreptat către următorul grup care așteaptă afară. o mireasă iese, alta intră și iarăși se aprinde semnul de deasupra ușii capelei: „Așteptați, vă rog — Nuntă".

Am stat lângă niște astfel de nuntași într-un restaurant de pe Strip ultima dată când am fost în Las Vegas. Ceremonia tocmai avusese loc; mireasa încă își purta rochia, mama, îmbrăcată într-una cu corset. Un chelner plictisit a turnat câteva guri de șampanie roz („din partea casei”) pentru toată lumea în afară de mireasă, care era prea tânără să bea. „O să ai nevoie de ceva mai tare decât asta”, i-a spus tatăl miresei cu un haz grosolan noului său ginere; glumele obișnuite despre noaptea nunții aveau un anumit aer panglossian, din moment ce mireasa era evident însărcinată în câteva luni. Încă un rând de șampanie roz, de data aceasta nu din partea casei, și mireasa a început să plângă. „A fost la fel de drăguț”, a spus printre lacrimi, „pe cât am sperat și pe cât am visat că o să fie”.

1967

Spre Betleem, agale

Centrul nu se mai susținea. Era o țară a înștiințărilor de faliment și a anunțurilor de licitații publice și a relatărilor la ordinea zilei despre crime gratuite și copii dispăruți și case abandonate și vandali care ortografiau greșit până și cuvintele de patru litere pe care le mâzgăleau pe pereți. Era o țară în care familii întregi dispăreau frecvent, lăsând în urmă cecuri fără acoperire și hârtii de executare silită. Adolescenții rătăceau dintr-un oraș în ruină într-unul și mai destrămat, lepădându-se atât de trecut, cât și de viitor asemenea șerpilor ce năpârlesc, copii care nu au fost niciodată învățați și care acum nu aveau să mai cunoască vreodată jocurile ce ținuseră societatea laolaltă. Oamenii dispăreau. Copiii dispăreau. Părinții dispăreau. Cei rămași în urmă completau fără tragere de inimă declarații de dispariție și apoi o luau și ei din loc.

Nu era o țară în plină revoluție. Nu era o țară aflată sub asediu inamic.

Erau Statele Unite ale Americii în primăvara târzie și rece a anului 1967, iar cotele bursei erau stabile și nivelul PIB-ului, ridicat și foarte mulți oameni coerenți păreau să fie pătrunși de conștiința unei misiuni sociale înalte, și ar fi putut să fie primăvara speranțelor îndrăznețe și a promisiunii naționale, dar nu era, și din ce în ce mai mulți oameni aveau presimțirea urâtă că nu era. Singurul lucru clar era că, la un moment dat, ne pierduserăm calea și o nimeriserăm cu oiștea-n gard și, pentru că nimic altceva nu părea să aibă mai mult sens, m-am hotărât să plec la San Francisco. San Francisco era locul în care hemoragia socială se deslușea cel mai bine. San Francisco era

locul în care copiii dispăruți se adunau și își spuneau „hipioți”. Când am mers pentru prima oară la San Francisco, în acea primăvară târzie și rece a anului 1967, nu aveam nicio idee despre ce voiam să descopăr, așa că am rămas acolo o vreme și mi-am făcut câțiva prieteni.

Un anunț de pe Haight Street, San Francisco:

În ziua de Paște
Christopher Robin al meu a plecat.
A sunat pe 10 aprilie
Dar de-atunci n-a mai sunat
A zis că vine acasă,
La față însă nu s-a arătat.

Dacă prin Haight îl vedeți,
Spuneți-i, vă rog, pe gânduri să nu stea
Am nevoie de el acum
Nu îmi pasă cum
Dacă are nevoie de mălai îi trimit eu în avans.

Dacă e vreo speranță
Scrieți-mi, vă rog
Dacă e undeva pe-acolo
Spuneți-i cât de mult sufăr
Trebuie să știu pe unde e
Că eu tare-l iubesc!

Cu recunoștință, Marla

Marla Pence
Multnomah N-E 12702
Portland, Oregon 97230 503/252-2720.

Caut pe cineva căruia i se spune Deadeye și aflu că în după-amiaza asta o să fie pe Stradă cu o mică învârteală, așa că îl pândesc, să văd dacă apare și mă prefac că citesc anunțurile de la Psychedelic Shop de pe Haight Street, când un puști de șaisprezece, șaptesprezece ani intră în magazin și se așază pe jos, lângă mine.

„Ce cauți?”, zice.

Nu îi spun mare lucru.

„Trei zile mi-am dat în cap”, zice, îmi povestește că a băgat crystal în venă, ceea ce nu e neapărat o noutate, pentru că nu se obosește să-și tragă mâneca peste urmele de înțepături. A venit de la Los Angeles în urmă cu mai multe săptămâni, nu își aduce aminte câte și acum o s-o pornească spre New York, dacă găsește o mașină care să-l ducă. Îi arăt un anunț care oferă o cursă spre Chicago. Se întreabă unde e Chicago. Îl întreb de unde vine. „De pe aici”, zice. Înainte de asta. „Nu știu, San Jose, Chula Vista. Maică-mea e în Chula Vista.”

Câteva zile mai târziu, dau întâmplător peste el în Golden Gate Park, unde cântă Grateful Dead. Îl întreb dacă a găsit pe cineva care să-l ia cu mașina la New York. „Am auzit că New Yorkul s-a fâsâit”, zice.

Deadeye nu a apărut în ziua aceea pe Stradă și cineva mi-a spus că s-ar putea să îl găsesc acasă. E ora 3 după-amiaza și Deadeye e în pat. Altcineva stă întins pe canapeaua din camera de zi și o fată doarme pe jos sub un poster cu Allen Ginsberg, mai sunt vreo două fete în pijama care-și fac nes. Una dintre ele mă prezintă prietenului de pe canapea care întinde o mână, dar

nu se ridică pentru că e gol-pușcă. Deadeye și cu mine avem o cunoștință comună, dar el nu îi pomenește numele în fața celorlalți. „Bărbatul cu care ai vorbit”, îi zice, sau „bărbatul ăla la care m-am referit mai devreme”. Bărbatul e un polițist.

E foarte cald în cameră și fetei de pe podea îi e rău. Deadeye spune că doarme deja de douăzeci și patru de ore. „Lasă-mă să te întreb ceva”, îmi spune. „Vrei niște iarbă?” îi spun că trebuie s-o iau din loc. „Dacă vrei”, zice Deadeye, „îți dau”. Cândva făcea trotuarul în Los Angeles, pe lângă Angel Public House, dar asta se întâmpla în urmă cu mai mulți ani. „Acum”, îmi spune, „încerc să înființez gruparea asta religioasă beton — Evanghelismul adolescentin”.

Don și Max vor să ieșim să mâncăm de seară, dar Don nu mănâncă decât macrobiotice, așa că iar sfârșim în Japantown. Max îmi povestește cum trăiește eliberat de toate acele vechi încorsetări freudiene ale clasei de mijloc. „Sunt combinat cu gagica asta de vreo două luni deja, și poate într-o seară îmi face ceva special de mâncare, însă eu vin după vreo trei zile și îi spun că mi-am făcut de cap cu altă gagică, mno, și poate ea țipă un pic, dar eu îi zic dup-aia *Așa-s eu, iubito și* ea râde și zice *Așa ești tu, Max.”*

Max spune că și reciproca e valabilă. „Adică, dacă ea vine la mine și-mi spune că vrea să-și facă de cap cu Don, să zicem, eu îi zic *Bine, iubito, treaba ta.”*

Max își vede viața ca pe un triumf în fața „nu face asta”-urilor. Printre „nu face asta”-urile pe care le făcuse înainte să împlinească douăzeci și unu de ani se numărau peyotlul, alcoolul, mescalina și metamfetamina. Trei ani a avut tripuri pe

meth în New York și Tanger, înainte să descopere acidul. A încercat prima dată peyotl când era elev la școala de băieți din Arkansas, coborâse până în golf și se întâlnise cu un „puști indian care făcea o «nu face asta». Dup-aia, în fiecare weekend în care puteam să scap, făceam autostopul o mie o sută de kilometri până în Brownsville, Texas ca să șmanglesc peyotl. Un nasture de peyotl se dădea cu treizeci de cenți pe străzile din Brownsville". Max a luat școlile la rând, s-a internat în și s-a externat din majoritatea clinicilor la modă din partea de est a Americii, metoda lui standard de a face fată plictiselii fiind să o ia din loc. Un exemplu: Max se afla într-un spital din New York și „asistenta din schimbul de noapte era o negresă beton, și după-amiază, la terapie era o puicuță din Israel interesantă, dar nu prea aveai ce să faci dimineața, așa că am plecat".

Mai bem niște ceai verde și vorbim să mergem până la Malakoff Diggings în Nevada, pentru că unii pun bazele unei comunități acolo și Max crede că ar fi beton să luăm acid în fosta carieră. Zice că am putea să mergem săptămâna viitoare sau cealaltă sau, în orice caz, înainte să aibă loc înfățișarea. Aproape toată lumea pe care am întâlnit-o în San Francisco trebuie să se prezinte la tribunal cândva în viitorul nu foarte îndepărtat. Niciodată nu întreb pentru ce.

Mă interesează în continuare cum a scăpat Max de încorsetările freudiene ale clasei de mijloc și îl întreb dacă acum e pe deplin eliberat.

„Neee", îmi zice. „Mai e acidul."

Max bagă un timbru de 250 sau 350 de micrograme la fiecare șase sau șapte zile Max și Don poștesc un joint în mașină și mergem până la North Beach să vedem dacă Otto, care

muncește temporar acolo, vrea să vină cu noi la Malakoff Diggings. Otto încearcă să le vândă ceva unor ingineri electroniști. Inginerii privesc sosirea noastră cu oarecare interes, poate, cred eu, pentru că Max poartă pantaloni evazați de la genunchi în jos și bentiță indiană. Max nu îi prea înghite pe inginerii hetero și încorsetările lor freudiene.

„Uită-te la ăștia", zice. „întâi strigă după tine *queer* și pe urmă vin furișându-se pe Haight-Ashbury să încerce să agate o puicuță hipiotă pentru că știu că se fute."

Nu apucăm să îl întrebăm pe Otto despre Malakoff Diggings pentru că el vrea să-mi povestească despre o fată de paisprezece ani pe care o știe și care a fost săltată în Golden Gate Park zilele trecute. Doar trecea prin parc, spune el, văzându-și de ale ei, cărându-și manualele, când polițiștii au dus-o la secție, i-au luat datele și amprentele și i-au făcut un ginecologic. *„Paișpe ani",* spune Otto. „Un *ginecologic."*

„Să revii la realitate după ce-ai luat acid", adaugă, „ăsta da trip nasol".

Îl sun pe Otto a doua zi după- amiază să văd dacă poate să dea de fata de paisprezece ani. Se pare că e foarte prinsă cu repetițiile pentru punerea în scenă a *Vrăjitorului din Oz* la liceul ei. „E vremea drumului de cărămidă galbenă", zice Otto. Lui Otto i-a fost rău toată ziua. Crede că e de la cocaina îndoită cu făină pe care i-a dat-o cineva.

Se găsesc mereu niște puștoaice în preajma grupurilor rock - aceleași puștoaice care, pe vremuri, stăteau pe lângă saxofoniști, fete care se hrănesc cu celebritatea și puterea și sexualitatea pe care le emană o trupă când urcă pe scenă — și trei dintre ele

sunt, în această după-amiază, aici, în Sausalito, unde repetă Grateful Dead. Toate sunt drăguțe și două dintre ele mai au încă acea pufoșenie adolescentină și una dansează singură cu ochii închiși.

Le întreb pe două dintre ele cu ce se ocupă.

„Păi, eu vin mult pe-aici", îmi zice una dintre ele.

„Eu mă știu oarecum cu cei de la Dead", spune cealaltă.

Cea care se știe oarecum cu cei de la Dead se apucă să taie o baghetă franțuzească pe bancheta de pian. Băieții fac o pauză și unul dintre ei vorbește despre ziua când au cântat la The Cheetah Club în Los Angeles, care funcționează în fostul Aragon Ballroom. „Eram sus, pe scenă, bând bere chiar acolo unde cândva stătea Lawrence Welk", spune Jerry Garcia.

Puștoaica care dansa singură chicotește. „E prea mult", spune ea încet. Are în continuare ochii închiși.

Cineva mi-a spus că, dacă am de gând să mă întâlnesc cu niște tineri fugiți de acasă, aș face bine să iau niște hamburgeri și Cola de pe drum, și așa am și făcut, iar acum îi mâncăm împreună în Golden Gate Park, eu, Debbie, de cincisprezece ani, și Jeff, de șaisprezece. Debbie și Jeff au fugit de acasă acum douăsprezece zile, au plecat de la scoală într-o dimineață având împreună 100 de dolari. Pentru că s-a făcut o sesizare privind dispariția unei minore pe numele lui Debbie — care era deja în perioadă de eliberare condiționată pentru că mama ei o dusese la un moment dat la secția de poliție și o declarase incorijibilă —, de când au ajuns la San Francisco, nu au părăsit apartamentul prietenului la care stau decât de două ori. Prima dată s-au dus la hotelul Fairmont și s-au plimbat cu liftul exterior, de trei ori în

sus și de trei ori în jos. „Uau”, spune Jeff, și este tot ce poate să spună despre asta.

Îi întreb de ce au fugit de acasă.

„Ai mei îmi ziceau că trebuie să merg la biserică”, spune Debbie. „Și nu mă lăsau să mă îmbrac cum vreau. În clasa a șaptea, fustele mele erau mai lungi decât ale tuturor celorlalte fete — a fost ceva mai bine în a opta, dar nu cine știe ce.”

„Maică-ta era genul de-ți taie tot cheful”, confirmă Jeff.

„Nu-I plăceau pe Jeff. Nu le plăceau pe prietenele mele. Tăică-meu credea că nu fac doi bani, mi-a zis-o pe față. Aveam o medie generală de șapte și mi-a zis că nu am voie să ies la întâlniri dacă nu mi-o măresc, și asta m-a călcat pe nervi.”

„Maică-mea era o scârbă americancă sadea”, spune Jeff. „Mia făcut zile fripte în legătură cu părul. Și nici cizmele nu-i plăceau. Era aiurea rău.”

„Zi-i despre treburile din casă”, spune Debbie.

„Da, de exemplu, aveam niște sarcini. Dacă nu-mi terminam de călcat cămășile pentru toată săptămâna, nu puteam să ies în weekend. Era aiurea. Uau.”

Debbie chicotește și dă din cap. „Anul ăsta o să fie marfă.”

„O să lăsăm pur și simplu lucrurile să se întâmple”, spune Jeff. „Totul se află deja în viitor, nimic nu poate fi planificat dinainte, întâi ne găsim niște slujbe, apoi un loc unde să stăm. Pe urmă, nu știu.”

Jeff termină cartofii prăjiți și se gândește ce fel de slujbă ar putea primi. „Mereu am prins șpilul la confecții metalice, sudură, chestii de genul ăsta.” Ar putea lucra într-un atelier auto, sugerez eu. „Nu am o minte foarte mecanică”, zice el. „În fine, nimic nu poate fi planificat dinainte.”

„Eu aș putea să fac babysitting”, spune Debbie. „Sau să lucrez într-un magazin de mărunțișuri.”

„Mereu spui c-o să te angajezi într-un magazin de mărunțișuri”, zice Jeff.

„Asta pentru c-am mai lucrat într-unul.”

Debbie își lustruiește unghiile de cureaua jachetei din piele întoarsă. E supărată că i-a sărit oja și că eu nu am acetonă în mașină. Îi promit că o duc la apartamentul unei prietene ca să poată să-și refacă manichiura, dar ceva continuă să mă frământe și, în timp ce mă sforțez să bag cheile în contact, pun în sfârșit întrebarea. Îi rog să se gândească la vremea când erau copii și să îmi spună ce voiau să devină când aveau să se facă mari, cum văzuseră ei viitorul atunci.

Jeff aruncă o sticlă de Coca-Cola pe geamul mașinii. „Nici nu-mi amintesc să mă fi gândit la asta”, spune.

„Eu îmi aduc aminte că la un moment dat am vrut să mă fac veterinar”, zice Debbie. „Dar acum înclin mai mult sau mai puțin să devin artistă sau model sau cosmeticiană. Sau ceva de genul ăsta.”

Îmi ajung la urechi multe lucruri legate de un polițist anume, ofițerul Arthur Gerrans, al cărui nume a devenit, pe Stradă, sinonim cu zelul. „El este ofițerul nostru Krupke”, mi-a spus Max la un moment dat. Max nu se omoară după ofițerul Gerrans pentru că ofițerul Gerrans l-a reținut pe Max după Human Be-In-ul[13] de iarna trecută, adică după marele Human Be-În din Golden Gate Park, unde s-au vărzuit gratis 20 000 de oameni, sau 10 000 de oameni, sau un număr de oameni, dar ulterior ofițerul Gerrans i-a săltat, mai devreme sau mai târziu, aproape

pe toți din cartier. Probabil pentru a preveni apariția unui cult al personalității, ofițerul Gerrans a fost transferat din Cartier nu cu mult timp în urmă și, când îl întâlnesc, nu se întâmplă la secția din Park, ci la secția centrală de pe Greenwich Avenue.

Suntem într-o sală de interogatoriu și eu îl interoghez pe ofițerul Gerrans. Este tânăr și blond și precaut și o iau încet. Îl întreb care crede el că sunt „problemele majore" din Haight.

Ofițerul Gerrans reflectează un timp. „Aș spune că problemele majore sunt", spune el într-un târziu, „problemele majore sunt narcoticele și minorii. Minorii și narcoticele, astea sunt problemele majore pe care le căutați". Îmi notez.

„O secundă", spune ofițerul Gerrans și iese din încăpere. Când revine, îmi spune că nu pot vorbi cu el fără permisiunea șefului de poliție Thomas Cahill.

„Până atunci", adaugă ofițerul Gerrans, arătând spre carnețelul în care scrisesem *probleme majore: minori, narcotice,* „o să iau eu notele alea".

A doua zi, fac o cerere ca să primesc aprobare să vorbesc cu ofițerul Gerrans, dar și cu șeful de poliție Cahill. După câteva zile, un sergent mă sună înapoi.

„Am primit într-un final un răspuns de la șef legat de cererea dumneavoastră", spune sergentul, „și este tabu".

Întreb de ce este tabu să vorbesc cu ofițerul Gerrans.

Ofițerul Gerrans este implicat în cazuri ce urmează să ajungă la tribunal.

Întreb de ce este tabu să vorbesc cu șeful Cahill.

Șeful are treburi polițienești urgente.

Întreb dacă pot vorbi cu cineva, cu oricine, de la secția de poliție.

„Nu”, îmi spune sergentul, „în momentul acesta, nu”.

Iar acesta a fost ultimul meu contact oficial cu poliția din San Francisco.

Norris și cu mine ne învârtim prin Panhandle[14] și Norris îmi spune că a aranjat cu un prieten să mă ducă la Big Sur. Eu îi răspund că, de fapt, ceea ce mi-as dori să fac e să petrec câteva zile cu Norris și soția lui și restul oamenilor de la ei de acasă. Norris zice că ar fi mult mai simplu dacă aș lua niște acid. Eu îi spun că sunt instabilă. Norris zice bine, atunci, *iarbă,* și mă consolează strângându-mă de mână.

Într-o zi, Norris mă întreabă câți ani am. Îi spun treizeci și doi. Durează câteva minute, dar Norris se ridică la înălțimea provocării. „Nu-ți bate capul”, spune într-un târziu. „Există și hipioți bătrâni.”

E o seară plăcută în care nu se întâmplă mare lucru și Max își aduce gagica, pe Sharon, la Depozit. Depozitul, unde locuiesc Don și un număr variabil de alți oameni, nu este, de fapt, un depozit, ci garajul unui hotel pus sub sechestru. Depozitul a fost gândit ca teatru absolut, ca *happening* continuu, și întotdeauna mă simt bine acolo. Ce s-a întâmplat acum zece minute sau ce se va întâmpla peste o jumătate de oră tinde să ți se șteargă din minte la Depozit. Cineva face, de obicei, ceva interesant, cum ar fi un spectacol de lumini, și sunt multe lucruri interesante în jur, cum ar fi o mașină de curse Chevrolet veche transformată în pat sau un steag mare american care fâlfâie în penumbră sau un scaun cu pernele îndesate care atârnă ca un leagăn de căpriori, iar toată faza cu el e că îți dă euforia deprivării senzoriale.

Unul dintre motivele pentru care îmi place în mod deosebit la

Depozit este că un copil pe nume Michael locuiește acum acolo.

Mama lui Michael, Sue Ann, este o fată spălăcită și dulce care petrece mai mult timp prin bucătărie, gătind alge sau făcând pâine macrobiotică, în timp ce Michael se distrează singur cu bețișoare parfumate, o tamburină veche sau un căluț- balansoar cu vopseaua cojită. Prima dată când l-am văzut, Michael era pe căluț, un copil foarte blond și palid și murdar pe un căluț fără vopsea. Un reflector albastru de teatru dădea singura lumină din după-amiaza aceea de la Depozit, și în ea îl vedeam pe Michael, fredonând încetișor căluțului de lemn. Michael are trei ani. E un copil inteligent, dar încă nu vorbește.

În seara asta, Michael încearcă să își aprindă bețișoarele parfumate și în jur e traficul obișnuit de oameni aflați în trecere și sfârșind cu toții în camera lui Don, unde stau pe pat și își pasează jointuri. Sharon e foarte entuziasmată când sosește. *„Don”,* strigă ea, cu răsuflarea tăiată. „Azi am făcut rost de niște STP.” La vremea aceea, STP-ul era o chestie tare, dacă vă mai aduceți aminte; nimeni încă nu știa ce e și era relativ, deși doar relativ, greu de procurat. Sharon e o blondă îngrijită și are probabil vreo șaptesprezece ani, chiar dacă Max e un pic vag când vine vorba de asta, dat fiind că prima zi de înfățișare se apropie într-o lună sau cam pe acolo, și nu mai are nevoie și de acuzația de întreținere de relații sexuale cu o minoră peste toate celelalte. Părinții lui Sharon trăiau despărțiți ultima dată când i-a văzut. Nu îi lipsește școala și, de fapt, mai nimic din trecut, cu excepția fratelui ei mai mic. „Vreau să-i deschid ochii[15]”, îmi mărturisește într-o zi. „Acum are paișpe ani, vârsta perfectă. Știu unde merge la liceu și într-o zi o să mă duc să-l iau.”

Timpul trece și pierd șirul discuției și, când îl reiau, Max pare

să vorbească despre cât de frumos e felul în care Sharon spală vasele.

„Păi, chiar este frumos”, spune Sharon. „*Totul* este. Adică vezi pata aia de detergent albastru alunecând pe farfurie, vezi grăsimea cum se dizolvă — păi, poți să te tripezi rău pe asta.”

Nu peste multă vreme, poate luna viitoare, poate mai târziu, Max și Sharon plănuiesc să plece în Africa sau India, unde să trăiască din roadele pământului. „Vezi tu, eu am acest mic fond fiduciar”, zice Max, „care e util pentru că le dă polițiștilor și vameșilor o indicație că sunt OK, dar să trăiești din roadele pământului… asta-i o chestie tare. OK, da, poți să te faci praf și să-ți iei marfă din oraș, dar trebuie să ieși de-aici, să mergi undeva și să trăiești organic”.

„Rădăcini și chestii de genu'“, spune Sharon, aprinzând încă un bețișor parfumat pentru Michael. Mama lui Michael este încă în bucătărie, gătind alge. „Sunt comestibile.”

Mai târziu, poate în jur de 11, ne mutăm de la Depozit în apartamentul în care Max și Sharon locuiesc cu încă un cuplu, Tom și Barbara. Sharon se bucură să ajungă acasă („Sper că ai niște jointuri cu hașiș gata pregătite în bucătărie”, îi strigă lui Barbara în loc de salut) și toată lumea se bucură să aibă ocazia de a se mândri cu apartamentul plin de flori și lumânări și motive paisley[16]. Max și Sharon și Tom și Barbara se amețesc destul de bine cu hașiș și toată lumea dansează un pic și facem niște proiecții cu lumină lichidă și pornim o lampă stroboscopică și ne amețim pe rând cu asta. Destul de târziu, un tip pe nume Steve apare cu o fată oacheșă drăguță. Au fost la o ședință de grup cu niște oameni care practică yoga occidentală, dar nu par să aibă chef să vorbească despre asta. Stau întinși pe

podea o vreme, apoi Steve se ridică.

„Max”, zice, „un singur lucru vreau sa-ți spun.

„E tripul tău, omule.” Max e iritat.

„Am descoperit iubirea pe acid. Dar am pierdut-o. Acum o descopăr din nou. Pe nimic în afară de iarbă.”

Max mormăie că raiul și iadul sunt amândouă în karma cuiva.

„Asta mă deranjează la arta psihedelică”, spune Steve.

„Care artă psihedelică?” zice Max. „N-am prea văzut nicio artă psihedelică.”

Max stă întins pe pat cu Sharon și Steve se apleacă deasupra lui.

„Marfă, omule”, zice. „Ești un tip marfă.”

După asta, Steve se așază și îmi povestește despre o vară când era la o școală de design din Rhode Island și a avut treizeci de tripuri, ultimele toate proaste. Îl întreb de ce au fost proaste. „Ți-aș putea spune că era din cauza nevrozei mele”, zice, „dar la dracu' cu ea”.

Câteva zile mai târziu, trec pe la apartamentul lui Steve ca să mă văd cu el. E neliniștit, dă ture prin camera pe care o folosește drept atelier și îmi arată câteva picturi. Nu părem să ajungem undeva.

„Ai remarcat poate ceva acasă la Max”, îmi spune subit.

Se pare că fata care era cu el, cea drăguță și oacheșă, fusese la un moment dat iubita lui Max. Îl urmase la Tanger și apoi la San Francisco. Dar acum Max e cu Sharon. „Așa că atârnă și ea pe aici”, zice Steve.

Pe Steve îl supără foarte multe lucruri. Are douăzeci și trei de ani, a crescut în Virginia și are impresia că aici, în California, este

începutul sfârșitului. „Mi se pare o nebunie”, spune și vocea i se stinge. „Gagica asta îmi zice că viața n-are niciun sens, dar că nu contează, o să plutim prin ea. Au fost momente când am vrut să-mi fac bagajul și s-o iau din nou spre coasta de est, cel puțin acolo aveam un *obiectiv*. Cel puțin acolo te aștepți să se *întâmple.”* îmi aprinde o țigară și îi tremură mâinile. „Aici știi că n-o să se întâmple.”

Îl întreb ce anume ar trebui să se întâmple.

„Nu știu”, îmi zice. „Ceva. Orice.”

Arthur Lisch vorbește la telefon în bucătărie, încearcă să vândă VISTEI[17] un program pentru Cartier. *„Avem* deja o situație de urgență”, strigă în receptor, încercând între timp să o descurce pe fiica lui de un an și jumătate din firul telefonului. „Nu primim niciun fel de ajutor pe aici, nimeni nu poate garanta ce o să se întâmple. Avem aici oameni care dorm pe străzi. Avem oameni care mor de foame.” Face o pauză. „OK”, zice pe urmă, ridicând vocea. „E alegerea lor. Și ce dacă?”

Până când ajunge să închidă telefonul, a creionat deja ceea ce mie îmi pare o imagine destul de dickensiană a vieții la limita Golden Gate Park, dar, pe de altă parte, aceasta este prima dată când sunt expusă la argumentația de tip „revoltă-pe-Stradă-în-caz-contrar” a lui Arthur Lisch. Arthur Lisch este un fel de lider al celor de la Diggers[18], care — în mitologia oficială a Cartierului — ar trebui să fie un grup de zei buni anonimi care nu-și pun altceva în capul lor colectiv decât să ajute. Mitologia oficială a Cartierului mai spune și că Diggers nu au „lideri”, dar, iată, Arthur Lisch este unul dintre ei. Arthur Lisch este, în același timp, un angajat plătit al American Friends' Service Committee

și locuiește împreună cu soția lui, Jane, și cei doi copii mici într-un apartament tip vagon care, în această zi în mod special, pare să sufere din lipsa organizării. Pentru început, telefonul sună încontinuu. Arthur promite să meargă la o audiere la primărie. Arthur promite să „îl trimită pe Edward, care e un om OK". Arthur promite să aducă o trupă bună, poate pe Loading Zone, să cânte pe gratis la un eveniment caritabil evreiesc. Apoi, copilașul plânge și nu se oprește până când Jane Lisch nu apare cu un borcan de Gerber's Junior Chicken Noodle Dinner. Un alt element derutant este un personaj pe nume Bob, care nu face altceva decât să stea în sufragerie și să se zgâiască la degetele de la picioare. Întâi se uită la degetele de la un picior, apoi la degetele de la celălalt. Am făcut câteva încercări de a-l antrena și pe Bob în conversație înainte să îmi dau seama că are un trip urât. În plus, mai sunt doi oameni care sfârtecă ceea ce pare o jumătate de carcasă de vită pe podeaua din bucătărie, ideea fiind că, odată hăcuită, Jane Lisch să o poată găti pentru masa pe care cei de la Diggers o oferă zilnic gratuit în Park.

Arthur Lisch nu pare să bage în seamă nimic din toate acestea. Continuă să vorbească despre societăți cibernetizate și salariu minim brut pe țară garantat și revoltă pe Stradă, în caz contrar.

Sun la familia Lisch o zi sau două mai târziu și cer să vorbesc cu Arthur. Jane Lisch îmi spune că s-a dus la vecini să facă un duș pentru că la ei în baie cineva își revine după un trip urât. Pe lângă nebunia din baie, așteaptă să vină și un psihiatru care să-l vadă pe Bob. Și un doctor pentru Edward, care nu e OK deloc, pentru că are gripă. Jane îmi spune că poate ar trebui să vorbesc cu Chester Anderson. Nu vrea să îmi dea numărul lui de telefon.

Chester Anderson este o moștenire a Generației Beat, un bărbat pe la treizeci și cinci de ani, a cărui legătură specială cu Cartierul derivă din faptul că este deținătorul unui șapirograf la care tipărește comunicatele semnate de „compania de comunicare”. Aceasta este altă credință în mitologia oficială a Cartierului, potrivit căreia compania de comunicare tipărește orice are cineva de spus, dar, în realitate, Chester Anderson tipărește doar lucrurile pe care le scrie el însuși, cele cu care este de acord sau pe care le consideră inofensive sau neutralizate. Buletinele lui, distribuite în teancuri și lipite pe ferestrele din zona Haight Street, sunt privite cu oarecare neliniște în Cartier și citite cu interes deosebit de cei din afară, care le studiază, asemenea celor care stau cu ochii pe China, pentru a descoperi schimbările subtile din ideologiile obscure. Un comunicat Anderson ar putea să conțină un detaliu prin care se arată cu degetul un om despre care se spune că ar fi înscenat un raid printre fumătorii de marijuana sau ar putea să meargă într-o direcție mai generală:

> O fătucă drăguță de șaisprezece ani din clasa de mijloc vine în Haight să vadă care e treaba & e agățată pe stradă de un dealer de șaptesprezece ani care cât e ziua de lungă nu face altceva decât săi bage speed în venă, iar și iar, și apoi îi dă 3 ooo de micro de acid & îi pune la bătaie corpul — temporar neangajat — pentru cea mai mare poștă de pe Haight Street de două nopți încoace. Politica și etica ecstasyului. Violul este la fel de des întâlnit pe Haight Street ca rahatul. Pustii mor de foame pe Stradă. Minți și trupuri sunt mutilate în timp ce noi stăm și ne uităm, un model la scară mai mică al Vietnamului. Altcineva decât Jane Lisch mi-a dat adresa lui Chester

Anderson, Arguello 443, dar Arguello 443 nu există. O sun pe soția bărbatului care mi-a dat adresa Arguello 443 și ea îmi spune că e Arguello 742.

„Dar nu te duce acolo", zice, îi spun că o să sun.

„Nu există niciun număr de telefon", zice. „Nu ți-l pot da."

„Arguello 742", spun eu.

„Nu", zice ea. „Nu știu. Și nu te duce acolo. Și să nu pomenești de numele meu sau al soțului meu, dacă o faci."

Este soția unui profesor titular de engleză de la San Francisco State College. Decid să las deoparte problema lui Chester Anderson pentru o vreme.

Paranoia te lovește în plex —
Prin viață ți se furișează —

cântă cei de la Buffalo Springfield.

Malakoff Diggings și-a cam pierdut farmecul, dar Max zice că de ce nu trec pe la el, doar să mă uit, data viitoare când ia acid. o să ia și Tom, probabil și Sharon, poate și Barbara. Se amână vreo șase sau șapte zile pentru că Max și Tom sunt acum pe STP. Nu se omoară după STP, care are însă niște avantaje. „Încă-ți mai merge creierul anterior", spune Tom. „Aș putea să scriu pe STP, dar nu și pe acid." E prima dată când aud că ceva nu se poate face pe acid și prima dată când aud că Tom scrie.

Otto se simte mai bine pentru că a descoperit că nu de la cocaina îndoită cu făină îi era rău, ci de la varicela pe care a luat-o când a fost babysitter pentru Big Brother and the Holding Company într-o seară când aveau concert. Mă duc să îl văd și mă

întâlnesc cu Vicki, care cântă din când în când cu o trupă numită Jook Savages și care stă la Otto. Vicki s-a lăsat de liceul Laguna „pentru că aveam mono”, i-a urmat într-o zi pe Grateful Dead până la San Francisco și a rămas aici „de ceva vreme”. Părinții ei sunt divorțați și nu se vede cu tatăl ei care lucrează pentru o rețea de televiziune din New York. În urmă cu câteva luni, a venit aici ca să facă un documentar despre Cartier și a încercat să dea de ea, dar nu a reușit. Mai târziu, i-a trimis o scrisoare prin mama ei în care o implora să se întoarcă la școală. Vicki se gândește că poate o s-o facă la un moment dat, dar nu vede ce sens ar avea s-o facă chiar acum.

Mâncăm niște tempura în Japantown, Chet Helms și cu mine, iar el îmi împărtășește câteva dintre informațiile lui. Până în urmă cu câțiva ani, Chet Helms nu prea făcea altceva în afară de autostop, iar acum conduce Avalon Ballroom și zboară peste cercul polar ca să vadă care-i treaba cu scena londoneză și spune lucruri precum „Doar ca să fie limpede, aș dori să clasific aspectele religiei primitive așa cum o văd eu”. Acum vorbește despre Marshall McLuhan și cuvântul tipărit care este terminat, depășit, perimat. „*East Village Other* este unul dintre puținele ziare din America ale cărui registre sunt solvabile”, îmi spune. „Știu asta pentru că citesc *Barron's.”*

O trupă nouă ar trebui să cânte astăzi în parcul Panhandle, dar au probleme cu amplificatorul, așa că stau la soare și trag cu urechea la două puștoaice, probabil de vreo șaptesprezece ani. Una dintre ele este fardată strident, iar cealaltă poartă blugi Levi's și cizme de cowboy. Cizmele nu par o modă, chiar arată de parcă ar fi aterizat direct de la o fermă cu vreo două

săptămâni în urmă. Mă întreb ce caută aici, în Panhandle, încercând să se împrietenească cu o fată de la oraș care o privește de sus, dar nu mă întreb multă vreme, pentru că se vede că e o fată simplă și ciudățică și mă gândesc la ea absolvind gimnaziul și liceul comunal de acolo, de unde provine, și la cum nimeni nu a întrebat-o vreodată dacă are chef să meargă într-o sâmbătă seară la Reno să vadă un film în mașină, sub cerul liber și să bea o bere pe malul râului, până când s-a hotărât să fugă de acasă. „Știu o chestie despre bancnotele de un dolar", spune ea acum, „Iei una pe care scrie 1111 într-un colț și 1111 în altul, o duci la Dallas, Texas și-ți dau 15 dolari pe ea."

„Cine-ți dă?", întreabă fata de la oraș.

„Nu știu."

„Există doar trei informații relevante în lumea de astăzi" este un alt lucru pe care Chet Helms mi Ia împărtășit într-o seară. Suntem la Avalon și e pornită lampa stroboscopică mare, alături de luminile colorate și tabloul cu vopseaua Day-Glo, și tot locul e plin de pușți de liceu care încearcă să pară „activați", să pară că au intrat în film. Sistemul de sonorizare de la Avalon proiectează 126 de decibeli la 30 de metri distanță, însă pentru Chet Helms sunetul este chiar acolo, ca aerul, iar Chet vorbește prin el. „Prima este", a zis, „că Dumnezeu a murit anul trecut și presa i-a publicat necrologul. A doua, că cincizeci la sută din populație are sau va avea sub douăzeci și cinci de ani". Un băiat își scutură tamburina înspre noi și Chet îi zâmbește binevoitor. „A treia", a continuat, „este că au douăzeci de miliarde de dolari de cheltuit, bani de care nu trebuie să dea nimeni socoteală".

A venit ziua de joi, o joi oarecare, și Max și Tom și Sharon și,

poate, Barbara o să ia niște acid. Vor s-o facă pe la ora 3. Barbara tocmai a scos pâinea din cuptor, Max s-a dus în parc să culeagă niște flori, iar Sharon face o pancartă pentru ușă pe care scrie „NU DERANJAȚI, NU SUNAȚI, NU BATEȚI ȘI NU TULBURAȚI LINIȘTEA ÎN NICIUN ALT FEL. CU IUBIRE”.

Nu m-aș fi adresat astfel nici inspectorului sanitar, care trebuie să treacă săptămâna asta, nici vreunuia dintre agenții antidrog care stau cu ochii pe cartier, dar presupun că pancarta face parte din tripul lui Sharon.

După ce pancarta e gata, Sharon începe să se agite. „Pot măcar să pun discul cel nou?” îl întreabă pe Max.

„Tom și Barbara vor să-l păstrăm pentru când suntem tripați.”

„Mă plictisesc, stând așa degeaba.”

Max se uită la ea cum se ridică brusc și merge afară. „Asta este ceea ce se numește bâțâiala tensionată dinainte de acid”, zice.

Barbara nu se vede pe nicăieri. Tom tot intră și iese. „Toate aceste nenumărate lucruri de ultimă clipă pe care trebuie să le faci”, mormăie.

„Acidul e o chestie sensibilă”, zice Max după un timp. Tot închide și deschide casetofonul. „Când o țipă ia acid, e în regulă dacă e singură, dar când locuiește cu cineva iese la suprafață toată nervozitatea asta. Și dacă procesul de o oră și jumătate dinainte să bagi acid nu merge bine…” Culege un gândac de pe jos și îl studiază, apoi adaugă: „Au o problemuță în spate cu Barbara”.

Sharon și Tom intră.

„Si tie ti-a sărit țandăra?”, o întreabă Max pe Sharon.

Sharon nu răspunde.

Max se întoarce spre Tom.

„Barbara e bine?”

„Mda.”

„Putem să luăm acidul?” Max e cu nervii întinși la maximum.

„Nu știu ce vrea să facă.”

„Tu ce vrei să faci?”

„Ce vreau eu să fac depinde de ce vrea ea să facă.” Tom rulează niște jointuri, ungând întâi hârtia cu rășină de marijuana pe care o prepară chiar el. Se duce cu jointurile înapoi în dormitor, iar Sharon merge cu el.

„Ceva de genul ăsta se întâmplă de fiecare dată când oamenii iau acid”, zice Max. După o vreme se mai însenineză și dezvoltă o întreagă teorie. „Unor oameni nu le place să iasă din ei înșiși, asta e problema. Ție, probabil, nu ți-ar plăcea. Probabil ți-ar plăcea doar un sfert de timbru. Încă mai ai un ego la un sfert de timbru, un ego care vrea lucruri. Acuma, dacă lucrul ăla e sexul — iar bărbatu' tău sau gagica ta sunt pe undeva vărzuiți și nu vor să fie atinși — ei bine, ți se taie de acid și poți să ai o reacție negativă timp de mai multe luni.”

Sharon plutește înăuntru, zâmbitoare. „Barbara s-ar putea să ia niște acid, ne simțim cu toții mai bine, am fumat un joint.”

La ora 3 și jumătate în acea după- amiază, Max, Tom și Sharon și-au pus timbrele sub limbă și s-au așezat pe jos în sufragerie, așteptând euforia. Barbara a rămas în dormitor, fumând hașiș. În următoarele patru ore, s-a trântit o fereastră în camera lui Barbara o singură dată și, pe la 5 și jumătate, niște copii s-au luat la ceartă pe stradă. o perdea se umfla în vântul de după-amiază. o pisică a zgâriat un beagle în poala lui Sharon. Cu excepția muzicii de sitar de la casetofon, nu s-a mai auzit niciun sunet și nu s-a mai simțit nicio mișcare până la 7 și jumătate, când Max

a zis „uau”.

Îl văd pe Deadeye pe Haight Street și se urcă la mine în mașină.

Până ieșim de pe Stradă, se face foarte mic în scaun, încercând să nu atragă atenția asupra lui. Deadeye vrea să mă întâlnesc cu gagica lui, dar înainte vrea să îmi povestească cum a ajuns să se priceapă la ajutat oamenii.

„Trebuia să mă vezi, eram doar un puști dur pe motocicletă ca oricare altul”, îmi spune, „și, dintr-odată, îmi dau seama că tinerii nu sunt nevoiți să meargă pe drumul ăsta singuri”. Deadeye are o privire evanghelică limpede și retorica rațională a unui vânzător de mașini. Este produsul- model al societății. Încerc să mă uit direct în ochii lui pentru că mi-a spus cândva că știe să citească caracterul oamenilor în ochii lor, mai ales dacă tocmai a băgat acid, ceea ce a făcut și acum, pe la dimineața. „Trebuie doar să nu uite un lucru”, spune el. „Rugăciunea domnului. Iar asta îi poate ajuta în mai multe feluri.”

Scoate apoi o scrisoare bine împăturită din portofel. Scrisoarea e de la o fată pe care a ajutat-o. Începe așa: „Fratele meu iubitor, m-am gândit să îți scriu o scrisoare pentru că acum fac parte din tine. Să nu uiți că atunci când tu ești fericit, și eu sunt fericită, când tu ești...” „Ce vreau să fac acum”, spune Deadeye, „e să deschid o casă unde să poată veni oricine de orice vârstă, să stea câteva zile, să vorbească despre problemele pe care le are. *De orice vârstă.* Oamenii de vârsta ta, și ei au probleme”.

Îi spun că pentru o casă e nevoie de bani.

„Am găsit o cale să fac bani”, zice Deadeye. Ezită doar câteva

clipe. „Aș fi putut să fac optzeci și cinci de dolari mai devreme pe Stradă. Vezi tu, am o sută de timbre de acid în buzunar. Trebuia să scot de undeva douăzeci de dolari până diseară, altfel ne dau afară din casă, și știam pe cineva care avea acid și știam pe cineva care îl voia, așa că am făcut lipeala."

De când Mafia s-a îmbarcat în racheta LSD, cantitatea a crescut, iar calitatea a scăzut... Istoricul Arnold Toynbee și-a sărbătorit cea de-a 78-a aniversare vineri seară, pocnind din degete și din călcâie pe muzica celor de la Quicksilver Messenger Service...

sunt două subiecte din editorialul lui Herb Caen dintr-o dimineață când Vestul decădea încetul cu încetul în primăvara anului 1967.

Când eram eu la San Francisco, un timbru sau o capsulă de LSD-25 se vindea între trei și cinci dolari, în funcție de dealer și de cartier. LSD- ul era un pic mai ieftin în Haight-Ashbury decât în Fillmore, unde era luat rar, mai ales ca momeală sexuală, și vândut de promotorii drogurilor tari, ca heroina sau „smack". o bună parte din acid era combinat cu metedrină, denumirea comercială a amfetaminei, pentru că metedrină stimulează starea de euforie care, în cazul LSD-urilor de calitate scăzută, lipsește. Nimeni nu știe cât LSD este, de fapt, într-un timbru, dar se spune că pentru un trip standard e nevoie de 250 de micrograme. 30 de grame de iarbă se vindeau cu zece dolari, cutia de chibrituri, cu cinci dolari. Hașișul era considerat un „produs de lux". Toate amfetaminele, zise și „speed" — benzedrina, dexedrina si, în mod special, metedrina —, erau, de departe, mult mai răspândite la sfârșitul primăverii decât fuseseră la începutul ei. Unii au pus acest lucru pe seama

Sindicatului, alții, pe seama deteriorării generale a scenei locale, a infiltrării bandelor și mai tinerilor hipioți amatori, sau „de plastic”, cărora le plac amfetaminele și iluziile de putere și de acțiune pe care acestea le dau. Acolo unde metedrina se consumă la scară largă se găsește, de obicei, și heroină, pentru că — mi s-a spus — „Poți să decolezi al dracului de bine când bagi crystal în venă, iar smack-ul te ajută să cobori la loc pe pământ”.

Gagica lui Deadeye, Gerry, ne întâmpină la ușa locuinței lor. E o fată bine legată și mărinimoasă, care a fost mereu căpetenie în taberele de cercetase din vacantele de vară și studia „asistență socială” la Universitatea din Washington când a hotărât că „pur și simplu nu trăise suficient” și a venit la San Francisco. „Ca să fiu sinceră, era îngrozitor de cald în Seattle”, adaugă ea.

„În prima noapte când am ajuns aici”, îmi spune, „am stat cu o tipă pe care o cunoscusem la Blue Unicorn. Arătam de parcă abia aterizasem, aveam un rucsac din pânză și chestii din astea”. Ulterior, Gerry a ajuns într-o casă a celor de la Diggers, unde l-a cunoscut pe Deadeye. „Pe urmă, mi-a luat ceva timp să mă adun, deci nu am prea apucat să muncesc cine știe ce.”

O întreb pe Gerry ce muncește, „în principiu, sunt poetă”, îmi răspunde, „dar mi s-a furat chitara chiar după ce am ajuns și asta m-a cam pus pe linie moartă”.

„Adu-ți cărțile”, îi cere Deadeye.

„Arată-i cărțile tale.”

Gerry ezită, apoi se duce în dormitor și se întoarce cu câteva caiete pline de versuri. Le răsfoiesc în timp ce Deadeye continuă să vorbească despre a da oamenilor o mână de ajutor. „Orice

pușți pe speed", zice. „o să încerc să-l ajut să se lase. Singurul avantaj la speed, din punctul de vedere al puștilor, e că nu mai trebuie să-și bată capul cu somnul sau mâncarea.

„Sau cu sexul", adaugă Gerry.

„Așa e. Când ești prăjit de la crystal, nu-ți mai trebuie *nimic."*

„Poate să ducă la chestiile grele", zice Gerry, „la un fript oarecare pe meth, odată ce a început să-și bage acul în venă, nu e greu să zică: bine, hai să mai băgăm și niște smack."

În tot acest timp, mă uit peste poeziile lui Gerry. Sunt poeziile unei fete foarte tinere, fiecare scrisă cu o caligrafie frumoasă și încheiată cu niște înfloriturі grafice. Zorile sunt întotdeauna trandafirii, iar cerurile, argintate. Când Gerry scrie „cristal" în caietele ei, nu se referă la meth.

„Trebuie să te reapuci de scris", îi spune Deadeye cu afecțiune, dar Gerry îl ignoră. Ne povestește despre cineva care a acostat-o ieri pe stradă. „A venit țintă la mine, pe Stradă, și mi-a oferit șase sute de dolari să merg la Reno și s-o fac."

„Nu ești singura pe care a acostat-o", zice Deadeye.

„Dacă vreo fată vrea să meargă cu el, foarte bine", zice Gerry. „Dar, omule, nu-mi strica mie tripul." Golește conserva de ton pe care o folosim pe post de scrumieră și merge să se uite la o fată care doarme pe podea. E aceeași fată care dormea pe podea în prima zi când am venit acasă la Deadeye. Deja îi e rău de o săptămână sau zece zile. „De obicei, când mă agață cineva, așa, pe Stradă", adaugă Gerry, „îl tapez de niște mărunțiș".

Când mă văd cu Gerry în Park în ziua următoare, o întreb despre fata bolnavă și Gerry îmi răspunde veselă că e în spital, cu pneumonie.

Max îmi povestește cum au ajuns el și Sharon să fie împreună. „Când am văzut-o prima dată pe Haight Street, am simțit vibrația. Chiar am simțit-o. Asa că am intrat în vorbă cu ea despre mărgelele pe care le purta, cum ar veni, chiar dacă nu mă interesau deloc mărgelele ei.” Sharon locuia într-o casă cu un prieten de-ai lui Max și data următoare când a văzut-o a fost când i-a adus prietenului niște banane. „Era în timpul marii păcăleli cu banane. Trebuia să te forțezi și să bagi cojile de banană pe gât. Sharon și cu mine eram ca niște copii — fumam banane și ne uitam unul la altul și mai fumam niște banane și ne mai uitam unul la altul.” ’

Dar Max șovăia. În primul rând, pentru că avea impresia că Sharon e iubita prietenului lui. „în al doilea rând, nu știam dacă vreau să mă combin.” însă, data următoare când a trecut pe acolo, Sharon era pe acid.

„Și toată lumea a început să strige *A venit omul cu bananele”,* îl întrerupe Sharon, „și m-am entuziasmat pe loc”.

„Stătea în casa aia absolut dementă”, continuă Max. „Era un puști, nu făcea altceva decât să țipe. Tot tripul lui consta în exersarea țipetelor. Era prea mult.” Max încă se ținea departe de Sharon. „Dar apoi mi-a oferit un timbru și am știut.”

Max s-a plimbat până la bucătărie și înapoi cu timbrul, întrebându-se dacă să-l ia. „Și am hotărât să mă las dus de val și asta a fost. Pentru că, odată ce-ai luat acid cu cineva cu care vibrezi, vezi lumea întreagă topindu-se în ochii acelui om.”

„E o legătură mai puternică decât orice altceva pe lume”, spune Sharon.

„Nimic nu o poate desface”, spune Max. „Atâta timp cât durează.”

Fără lapte astăzi —
Iubita mea a plecat…
Sfârșitul speranțelor mele -
Sfârșitul tuturor visurilor mele –

suna un cântec pe care l-am auzit în fiecare dimineață în primăvara târzie și rece a anului 1967 1a KFRC, postul Flower Power din San Francisco.

Deadeye și Gerry îmi spun că vor să se căsătorească. Un preot episcopal din Cartier le-a promis că va oficia căsătoria în Golden Gate Park și vor avea câteva trupe de rock care să cânte la ceremonie, „o adevărată chestie comunitară". Si fratele lui Gerry se însoară, în Seattle. „E interesant", zice Gerry gânditoare, „pentru că, vezi, el face o nuntă tradițională hetero și, pe urmă, o ai pe a noastră".

„Va trebui să port cravată la a lui", zice Deadeye.

„Ba bine că nu", zice Gerry.

„Părinții ei au venit să mă cunoască, dar nu se înhămaseră la așa ceva", comentează Deadeye filosofic.

„Până la urmă și-au dat binecuvântarea", zice Gerry. „Oarecum."

„Au venit la mine și taică-su mi-a zis *Ai grijă de ea",* își amintește Deadeye. „Iar maică-sa: *Să n-o lași să ajungă la închisoare."*

Barbara a făcut o plăcintă macrobiotică cu mere, pe care ea cu Tom și cu Max și cu Sharon și cu mine o mâncăm acum. Barbara îmi povestește cum a învățat să descopere fericirea în „treburile de femeie". Ea și cu Tom plecaseră pe undeva să trăiască alături

de indieni și, deși la început i s-a părut greu să fie trimisă cu femeile și să nu intervină niciodată în discuțiile bărbaților, până la urmă s-a prins care era șpilul. „în asta consta tot *tripul”,* spune.

Barbara e acum într-un așa-numit trip de femeie care exclude aproape orice altceva. Când ea și Tom și Max și Sharon au nevoie de bani, Barbara își ia o slujbă part-time, ca model sau educatoare, dar nu îi place să câștige mai mult de zece sau douăzeci de dolari pe săptămână. În majoritatea timpului, se îngrijește de casă și gătește. „Să faci ceva prin care să-ți demonstrezi iubirea”, spune ea, „este aproape cel mai frumos lucru la care mă pot gândi”. De fiecare când aud de un trip de femeie — ceea ce se întâmplă destul de frecvent —, îmi vine în minte iubirea-care-trece-prin- stomac și *Mistica feminității* și mă întreb cum este posibil ca oamenii să fie instrumentele inconștiente ale valorilor pe care le-ar respinge cu îndârjire la nivel conștient, dar nu îi pomenesc Barbarei nimic despre asta.

Este o zi frumoasă și trec cu mașina pe Stradă când o văd pe Barbara la un semafor.

Ce fac, vrea ea să știe.

Mă plimb cu mașina.

„Marfă”, zice ea.

E o zi frumoasă, îi spun eu.

„Marfă”, mă aprobă ea.

Vrea să știe dacă vin pe la ei. Îi spun că o să trec în curând.

„Marfă”, zice ea.

O întreb dacă vrea să vină la o plimbare cu mașina prin Park, dar e foarte ocupată. A ieșit să cumpere niște lână pentru războiul de țesut.

Arthur Lisch se înfurie ușor de fiecare dată când mă vede acum, pentru că mottoul celor de la Diggers de săptămâna aceasta este că nu mai vorbesc cu „presa otrăvitoare”, din care fac și eu parte, încă nu am ajuns să vorbesc cu Chester Anderson, dar, într-o zi în Panhandle, dau peste un puști care spune că e „asociatul” lui Chester. Poartă pelerină neagră, o pălărie neagră trasă pe ochi, pulover mov cu organizația de tineret „Fiicele lui Iov” și ochelari fumurii și zice că îl cheamă Claude Hayward, dar nici nu contează, pentru că eu mă gândesc la el ca fiind doar Legătura. Legătura se oferă să „mă verifice”.

Îmi dau jos ochelarii fumurii să îmi vadă ochii. El și-i lasă pe ai lui.

„Cu cât te plătesc pentru această otrăvire mediatică?”, mă întreabă de încălzire.

Îmi pun ochelarii fumurii la loc.

„Nu există decât o singură cale prin care să afli unde e”, îmi spune Legătura, fluturându-și degetul înspre fotograful care mă însoțește. „Scapă de ăsta și ieși pe Stradă. Nu- ti lua bani la tine. N-ai nevoie de ei.” Se scotocește pe sub pelerină și scoate o foaie șapirografiată ce anunță o serie de cursuri la Magazinul cu produse gratuite Diggers pe teme de genul „Cum să te ferești de arestare, orgii, boli venerice, viol, sarcină, bătăi și foamete”. „Ar trebui să vii”, îmi spune Legătura. „o să ai nevoie.”

Îi spun că poate o s-o fac, dar, între timp, aș dori să vorbesc cu Chester Anderson.

„Dacă decidem să vorbim totuși cu tine”, spune Legătura, „o s-o facem cât de curând”. După asta, a stat cu ochii pe mine cât am mai rămas prin Park, dar nu m-a sunat niciodată la numărul

pe care i l-am dat.

Se lasă seara și e frig și prea devreme ca să îl găsesc pe Deadeye la Blue Unicorn, așa că sun la soneria lui Max. Barbara vine la ușă.

„Max și Tom se văd cu cineva legat de o chestiune de afaceri", îmi spune. „Poți să treci un pic mai târziu?" '

Îmi vine greu să cred că Max și Tom s-ar putea vedea cu cineva legat de vreo afacere, dar aflu câteva zile mai târziu, în Park.

„Hei", mă abordează Max. „îmi pare rău că nu ne-am văzut zilele trecute, dar încheiam o *afacere."* De data asta, mă prind. „Am făcut rost de niște marfă grozavă", îmi spune și începe să-mi dea detalii. În după- amiaza asta, unul din trei oameni din Park îmi pare agent antidrog și încerc să schimb subiectul. Mai târziu, îi sugerez lui Max să fie mai discret în public. „Crede-mă, sunt foarte precaut", îmi spune. „Nu poți să fii niciodată suficient de precaut."

Acum, am deja o legătură clandestină neoficială cu departamentul de poliție din San Francisco. Practic, polițistul acesta și cu mine ne întâlnim în diferite contexte scoase parcă din filme difuzate la ore târzii. De pildă, eu stau întâmplător în tribună la un meci de baseball și el stă întâmplător lângă mine și facem schimb de complezențe. Niciunul dintre noi nu dă, de fapt, vreo informație, dar, după un timp, ajungem cumva să ne simpatizăm.

„Puștii ăștia nu-s prea deștepți", îmi explică într-o zi. „îți spun că se prind când văd un polițist sub acoperire, vorbesc despre *genul de mașină pe care o conduce.* Dar ăștia nu-s polițiști sub acoperire, sunt polițiști în civil care conduc, întâmplător, mașini

neinscripționate, așa cum o fac eu. Nu miros ei un polițist sub acoperire, care oricum nu ar conduce un Ford negru cu stație radio."

Îmi povestește despre un agent sub acoperire care a fost retras din Cartier pentru că se credea că devenise prea expus, prea cunoscut. A fost transferat la Brigada antidrog și, din greșeală, trimis imediat înapoi tot în Cartier ca polițist infiltrat.

Polițistul se joacă cu cheile de la mașină. „Vrei să știi cât de deștepți sunt copiii ăștia?", zice într-un târziu. „în prima săptămână, tipul ăsta a deschis patruzeci și trei de dosare."

Se aude că cei de la Jook Savages o să facă o petrecere de 1 Mai la Larkspur și eu trec pe la Depozit, iar Don și Sue Ann se gândesc că ar fi fain să mergem cu mașina până acolo, pentru că băiatul de trei ani al lui Sue Ann, Michael, nu a ieșit prea mult în ultima vreme. Aerul e blând și o ceață de asfințit plutește peste Golden Gate și Don o întreabă pe Sue Ann câte arome poate să recunoască într-un singur bob de orez și Sue Ann îi spune lui Don că poate ar trebui să învețe să gătească *yang,* pentru că toți cei de la Depozit sunt prea *yin,* iar eu încerc să-l învăț pe Michael „Frère Jacques". Fiecare e pe tripul lui și e o plimbare plăcută. Ceea ce e foarte bine, pentru că nu-i nimeni acasă la Jook Savages, nici măcar Jook Savages. Când ne întoarcem, Sue Ann se hotărăște să gătească ceva cu nenumăratele mere pe care le au la Depozit și Don începe să se joace cu spectacolul lui de lumini, iar eu merg să-l văd scurt pe Max. „Au tăiat-o", zice Max despre țeapa din Larkspur. „Cineva crede că ar fi mișto să deschizi ochii la cinci sute de oameni în prima zi din mai, și ar fi, numai că ei i-au deschis în ultima zi din

aprilie, așa că nu se leagă nimic. Dacă se leagă, se leagă. Dacă nu, nu. Ce contează? Nu contează."

Un puști cu aparat dentar cântă la chitară și se laudă că are ultimul răcnet în materie de STP de la domnul O. În persoană, iar altcineva vorbește despre cum cinci grame de acid o să iasă pe piață luna viitoare și îți dai seama că nu se întâmplă mare lucru în după-amiaza aceasta la biroul *San Francisco Oracle*. Un băiat stă în fata unei planșete și desenează grimasele pe care oamenii le fac când sunt pe speed și care trec nevăzute, iar puștiul cu aparat dentar îl urmărește. *„O să-mi împușc fe-me- ia"*, cântă el încetișor. *„A fost cu un aaalt bărbat."*[19] Cineva îmi face numerologia numelui și a numelui fotografului care mă însoțește. A fotografului este în întregime despre alb și mare („Vezi, dacă ți-aș face niște mărgele, ar fi în principal albe", i se spune), în schimb a mea are un simbol dublu al morții. După-amiaza nu pare să se îndrepte către ceva, așa că unul dintre noi vine cu ideea să mergem în Japantown și să găsim pe cineva pe nume Sandy care o să ne conducă la un templu Zen.

Patru băieți și un bărbat de vârstă mijlocie stau pe un covor de iarbă artificială acasă la Sandy, sorbind ceai de anason și uitându-se la Sandy care citește *You Are Not the Target* de Laura Huxley.

Ne așezăm și bem niște ceai de anason. „Meditația e ceea ce nouă ne deschide ochii", zice Sandy. Are capul ras și genul acela de chip de heruvim întâlnit, de obicei, în fotografiile cu ucigași în serie din ziare. Bărbatul de vârstă mijlocie, pe care îl cheamă George, mă face să nu mă simt în largul meu, pentru că e în transă chiar lângă mine și se uită fix fără să mă vadă.

Presimt că încep s-o iau pe miriște — George e *mort,* ori noi *toți* suntem morți —, când sună telefonul.

„E pentru George”, zice Sandy.

„George, te-le-fo-nul.”

„Geooorge.”

Cineva își flutură mâna prin fața lui și George se ridică într-un final, face o reverență și se îndreaptă spre ușă pe pernițele de la picioare.

„Cred că o să iau eu ceaiul lui George”, spune cineva. „George, te mai întorci?”

George se oprește în cadrul ușii și ne fixează pe rând pe toți.

„I-me-diat”, se răstește la noi.
Știți cine este primul cosmonaut etern
al acestui univers?
Primul care si-a trimis vibrațiile nebune-nebune
Spre toate acele superstații cosmice?
Iar cântecul pe care-l strigă tare
Face planetele să-și piardă cumpătul....
Dar vă spun înainte să mă luați drept nebun
Că vorbesc despre Narada Muni...
Care cântă
HARE KRISHNA HARE KRISHNA
KRISHNA KRISHNA HARE HARE
HARE RAMA HARE RAMA
RAMA RAMA HARE HARE

sună un cântec Krishna. Versuri de Howard Wheeler, muzică de Michael Grant.

Poate că aceasta nu este o incursiune în Zen, ci în Krishna, așa

că îi fac o vizită lui Michael Grant, principalul discipol din San Francisco al lui Swami[20] A.C. Bhaktivedanta. Michael Grant e acasă împreună cu cumnatul și soția lui, o fată frumoasă, îmbrăcată în pulover de cașmir, sarafan și cu un bindi roșu în mijlocul frunții.

„M-am alăturat grupului lui Swami în iulie anul trecut", îmi spune Michael. „Știi, Swami a venit aici din India și stătea în ashramul lui din partea de nord a statului New York. Era destul de retras și cânta nonstop. Timp de câteva luni. În scurtă vreme, l-am ajutat să deschidă un loc în New York. Acum e o mișcare internațională, pe care am popularizat-o prin acest cânt." Michael se joacă cu mărgelele roșii de lemn și bag de seamă că sunt singura încălțată din încăpere. „Se extinde ca un incendiu natural."

„Dacă toată lumea ar cânta", spune cumnatul, „nu ar mai fi nicio problemă cu poliția sau cu nimeni altcineva".

„Ginsberg zice despre cântec că e extaz curat, dar Swami spune că nu e chiar așa." Michael traversează camera și îndreaptă o fotografie înrămată a lui Krishna copil. „Păcat că nu îl poți cunoaște pe Swami", adaugă. „Acum e la New York."

„Extaz nu este deloc cuvântul potrivit", mormăie cumnatul, care a mai reflectat între timp. „Te face să te gândești la un... extaz lu-mesc."

În ziua următoare, trec pe la apartamentul lui Max și Sharon și îi găsesc în pat fumând puțin hașiș de dimineață. Sharon mi-a explicat odată că jumătate de joint, chiar și de iarbă, transformă trezitul de dimineață în ceva frumos. Îl întreb pe Max ce părere are despre Krishna.

„Poți să te tripezi și cu mantre", îmi spune. „Dar eu rămân

credincios acidului.”

Max îi pasează jointul lui Sharon și se lasă pe spate. „Păcat că nu te- ai întâlnit cu Swami”, mai spune. „Swami ar fi putut să fie declanșorul.”

Oricine crede că este vorba doar despre droguri stă cu capul îngropat în nisip. E o mișcare socială, în esență romantică, genul care apare recurent în vremuri de criză socială reală. Temele sunt întotdeauna aceleași. Întoarcerea la inocentă. Invocarea unei dominații și a unei autorități timpurii. Misterele sângelui. Nevoia de transcendere, de purificare. Și aici vezi exact cum, istoric vorbind, romantismul se sfârșește prost, cum se predă în fața autoritarismului. Când apare o direcție. Cât crezi că mai durează până când se va întâmpla asta?

este ceea ce m-a întrebat un psihiatru din San Francisco.

La vremea când mă aflam în San Francisco potențialul politic al ceea ce, la momentul respectiv, era numit „mișcarea” abia începea să se întrevadă. El fusese, încă de la început, evident nucleului revoluționar al celor de la Diggers, al căror talent pentru tacticile de gherilă se concentra acum asupra confruntărilor directe și asupra creării unei stări de urgență peste vară, și era evident pentru mulți doctori normali la cap și clerici și sociologi care avuseseră ocazia să lucreze în Cartier, și putea deveni repede evident pentru oricine din afară care se obosea să decodifice comunicatele de chemare la acțiune ale lui Chester Anderson sau să vadă cine fuseseră inițiatorii încăierărilor stradale care acum dădeau tonul vieții din Cartier. Nu trebuia să fii analist politic ca s-o înțelegi; băieții din trupele

de rock o înțelegeau, pentru că ei erau de multe ori de față când se întâmpla, „în Park sunt mereu douăzeci sau treizeci de oameni în fața scenei", mi s-a plâns un tip de la Dead. „Gata să atragă mulțimea într-un trip militant."

Însă frumusețea stranie a acestui potențial politic, din punctul de vedere al activiștilor, era că el le scăpa complet majorității locuitorilor din Cartier, poate din pricină că acea mână de tineri de șaptesprezece ani care erau politic lucizi tindea să nu adopte idealismul romantic ca stil de viață.

Și îi scăpa și presei care, la diferite niveluri de competență, continua să relateze despre „fenomenul hippie" ca despre un raid după chiloți[21] la scară extinsă; o avangardă artistică condusă de genul de clienți obișnuiți și comozi ai YMHA precum Allen Ginsberg; sau ca despre un protest cuminte — nu foarte diferit de înrolarea în Peace Corps — împotriva culturii care dăduse folia alimentară de plastic[22] și Războiul din Vietnam. Această ultimă viziune, sau abordarea încearcă-să-ne-transmită-ceva, a atins apogeul în reportajul din *Time* care arăta că hipioții „disprețuiesc banii — le spun «mălai»" și rămâne cea mai notabilă, chiar dacă involuntară, dovadă existentă că semnalele dintre generații sunt irevocabil bruiate.

Întrucât semnalele pe care le primea presa erau golite de orice potențial politic, tensiunile din Cartier au trecut neobservate, chiar și în perioada când pe Haight Street se învârteau atât de mulți observatori trimiși de *Life* și *Look* și CBS, încât, în general, își petreceau timpul spionându-se unii pe alții. În linii mari, observatorii credeau ce le spuneau copiii: că sunt o generație care nu este angajată politic, care se situează dincolo de jocurile de putere, că Noua Stângă nu e altceva decât un alt trip al

egoului. Ergo, nu existau în realitate activiști în Haight-Ashbury, iar lucrurile care se întâmplau în fiecare duminică erau demonstrații spontane de protest, după cum susțineau cei de la Diggers, împotriva violenței poliției, lipsei de drepturi a minorilor, privării celor fugiți de acasă de dreptul lor la autodeterminare și sărăciei oamenilor care făceau foamea pe Haight Street, un model la scară mai mică al Vietnamului.

Firește că activiștii — nu aceia a căror gândire devenise rigidă, ci aceia a căror raportare la revoluție era anarhică în imaginație - înțeleseseră de mult realitatea care încă îi scăpa presei: eram martorii a ceva important. Eram martorii încercării disperate a unei mâini de copii jalnic de nepregătiți de a crea o comunitate într-un vacuum social. Odată ce îi vedeam pe acești copii, nu mai puteam închide ochii în fața vacuumului, nu mai puteam pretinde că atomizarea societății e un proces reversibil. Aceasta nu era o revoltă tradițională a unei noi generații. La un moment dat, între 1945 și 1967, am omis cumva să le spunem acestor copii care sunt regulile jocului pe care întâmplător îl jucăm. Poate că încetaserăm chiar noi să mai credem în ele, poate că ne lăsaseră nervii în timpul jocului.

Poate că mai rămăseseră prea puțini oameni prin preajmă care să le spună. Aceștia erau copiii care crescuseră rupți de rețelele alcătuite din veri și străbătuși și doctori de familie și vecini de o viață care, în mod tradițional, întruchipaseră și reîntăriseră valorile societății. Aceștia sunt copiii care s-au tot mutat de colo-colo, *San Jose, Chula Vista, de pe aici.* Se revoltă mai puțin împotriva societății, mai curând o ignoră, capabili doar să reacționeze la unele dintre cele mai răspândite îndoieli colective, *Vietnamul, folia alimentară, pastilele de slăbit, Bomba.*

Reacționează fix la ce li se servește. Pentru că nu cred în cuvinte — cuvintele sunt pentru „tiparnițe”, le spune Chester Anderson, iar un gând care are nevoie de cuvinte nu este altceva decât un alt trip al egoului — singurul lor vocabular competent constă în platitudinile societății, întâmplător, eu continui să cred în ideea că abilitatea unui om de a gândi singur depinde de felul în care el stăpânește limbajul și nu sunt foarte optimistă în privința copiilor care se mulțumesc să spună, pentru a transmite că părinții lor nu mai locuiesc împreună, că provin dintr-o „familie destrămată”. Au șaisprezece, cincisprezece, paisprezece ani, din ce în ce mai tineri, o armată de copii care așteaptă să li se dea cuvintele.

Peter Berg știe multe cuvinte. „Peter Berg e pe aici?”, întreb. „Poate.”

„Tu ești Peter Berg?”

„Mda.”

Motivul pentru care Peter Berg nu se obosește să schimbe prea multe cuvinte cu mine este că două dintre cuvintele pe care le știe sunt „otrăvire mediatică”. Peter Berg are un cercel de aur și este probabil singurul om din Cartier pe care un cercel de aur arată, într-un sens greu de definit, funest. Face parte din Trupa de mimă din San Francisco, iar unii din membrii ei au înființat Frontul de eliberare al artiștilor pentru „cei care vor să îmbine impulsurile creative cu implicarea sociopolitică”. Din Trupa de mimă s-a născut grupul Diggers, în timpul revoltelor din 1966 de la Hunter's Point, când părea o idee bună să distribui mâncare pe stradă și să faci spectacole cu păpuși în care să persiflezi Garda Națională. Alături de Arthur Lisch, Peter Berg este unul

dintre liderii din umbră ai celor de la Diggers, el fiind cel care, mai mult sau mai puțin, a venit cu și a transmis prima dată presei ideea că, în vara anului 1967, avea să fie un aflux de 200 000 de adolescenți morți de foame înspre San Francisco. Singura conversație pe care am purtat-o vreodată cu Peter Berg a fost despre faptul că mă vede personal responsabilă pentru felul în care *Life* a prezentat fotografiile lui Henri Cartier-Bresson făcute în Cuba, însă mie îmi place să îl urmăresc la muncă în Park.

Janis Joplin cântă cu Big Brother în Panhandle și aproape toată lumea e tripată și e o după-amiază frumoasă de duminică între 3 și 6, cele trei ore din săptămână când, spun activiștii, este cel mai probabil să se întâmple ceva în Haight-Ashbury, și cine își face apariția, dacă nu chiar Peter Berg? E cu soția lui și încă șase sau șapte oameni, printre care și asociatul lui Chester Anderson, Legătura, și primul lucru care îți sare în ochi e că au fetele vopsite în negru.

Le atrag atenția lui Max și Sharon că unii dintre membrii Trupei de mimi par să aibă fețele vopsite în negru.

„E teatru stradal", mă liniștește Sharon. „Așa și trebuie să fie, ceva chiar beton."

Cei din Trupa de mimi se apropie și mai sunt și alte lucruri ciudate la ei. În primul rând, îi lovesc pe oameni pe cap cu bastoane de plastic cumpărate din magazine de mărunțișuri și, în al doilea rând, poartă niște pancarte pe spate: „DE CÂTE ORI ATI FOST VIOLAȚI, ȚĂCĂNIȚI IUBĂREȚI?" Sau „CINE A FURAT MUZICA LUI CHUCK BERRY?", lucruri de genul ăsta. Împart fluturași tipăriți de compania de comunicare pe care scrie: & vara asta mii de hipsterași nesuburbani nealbi vor dori

să știe de ce ati renunțat la ceea ce ei nu au acces & cum scăpați nepedepsiți pentru asta & cum de nu sunteți poponari, cu părul ăsta lung & vor vrea să pună mâna pe haight street, într-un fel sau altul. DACĂ NU ȘTIȚI RĂSPUNSUL, PÂNĂ ÎN AUGUST HAIGHT STREET VA FI UN CIMITIR.

Max citește fluturașul și se ridică în picioare. „Simt niște vibrații nasoale", zice, și el și Sharon pleacă.

Eu trebuie să mai rămân pentru că îl aștept pe Otto, așa că mă îndrept spre locul unde mimii au format un cerc în jurul unui băiat de culoare. Peter Berg întreabă dacă se mai îndoiește cineva că asta ar fi o reprezentație de teatru stradal, și îmi dau seama că s-a ridicat deja cortina pentru că acum îl împung pe băiat cu bastoanele. Îl împung și își dezvelesc dinții, țopăie în vârful picioarelor și așteaptă.

„Încep să-mi pierd răbdarea", zice băiatul de culoare. „o să-mi sară țandăra." Acum s-au adunat deja mai mulți oameni de culoare, citind pancartele și privind scena.

„Mai ai puțin și-ți pierzi răbdarea, zici?" spune unul dintre mimi. „Nu crezi că era și timpul?"

„Nimeni nu a *furat* muzica lui Chuck Berry, frate", zice alt tip de culoare care între timp a citit pancartele. „Muzica lui Chuck Berry aparține *tuturor."*

„Nu zău?" zice o țipă cu fața pictată în negru. „Tuturor *cine?"*

„Cum cine?" răspunde el buimăcit. „Tuturor. Din America."

„Din *America",* strigă tipa cu fața pictată. „Auzi la el cum vorbește despre *America."*

„Hei", spune el dezarmat. „Stați așa."

„Ce a făcut vreodată *America* pentru tine?" îl împunge fata. „Copiii albi de-aici, ăștia pot s-o frece prin Park toată vara,

ascultând muzica pe care au furat-o, pentru că părinții lor baștani continuă să le trimită bani. Dar știe, știe cine îți trimite bani?"

„Hei", zice băiatul de culoare, ridicând vocea. „O să stârniți ceva aici, nu e deloc bine ce faceți."

„Ia spune-ne tu ce e bine, negroteiule", zice fata.

Cel mai tânăr membru al trupei cu fețele vopsite în negru, un puști înalt dintr-o bucată, la vreo nouăsprezece, douăzeci de ani, se ține departe, undeva la marginea scenei. Îi ofer un măr și îl întreb ce se întâmplă. „Păi", spune el, „eu-s nou pe aici, de-abia acum învăț, dar vezi... capitaliștii acaparează ușor-ușor Cartierul și asta vrea Peter să... nu știu, întreabă-l pe Peter".

Nu l-am întrebat pe Peter. Scena a mai continuat un timp. Dar în duminica aceea, între 3 și 6 după-amiaza, toată lumea era prea tripată și vremea era prea frumoasă și bandele de la Hunter's Point care vin de obicei între 3 și 6 duminică după-masă veniseră de data asta sâmbătă, așa că nu s-a mai întâmplat nimic. În timp ce îl așteptam pe Otto, am întrebat o fătucă pe care o știam vag ce crede despre toate astea. „E o chestie beton de-i zice teatru stradal", mi-a spus. Am zis că mă întreb dacă nu cumva are și un subtext politic la mijloc. Fata avea vreo șaptesprezece ani și și-a tot frământat mintea un timp până și-a adus aminte până la urmă de niște cuvinte pe care le auzise de undeva. „o fi vreo chestie de-a lui John Birch", a zis.

Când dau în sfârșit de Otto, îmi spune că „am ceva acasă care o să te dea pe spate" și, când ajungem acolo, văd o fetiță stând pe jos în camera de zi, îmbrăcată în veston marinăresc și citind o carte de benzi desenate. Își tot trece limba peste buze, semn

că e concentrată, și singurul lucru nelalocul lui când vine vorba de ea este rujul alb cu care e dată.

„Cinci ani", zice Otto. „Pe acid." Numele fetiței de cinci ani este Susan și îmi spune că e în grupa mare la grădiniță. Locuiește cu mama ei și alți câțiva oameni, tocmai a avut pojar, își dorește o bicicletă de Crăciun și îi plac mai ales Coca-Cola, înghețata, Marty de la Jefferson Airplane, Bob de la Grateful Dead și plaja. Își amintește că a fost odată la plajă, acum foarte mult timp, și îi pare rău că nu luase cu ea o găletușă. S-a împlinit un an de când maică-sa îi dă acid și peyotl. Susan descrie experiența spunând că „se pune-n cap".

Vreau s-o întreb dacă mai sunt și alți copii în grupa mare care se pun în cap, dar mă blochez la cuvintele-cheie.

„Vrea să spună dacă și alți copii din grupa ta iau ceva, știi tu, se *pun în cap",* mă ajută prietena mamei care a adus-o la Otto.

„Doar Sally și Anne", zice Susan.

„Dar Lia?" întreabă prietena mamei.

„Lia", zice Susan, „nu e în grupa mare".

Băiatul de trei ani al lui Sue Ann, Michael, a provocat un incendiu în dimineața asta, când toți dormeau, dar Don l-a stins înainte să producă daune majore. Michael are însă o arsură la mână și de aceea s-a înfuriat, probabil, Sue Ann atât de tare când l-a văzut întâmplător rozând un cablu electric. „o să te prăjești ca orezul", a țipat la el. Singurii oameni din preajmă erau Don și una dintre prietenele pe macrobiotice ale lui Sue Ann și un tip care era în drum spre o comunitate din Santa Lucia și niciunul nu a băgat de seamă că Sue Ann țipa la Michael pentru că erau în bucătărie, încercând să recupereze niște hașiș marocan foarte bun care căzuse printre scândurile podelei deteriorate de

incendiu.

1967

II

Personale

Despre păstrarea unui carnet de însemnări

Femeia aceea, Estelle, scrie într-o însemnare, este parțial vinovată de faptul că George Sharp și cu mine nu mai suntem azi împreună. *Capot din crêpe de Chine murdar, barul hotelului, Wilmington RR, 9.45, luni dimineața, august.*

Din moment ce apare în carnetul meu de însemnări, este de presupus că are oarecare importanță pentru mine. o studiez vreme îndelungată, încă din primul moment, am doar o idee vagă despre ce făceam eu într-o dimineață de luni din august în barul hotelului de peste drum de gara Pennsylvania din Wilmington, Delaware (așteptam un tren? pierdusem unul? 1960? 1961? de ce în Wilmington?), dar îmi amintesc că am fost acolo. Femeia în capotul murdar din crêpe de Chine coborâse din camera ei să bea o bere, iar barmanul nu auzea pentru prima dată motivul pentru care ea și George Sharp se despărțiseră. „Normal", a zis, continuând să spele cu mopul pe jos. „Mi-ai spus chiar tu." în celălalt capăt al barului, stă o fată. Se adresează, ostentativ, nu bărbatului de lângă ea, ci pisicii tolănite în triunghiul de lumină desenat pe podea de ușa deschisă. Poartă rochie ecosez de mătase de la Peck & Peck, cu tivul desfăcut.

lată contextul: fata a fost pe coasta de est, iar acum se întoarce în oraș, părăsind bărbatul de lângă ea, și tot ce o așteaptă sunt trotuarele lipicioase ale verii și convorbirile interstatale de la 3 dimineața care o vor face să stea întinsă pe pat, fără să pună geană pe geană, și apoi să doarmă, după ce a luat somnifere, tot restul dimineților pâcloase rămase din luna august (1960? 1961?). Pentru că la New York trebuie să ajungă direct de la gară la un prânz, își dorește să fi avut un ac de siguranță cu care să prindă

tivul rochiei ecosez de mătase, dar își dorește și să poată uita de tiv și de prânz și să rămână în barul răcoros care miroase a dezinfectant și a malt și să se împrietenească cu femeia în capotul din crêpe de Chine. E un pic cuprinsă de autocompătimire și vrea să se măsoare cu toate Estellele din lume. Cam despre asta era vorba.

De ce am făcut această însemnare? Ca să nu uit, desigur, dar ce anume doream să tin minte? În ce măsură chiar s-au întâmplat toate aceste lucruri? S-au întâmplat măcar unele dintre ele? De ce țin, în fond, un carnet de însemnări? E ușor să te amăgești singur pe baza lor. Impulsul de a nota ceva este unul straniu, compulsiv, greu de înțeles pentru cei care nu îl au, doar accidental și, în orice caz, tangențial folositor, în măsura în care orice obsesie are nevoie să se autojustifice. Presupun că începe, sau nu începe, din leagăn. Chiar dacă eu m-am simțit obligată să notez lucruri încă de când aveam cinci ani, mă îndoiesc că fiica mea o va face vreodată, pentru că ea este o copilă din cale-afară de binecuvântată și de împăcată, mulțumită de propria-i viață întocmai așa cum i se arată, care nu se teme să meargă la culcare și nu se teme să se trezească. Cei care tin carnete de însemnări sunt o cu totul altă specie, reorganizatori singuratici și îndărătnici ai lucrurilor, nemulțumiți anxioși, copii încercați aparent de la naștere de un presentiment al pierderii.

Primul meu caiet de însemnări a fost un carnet Big Five cu foi detașabile, pe care l-am primit de la mama împreună cu sfatul înțelept de a nu mă mai văicări și de a învăța să îmi găsesc singură o ocupație trecându-mi gândurile pe hârtie. Mi l-a înapoiat acum câțiva ani; prima relatare este despre o femeie care crede că e pe cale să moară înghețată în noaptea arctică,

doar ca să își dea seama, când se luminează de ziuă, că e prinsă în mijlocul deșertului Sahara, unde are să moară de căldură înainte de amiază. Habar nu am ce întorsătură a minții unui copil de cinci ani ar fi putut să scornească o poveste atât de exotică și de neînduplecat de „ironică”, dar ea relevă o anumită predilecție pentru bizarerie care m-a urmărit până la vârsta adultă. Poate că, dacă aș avea spirit analitic, povestea mi s-ar părea mai veridică decât toate cele pe care se poate să le fi spus despre petrecerea de la ziua de naștere a lui Donald Johnson sau despre ziua când verișoara mea Brenda a pus nisip pentru litieră în acvariu.

Prin urmare, ideea păstrării unui carnet de însemnări nu a fost niciodată, și nu este nici acum, aceea de a înregistra cu acuratețe factuală ceea ce făceam sau gândeam. Aceasta ar fi o cu totul altă pornire, un instinct al realității pe care uneori îl invidiez la alții, dar pe care eu nu îl am. Niciodată n-am reușit să țin un jurnal; raportarea mea la viața de zi cu zi variază de la neglijență grosieră la absenteism total, iar în acele puține ocazii în care am încercat conștiincios să înregistrez evenimentele zilnice, plictiseala care a pus stăpânire pe mine a făcut ca rezultatele să fie, în cel mai bun caz, enigmatice. Ce e drăcia asta despre „cumpărături, dactilografiat articol, cină cu E, deprimată”? La ce cumpărături am fost? Ce articol am dactilografiat? Cine este E? Care dintre noi era deprimată, eu sau numita „E”? Ce contează?

De fapt, am abandonat cu totul acest gen de intrări fără sens; spun, în schimb, ceea ce unii ar numi minciuni. „Pur și simplu, nu așa s-a întâmplat”, zic în mod frecvent rudele când se confruntă cu amintirile mele despre un eveniment pe care l-am

trăit împreună. „Petrecerea *nu* era pentru tine, păianjenul *nu* era o văduvă neagră, *nu a fost deloc așa.”* Cel mai probabil au dreptate, nu doar pentru că am avut întotdeauna dificultăți în a face distincția între ceea ce s-a întâmplat și ceea ce doar s-ar fi putut întâmpla, ci și pentru că nu am convingerea fermă că această distincție, din perspectiva mea, contează în vreun fel. Carnea de crab înlăturată de pe carapace pe care îmi amintesc că am mâncat-o la prânz în ziua când tata s-a întors în 1945 de la Detroit trebuie să fi fost cu siguranță o fabulație, introdusă în țesătura zilei pentru a-i da verosimilitate; aveam zece ani și nu mi-as aminti acum de crabul despicat. Evenimentele zilei nu au gravitat în jurul crabului despicat. Și, cu toate astea, tocmai acest crab pe care mintea mea l-a scornit mă face să revăd după-amiaza iar și iar, un film de familie derulat prea des, cu tatăl aducând daruri și copilul plângând, un exercițiu de vinovăție și dragoste familială. Sau, cel puțin, așa a rămas pentru mine. La fel, poate că nu a nins deloc în august în Vermont, poate că nu au fost deloc rafale de vânt în timpul nopții și poate că nimeni altcineva nu a simțit că pământul se întărește și că vara s-a dus, chiar dacă noi încă ne prefăceam că ne scăldăm în ea, dar aceasta a fost percepția mea și ar fi putut la fel de bine să ningă, se poate să fi nins, a nins.

Aceasta a fost percepția mea: acum parcă suntem cu un pas mai aproape de a desluși adevărata rațiune a unui carnet de însemnări. Uneori mă amăgesc în legătură cu motivele pentru care țin un carnet de însemnări, îmi imaginez că din păstrarea lucrurilor observate derivă vreo virtute chibzuită. Să vezi suficient și să notezi, îmi spun mie însămi, apoi într-o dimineață când lumea pare golită de miracol, într-o zi când fac o treabă

numai de mântuială, doar ca să spun că am făcut ceea ce trebuie să fac, adică să scriu — în acea dimineață falimentară voi deschide pur și simplu carnetul de însemnări și acolo va fi totul, o relatare uitată cu dobândă acumulată, un tribut plătit înapoi lumii de afară: dialoguri auzite fără să vreau în hoteluri și lifturi sau la garderoba de la Pavilion (un bărbat între două vârste arătându-i altuia jetonul pălăriei și spunându-i „Ăsta e vechiul meu număr de când jucam fotbal”); impresii despre Bettina Aptheker și Benjamin Sonnenberg și Teddy („Dl Acapulco”) Stauffer; revelații subtile despre tenismeni amatori și fotomodele ratate și moștenitoare ale armatorilor greci, una dintre ele învățându-mă o lecție importantă (o lecție pe care aș fi putut s-o învăț de la F. Scott Fitzgerald, dar probabil că fiecare dintre noi trebuie să-i întâlnească pe cei foarte bogați pe propria răspundere) atunci când ma întrebat, venind să îi iau un interviu în salonul ei plin cu orhidee în a doua zi de viscol newyorkez paralizant, dacă afară ninge.

Îmi închipui, cu alte cuvinte, că păstrarea unui carnet de însemnări este despre alții. Firește însă că nu este. Nu mă privește ce i-a spus un străin altuia la garderoba de la Pavilion; de fapt, chiar suspectez că replica „Ăsta e vechiul meu număr de când jucam fotbal” mi-a gâdilat plăcut nu propria imaginație, ci mai curând amintirea a ceva ce citisem cândva, probabil în *Cursa de șaptezeci și cinci de metri* de Irwin Shaw. Nu am nicio treabă nici cu femeia în capotul din crepe de Chine de culoare murdară dintr-un bar din Wilmington. Miza mea este, cu siguranță, de fiecare dată, fata despre care nu se spune nimic, fata în rochia ecosez de mătase. *Să tin minte cum era să fiu în pielea mea:* aceasta este întotdeauna ideea.

E o idee greu de admis. Suntem crescuți potrivit moralei că ceilalți, oricare ar fi ceilalți, toți ceilalți sunt, prin definiție, mai interesanți decât noi înșine; suntem învățați să fim sfioși, dar nu într-atât încât să trecem cu totul neobservați („Tu ești cea mai puțin importantă persoană din încăpere, să nu uiți asta”, șuiera guvernanta în urechea lui Jessica Mitford cu prilejul oricărei întruniri sociale; mi-am notat asta în carnetul de însemnări pentru că, doar de curând, am reușit să pășesc într-o încăpere fără să aud ceva de genul acesta în urechea minții). Doar cei foarte tineri sau foarte în vârstă au voie să-și povestească visele la micul-dejun, să insiste să vorbească despre ei înșiși, să întrerupă conversația cu amintiri despre picnicuri pe plajă și rochii înflorate preferate, marca Liberty, și păstrăvi curcubeu înotând într-un pârâu de lângă Colorado Springs. De la noi ceilalți se așteaptă, cu îndreptățire, să pretindem că suntem fascinați de rochiile preferate ale altor oameni, de păstrăvii altor oameni.

Si asta și facem. Dar carnetele de însemnări ne trădează pentru că, indiferent cu câtă conștiinciozitate înregistrăm ceea ce vedem în jurul nostru, numitorul comun al tot ceea ce vedem este întotdeauna, transparent și nerușinat, implacabilul „eu”. Nu vorbim aici despre genul de însemnări care sunt evident destinate publicului larg — trufia patentată de a alcătui o culegere de reflecții pline de grație —, vorbim despre ceva personal, despre capete de fire ale minții prea scurte pentru a putea fi utile, o colecție nediscriminatorie și dezordonată ce are însemnătate doar pentru cel care o întocmește.

Și, uneori, chiar și pentru autorul ei însemnătatea este

discutabilă. De exemplu, nu pare să aibă niciun sens ca eu să știu pentru tot restul vieții mele că, de-a lungul anului 1964, 720 de tone de funingine au căzut pe fiecare kilometru pătrat din New York City și, cu toate acestea, apare în carnetul meu de însemnări cu titlul de „FAPT". Nici nu trebuie neapărat să țin minte că lui Ambrose Bierce îi plăcea să ortografieze numele lui Leland Stanford ca „Eeland Ștanford" sau că „în Cuba, femeile elegante se îmbracă aproape întotdeauna în negru", o sugestie vestimentară puțin probabil să aibă aplicabilitate practică. Iar relevanța acestor însemnări nu pare atunci, în cel mai bun caz, marginală?

La muzeul din subsolul Tribunalului Inyo County din Independence, California, o etichetă prinsă pe o tunică chinezească: „Această TUNICĂ CHINEZEASCĂ era purtată adesea de Dna Minnie S. Brooks când ținea prelegeri despre COLECȚIA EI DE CEAINICE".

Roșcată coborând din mașină în fața hotelului Beverly Wilshire, guler de șinșilă, genți Vuitton cu etichete pe care scrie:

DNA LOU FOX
HOTEL SAHARA
VEGAS

Bine, poate că relevanța lor nu este în întregime marginală. De fapt, doamna Minnie S. Brooks și TUNICA CHINEZEASCĂ îmi amintesc de propria copilărie pentru că, deși nu am cunoscut-o niciodată pe doamna Brooks și nici nu am vizitat Inyo County înainte de treizeci de ani, am crescut chiar într-o astfel de lume, în case pline de artefacte indiene și fragmente de

minereuri de aur și chihlimbar și suveniruri pe care mătușa Mercy Farnsworth le aducea din Orient. E un drum lung de acolo până în lumea doamnei Lou Fox, în care trăim cu toții astăzi, și de ce nu ar fi la fel de corect să ne amintim de asta? Nu ar putea doamna Minnie S. Brooks să mă ajute să îmi amintesc cine sunt? Nu ar putea doamna Lou Fox să mă ajute să îmi amintesc cine nu sunt?

Însă, uneori, semnificația e mai greu de deslușit. La ce mă gândeam mai exact când mi-am notat că tatăl unei cunoștințe plătea 650 de dolari pe lună pentru a ilumina casa de pe Hudson unde locuia înainte de Marțea Neagră? La ce mă gândeam că are să îmi folosească această replică a lui Jimmy Hoffa: „Am și eu lipsurile mele, dar să mă înșel nu este unul dintre ele”? Și, deși mi se pare interesant de știut unde își coafau părul fetele care călătoreau cu Sindicatul când ajungeau pe Coasta de Vest, o să-i găsesc vreodată acestei informații o utilizare adecvată? Nu era mai bine dacă doar i-o pasam lui John O'Hara? Si ce caută o rețetă de varză murată în carnetul meu de însemnări? Ce fel de coțofană tine acest carnet? „S-a născut în seara în care s-a scufundat Titanicul.” Pare o replică suficient de bună și îmi amintesc chiar și cine a spus-o, dar nu este oare o replică mai bună în viață decât ar putea fi ea vreodată în ficțiune? Și, bineînțeles, chiar la asta servește: ideea nu e că ar trebui să folosesc vreodată replica, ci că ar trebui să mi-o amintesc pe femeia care a spus-o și după-amiaza când am auzit-o. Stăteam pe terasa ei pe malul oceanului și terminam vinul rămas de la masa de prânz, încercând să ne bucurăm de razele slabe ale soarelui, un soare de iarnă californiană. Femeia al cărei soț se născuse în seara în care s-a scufundat Titanicul voia să-și

închirieze casa și să se întoarcă la copiii ei aflați la Paris. Îmi amintesc că mi-am dorit să îmi pot permite chiria de 1 000 de dolari pe lună, „într-o bună zi o să poți”, mi-a zis ea tărăgănat. „într-o bună zi vin toate.” Acolo, stând în bătaia soarelui pe terasa ei, părea ușor să crezi în venirea unei zile mai bune, dar mai târziu am avut o ușoară mahmureală de amiază și am dat peste un șarpe negru în drum spre supermarket și m-a cuprins o frică inexplicabilă când am auzit-o pe casieriță explicându-i bărbatului din fața mea de ce divorțează până la urmă de soțul ei. „Nu mi-a dat de ales”, repeta în timp ce bătea tastele casei de marcat. „Are un bebeluș de șapte luni cu ea, nu mi-a dat de ales.” Mi-ar plăcea să cred că spaima mea de atunci era îndreptată împotriva condiției umane, dar, firește, era îndreptată împotriva mea, pentru că îmi doream un copil și nu aveam unul pe-atunci și pentru că voiam să am o casă a cărei chirie era 1 000 de dolari pe lună și pentru că eram mahmură.

Îmi revine totul în minte. Poate că e greu să găsești ceva valoros în a te transpune din nou în starea aia de spirit, dar eu găsesc: cred că am fost bine sfătuiți să rămânem în relații bune cu oamenii care am fost odată, indiferent că ni se par sau nu o companie plăcută. În caz contrar, ei tind să apară pe neanunțate și să ne ia prin surprindere, vin să bată la ușa minții la 4 dimineața într-o noapte nu tocmai bună și cer să știe cine i-a abandonat, cine i-a trădat, cine o să îndrepte lucrurile. Uităm mult prea repede lucrurile pe care credeam că nu le vom uita niciodată. Uităm deopotrivă iubirile și trădările, uităm ce am spus în șoaptă și ce am strigat în gura mare, uităm cine am fost. Am pierdut deja legătura cu câțiva dintre oamenii care am fost odinioară: unul dintre ei, o fată de șaptesprezece ani, nu

reprezintă cine știe ce amenințare, deși ar fi interesant pentru mine să aflu din nou cum este să stai pe debarcaderul unui râu, să bei vodcă cu suc de portocale și să-i asculți pe Les Paul și Mary Ford și ecourile lor cântând „How High the Moon" la radioul din mașină. (După cum vedeți, scenele au rămas, dar nu mă mai regăsesc printre cei de față, naș putea nici măcar să mai improvizez dialogul.) Cealaltă, cea de douăzeci și trei de ani, mă tulbură mai mult. A fost mereu o pacoste și presupun că o să reapară când o să îmi doresc cel mai puțin s-o văd, cu fuste prea lungi, timidă până la limita exasperării, întotdeauna partea vătămată, cu tolba plină de reproșuri și mici răni și povești pe care nu vreau să le mai aud încă o dată, fata care în același timp mă întristează și mă enervează cu vulnerabilitatea și ignoranța ei, o apariție cu atât mai insistentă, cu cât a fost mai multă vreme izgonită.

Prin urmare, nu e o idee atât de rea să păstrezi legătura și cred că pentru asta sunt însemnările, pentru a ține legătura. Și suntem lăsați pe cont propriu când vine vorba de a ține aceste legături deschise cu noi înșine: carnetul tău cu însemnări nu o să mă ajute niciodată pe mine și nici al meu, pe tine. „Și, ce se mai aude în afacerile cu whisky?" Ce ar putea să însemne asta pentru tine? Pentru mine, înseamnă o fată blondă într-un costum de baie Pucci, stând alături de doi bărbați corpolenți pe marginea piscinei la hotelul Beverly Hills. Un alt bărbat se apropie și toți se uită o vreme unii la alții în tăcere. „Și, ce se mai aude în afacerile cu whisky?" întreabă într-un târziu unul dintre bărbații corpolenți în loc de salut, iar blonda se ridică, își îndoaie un picior și îl scaldă în apă, uitându-se în tot acest timp la cabina unde Baby Pignatari vorbește la telefon. Asta e tot, mai puțin

faptul că am revăzut-o pe blondă câțiva ani mai târziu ieșind din Saks Fifth Avenue din New York, cu tenul ei californian și o haină voluminoasă din blană de nurcă. În bătaia vântului, un vânt aprig, în ziua aceea mi s-a părut bătrână și iremediabil de obosită și nici măcar blănurile hainei nu erau croite așa cum se croiau anul acela, nu așa cum i-ar fi plăcut ei să fie, și aceasta este și ideea poveștii. După aceea, pentru o vreme, nu mi-a plăcut să mă privesc în oglindă, și citeam ziarele pe diagonală, iar ochii îmi cădeau numai asupra morților, bolnavilor de cancer, atacurilor de cord premature, sinuciderilor și am încetat să mai merg pe linia de metrou Lexington Avenue IRT pentru că am observat pentru prima dată că toți străinii pe care îi vedeam de ani de zile — bărbatul cu câinele pentru nevăzători, fata bătrână care citea paginile cu anunțuri în fiecare zi, tânăra plinuță care cobora de fiecare dată cu mine la Grand Central — arătau cu toții mai bătrâni decât altădată.

Îmi revine totul în minte. Chiar și rețeta de varză murată: chiar și pe aceasta o readuce la viață. Eram pe Fire Island prima dată când am făcut varză murată și ploua și toți am băut mult bourbon și am mâncat varză murată și ne-am dus la culcare la 10 și auzeam ploaia și Atlanticul și mă simțeam protejată. Am făcut din nou varză murată aseară și nu m-a făcut să mă simt mai protejată, dar asta este, așa cum se spune, o altă poveste.

1966

Despre stima de sine

Odată, în sezonul uscat, am scris cu majuscule de-a curmezișul a două pagini din caiet că inocenta se sfârșește atunci când îți pierzi orice iluzie că te placi. Chiar dacă acum, niște ani mai târziu, mă minunez cum o minte certată cu ea însăși continua totuși să consemneze cu minuțiozitate fiecare freamăt al ei, îmi amintesc cu o claritate jenantă savoarea acelei cenuși anume. Era o chestiune de respect față de sine prost înțeles.

Nu fusesem primită în frăția Phi Beta Kappa. Acest eșec cu greu ar fi putut să fie mai previzibil sau mai puțin ambiguu (pur și simplu, nu aveam note suficient de bune), dar tot m-a demoralizat. Mă văzusem ca pe un soi de Raskolnikov universitar, în mod inexplicabil scutită de relațiile cauză-efect care îi afectau pe ceilalți. Chiar dacă până și fata de nouăsprezece ani lipsită de simțul umorului care eram pe-atunci trebuie să-și fi dat seama că situația nu avea, de fapt, o dimensiune tragică reală, ziua în care nu am fost acceptată în Phi Beta Kappa a marcat, cu toate acestea, sfârșitul a ceva, iar inocența ar putea foarte bine să fie cuvântul potrivit pentru acest „ceva”. Mi-am pierdut convingerea că lumina semafoarelor avea să se schimbe mereu în verde pentru mine, certitudinea plăcută că acele virtuți mai degrabă pasive pentru care fusesem apreciată pe când eram copil îmi garantau nu doar cheile frăției Phi Beta Kappa, ci și fericirea, onorurile și dragostea unui bărbat bun; am pierdut o anumită credință înduioșătoare în puterea totemică a bunelor maniere, a părului spălat și a competenței dovedite pe scara Stanford-Binet. Pe astfel de amulete

îndoielnice se sprijinise respectul meu de sine și în ziua aceea m-am confruntat cu frica derutantă a cuiva care se trezește în fața unui vampir și nu are un crucifix la îndemână.

Chiar dacă nevoia de a te replia este, în cel mai bun caz, o chestiune stânjenitoare, ca și cum ai încerca să treci granița cu acte de identitate false, acum mi se pare singura condiție necesară pentru construirea unui respect de sine autentic. Fără a tine seama de majoritatea platitudinilor noastre, autoamăgirea rămâne una dintre cele mai grele decepții. Trucurile care funcționează la alții nu au nicio valoare pe aleea lăturalnică bine iluminată pe care ne întâlnim în secret cu noi înșine: aici nu merg nici zâmbetele victorioase, nici listele frumos întocmite de intenții bune. Revezi rapid, dar în zadar cărțile de joc marcate — fapte bune făcute din motive greșite, triumfuri părelnice, obținute fără un efort real, acte care sunt doar aparent eroice, pentru că le-am împlinit abia după ce am fost făcuți de ocară. Realitatea sumbră este că stima de sine nu are nicio legătură cu aprobarea celorlalți — care sunt, în fond, destul de ușor de păcălit — și nu are nicio legătură cu reputația care, așa cum Rhett Butler i-a spus lui Scarlett O'Hara, este ceva de care oamenii curajoși se pot dispensa cu ușurință.

Pe de altă parte, să te descurci fără stimă de sine înseamnă să fii publicul involuntar, format dintr-o singură persoană, al unui documentar interminabil ce îți consemnează eșecurile, atât reale, cât și imaginare, cadre nemaivăzute până atunci montate la fiecare nouă proiecție, *Iată paharul cu care ai dat de pământ când ți-ai pierdut cumpătul, iată durerea de pe chipul lui X; fii atent aici, la următoarea scenă, seara când Y s-a întors de la Houston, vezi cum o dai și pe asta de gard.* Să trăiești fără stimă

de sine înseamnă să stai treaz noaptea în pat, lipsit de ocrotirea laptelui cald, a fenobarbitalului, a îmbrățișării adormitoare a cuverturii, făcând inventarul păcatelor prin comitere și păcatelor prin omitere, al încrederii trădate, al promisiunilor încălcate brusc, al darurilor irevocabil irosite din cauza lenei, lașității sau neglijenței. Indiferent cât de mult timp amânăm, până la urmă tot stăm întinși singuri în acel pat din cale-afară de incomod, cel pe care singuri ni-l așternem. Dacă dormim sau nu în el depinde, desigur, dacă avem sau nu respect de sine.

Să argumentezi că unii oameni care inspiră neîncredere, unii oameni care *nu au cum să aibă stimă de sine,* par să doarmă destul de liniștiți dovedește că nu ai înțeles nimic, așa cum sigur nimic nu înțeleg nici cei care cred că a avea stimă de sine înseamnă, în mod necesar, să nu ai chiloții prinși cu ace de siguranță. Este larg răspândită superstiția că „stima-de- sine" e un soi de amuletă împotriva șerpilor, ceva care îi ține pe cei care au reușit să pună mâna pe ea în vreun Eden neîntinat, departe de paturi dubioase, de conversații echivoce și de belele, în general. Nu este deloc așa. Nu are nimic de-a face cu aparența lucrurilor, ci se referă în schimb la o pace separată, o reconciliere personală. Chiar dacă indolentul, suicidarul Julian English din *întâlnire în Samarra* și indolenta, incurabila escroacă Jordan Baker din *Marele Gatsby* par candidați la fel de improbabili la autorespect, Jordan Baker îl avea, iar Julian English, nu. Cu acel simț înnăscut al reconcilierii pe care îl întâlnim mai adesea la femei decât la bărbați, Jordan a fost propria ei măsură a lucrurilor, a trăit împăcată cu ea însăși, s-a ținut departe de lucrurile care periclitau acea pace: „Detest oamenii neatenți", îi spune ea lui Nick Carraway. „Ca să faci un accident, îți trebuie

două persoane."[23]

Ca și Jordan Baker, oamenii cu respect de sine au curajul să își asume propriile greșeli. Ei cunosc prețul care trebuie plătit. Dacă aleg să comită adulter, nu dau imediat fuga, într-un puseu de conștiință, să primească iertarea de la părțile vătămate, nici nu se plâng necuvenit de nedreptatea, de rușinea nemeritată de a fi numiți adulteri. Pe scurt, oamenii cu respect de sine afișează o anumită tărie, un soi de curaj moral; ei dau dovadă de ceea ce pe vremuri se numea *caracter,* o calitate care, deși agreată la nivel abstract, pierde uneori teren în fața altor virtuți, mai ușor de negociat. Motivul pentru care prestigiul său a decăzut este că tindem să îl asociem doar cu copiii urâți din naștere sau cu senatorii americani care nu au reușit, de preferință în primul tur, să fie realeși. În orice caz, caracterul — voința de a prelua responsabilitatea propriei vieți — este sursa din care izvorăște stima de sine.

Stima de sine era ceva bine cunoscut bunicilor noștri, indiferent că îl aveau sau nu. Își insuflaseră, de mici, o anumită disciplină, ideea că trăiești făcând nu neapărat lucrurile pe care vrei să le faci, lăsându-ți temerile și îndoielile deoparte, punând în balanță binele imediat cu posibilitatea unui bine mai mare, poate chiar intangibil. Secolului al XIX-lea i s-a părut admirabil, dar nu neapărat remarcabil că Chinese Gordon și-a pus un costum alb, bine întreținut, și a apărat Khartoumul în fața forțelor mahdiste; nu a părut injust că felul în care se putea dobândi pământul californian presupunea moarte și dificultăți și josnicie. Într-un jurnal ținut în iarna anului 1846, emigranta de doisprezece ani numită Narcissa Cornwall consemnează cu

detașare: „Tata era ocupat cu cititul și, până să-i atragă mama atenția, nu a băgat de seamă că mai mulți indieni dubioși ne umpluseră casa”. Chiar și fără vreo indicație despre ce a spus mama, nu ai cum să nu rămâi impresionat de întreaga scenă: tatăl citind, indienii intrând în șir ordonat în încăpere, mama alegând cu atenție cuvintele care să nu stârnească panica, copilul notând conștiincios evenimentul și făcând apoi observația că acei indieni în mod deosebit nu erau, „din fericire pentru noi”, ostili. Indienii erau, pur și simplu, parte din tramă.

Într-o formă sau alta, indienii sunt întotdeauna așa. Din nou, aceasta e o problemă care presupune să recunoști că orice lucru care merită avut vine cu un preț. Oamenii care se respectă sunt dispuși să își asume riscul că indienii vor fi ostili, că încercarea se poate sfârși prost, că legătura amoroasă s-ar putea să nu se dovedească una în care *fiecare zi e o sărbătoare pentru că te- ai căsătorit cu mine.* Sunt dispuși să investească ceva din ei; s-ar putea să nu intre deloc în joc, însă când joacă, știu care sunt șansele.

Acest gen de stimă de sine presupune disciplină, o obișnuință a minții care nu poate fi mimată, dar poate fi dezvoltată, antrenată, forjată. Mi s-a sugerat la un moment dat, ca antidot la plâns, să îmi trag o pungă de hârtie peste cap. Întâmplarea face să existe un argument fiziologic solid în spatele acestui sfat, ceva legat de oxigen, însă și numai efectul psihologic are niște merite deosebite: e de-a dreptul imposibil să continui să te crezi Cathy din *La răscruce de vânturi* când ai capul băgat într-o pungă de băcănie. Același lucru se întâmplă în toate cazurile ce presupun un pic de disciplină, insignifiante în sine; imaginați-vă

că încercați să prelungiți orice stare de extaz, milos sau carnal, sub apa rece de la dus. Dar toate aceste mici disciplinări sunt valoroase doar în măsura în care ele le scot în evidență pe cele mai mari. Să spui că bătălia de la Waterloo a fost câștigată pe terenurile de joc de la Eton nu înseamnă să spui că Napoleon ar fi putut fi salvat de o inițiere-fulger în jocul de crichet; să organizezi o cină la patru ace în pădurea tropicală ar fi în zadar dacă lumânările sclipind printre liane nu ar reflecta o disciplină mai profundă, mai puternică, valori insuflate cu mult timp înainte. Este un fel de ritual care ne ajută să ne amintim cine și ce suntem. Dar ca să îți amintești trebuie să fi știut.

A avea simțul propriei valori intrinseci, care stă la baza respectului de sine, este potențial sinonim cu a avea totul: abilitatea de a discrimina, de a iubi și de a rămâne indiferent. Să fii lipsit de acest simt înseamnă să fii închis în tine însuți, să nu fii în stare, ce paradox, nici să iubești, nici să rămâi indiferent. Dacă nu ne respectăm pe noi înșine, suntem, pe de o parte, obligați să îi disprețuim pe cei care au atât de puține resurse, încât rămân în compania noastră, o percepție atât de îngustă, încât rămân orbi în fata slăbiciunilor noastre certe. Pe de altă parte, suntem în chip straniu aserviți tuturor celor pe care îi cunoaștem, surprinzător de hotărâți să trăim — din moment ce imaginea noastră de sine e de nesuportat — conform judecății greșite pe care ceilalți o au despre noi. Ne flatăm crezând că această obsesie de a le face altora pe plac este o trăsătură atractivă: miezul empatiei noastre închipuite, dovada disponibilității noastre de a ne dărui. *Bineînțeles* că voi fi Francesca pentru al tău Paolo, Helen Keller pentru Annie Sullivan a oricui: nici o așteptare nu e prea deplasată, niciun rol,

prea ridicol. La mila celor pe care nu putem decât să îi disprețuim, jucăm rolurile osândite la eșec înainte ca piesa să înceapă, fiecare înfrângere stârnind o nouă deznădejde, presați de urgența cu care trebuie să ghicim și să satisfacem următoarea cerere.

Acesta este fenomenul numit uneori „alienare de sine". În stadiile avansate, nici nu mai răspundem la telefon, căci cineva ar putea să vrea ceva de la noi; ideea că am putea spune *nu* fără să ne aruncăm cele mai grele reproșuri este străină acestui joc. Fiecare întâlnire e prea solicitantă, ne consumă nervii, ne seacă voința, iar spectrul unui lucru atât de mărunt precum o scrisoare la care nu am răspuns ne stârnește un sentiment de vină atât de disproporționat, încât nici nu se mai pune problema să răspundem la ea. Să le atribuim scrisorilor fără răspuns importanța lor reală, să ne eliberăm de așteptările altora, să ne restituim pe noi nouă înșine — aici rezidă marea, deosebita putere a respectului de sine. Fără el, ajungi până la urmă la ultimul filet al șurubului: evadezi ca să te descoperi și îți dai seama că nu e nimeni acasă.

1961

Nu pot să-mi scot monstrul din cap

Destul de repede în desfășurarea acțiunii unui film cu monștri, de altfel cu nimic ieșit din comun (nici măcar nu îmi amintesc cum se numea), având ceva de-a face cu un om mecanic care merge pe sub apă, pe East River în jos până pe 49th Street, și care apoi iese la suprafață ca să distrugă Națiunile Unite, eroina se plimbă pe proprietatea ei de la țară, când monstrul mecanic apare pe nesimțite din lac și încearcă să-i ia copilul. (Noi ne dăm seama, de fapt, că monstrul nu vrea decât să se împrietenească cu fetița, însă tânăra mamă, care se presupune că a văzut mai puține filme cu monștri decât noi, nu se prinde. Lucru care generează patos și tensiune dramatică.) Mai târziu în aceeași seară, în timp ce eroina stă pe verandă, reflectând la evenimentele zilei, fratele ei iese la o plimbare, își scutură pipa și întreabă: „Pe unde îți zboară mintea, Deborah?" Deborah zâmbește melancolic. „Nu am nimic, Jim, crede-mă", zice ea. „Doar că nu pot să-mi scot monstrul din cap."

Nu pot să-mi scot monstrul din cap. E o replică folositoare, și una care îmi vine frecvent în minte când surprind tonul cu care foarte mulți oameni scriu sau vorbesc despre Hollywood. În imaginația populară, industria cinematografică americană încă reprezintă un fel de monstru mecanic, programat să înăbușe și să distrugă tot ce e interesant și meritoriu și „creativ" în spiritul uman. Ca adjectiv, cuvântul „hollywoodian" în sine are de multă vreme un înțeles peiorativ, desemnând ceva căruia i se spune „Sistemul", o sintagmă rostită cu aceeași emfază sinistră pe care James Cagney o împrumutase mai demult „Sindicatului". Sistemul nu doar că strangulează talente, dar otrăvește suflete,

adevăr susținut de o vastă țesătură de povești transmise prin viu grai. Spunem Hollywood, și inevitabil trebuie să ne aducem aminte de Scott Fitzgerald, care murea la Malibu, având-o alături doar pe Sheilah Graham, în timp ce scotea pe bandă rulantă filme de duzină (scria și *Ultimul magnat,* dar despre asta nu se vorbește); suntem condiționați să ne amintim de cele mai luminate minți ale unei generații rablagindu-se pe marginea piscinei de la Garden of Allah, așteptând să primească un telefon din Thalberg Building. (în realitate, ai nevoie de o sensibilitate destul de romantică ca să înțelegi de ce Garden of Allah trebuie să fi fost o ambianță mai insidioasă decât Algonquin sau de ce Thalberg Building și Metro-Goldwyn-Mayer trebuie să fi fost mai debilitante moral decât Graybar Building și *Vanity Fair*. Edmund Wilson, care are acest gen de sensibilitate, a sugerat la un moment dat că are ceva de-a face cu clima. Așa o fi.)

Hollywood, distrugătorul. La început a fost doar o perspectivă romantică asupra viitorului, iar, în scurtă vreme, Hollywoodul contribuia activ la perpetuarea ei: gândiți-vă la Jack Palance, ca vedetă de cinema ucisă până la urmă de Sistem în *The Big Knife;* gândiți-vă la Judy Garland și James Mason (și la Janet Gaynor și Fredric March înaintea lor), cu viețile ruinate de Sistem sau de Studio — cei doi termeni erau, pe vremea când fostele mari studiouri conduceau încă Hollywoodul, mai mult sau mai puțin interșanjabili — în *S-a născut o stea*. În ziua de astăzi, corupția și venalitatea și încorsetarea Hollywoodului au devenit niște canoane atât de bine statornicite în credința socială americană — și în imaginea de sine a Hollywoodului —, încât am fost doar foarte puțin surprinsă, nu cu mult timp în urmă, să aud un tânăr scenarist declarând că Hollywoodul îl „distruge". „Ca scriitor" a

adăugat el. „Ca scriitor” el produsese anterior, într-o perioadă de zece ani petrecuți la New York, un roman de comedie (care nu este același lucru cu un roman „comic”), câteva cronici la romanele de comedie ale altora, publicate în ziar, și legende pentru fotografiile dintr-o revistă ilustrată care valorau câțiva ani buni de muncă.

Acum. Nu este surprinzător că spectrul Hollywoodului, distrugătorul bântuie încă inteligheția clasei de mijloc cu spiritul ei gregar (monstrul pândește, din câte înțeleg, undeva în tărâmurile sălbatice aflate între Thalia și Muzeul de Artă Modernă) sau, cel puțin, pe acei membri ai ei care nu au sesizat încă *șicul* pe care cercul *Cahiers du Cinéma* l-a adus Hollywoodului. (Cei care l-au sesizat adoptă o poziție la fel de extremistă, făcând speculații nesfârșite despre ce a vrut să spună Vincente Minelli în *Ne vedem în St. Louis* sau participând la seminarele despre Nicholas Ray, chestii de genul ăsta.) Ceea ce este surprinzător e că monstrul bântuie în continuare Hollywoodul însuși — iar Hollywoodul știe mai bine, știe că monstrul a fost îngropat, mort din cauze naturale, cu câțiva ani în urmă. Platourile exterioare ale studiourilor Fox sunt acum un complex de clădiri de birouri care se cheamă Century City; Paramount nu mai face patruzeci de filme pe an, ci *Bonanza*. Ceea ce pe vremuri era Studioul este acum o operațiune de distribuție și nici măcar Garden of Allah nu mai există. Practic, orice film care se face este o producție independentă — și, în fond, nu asta s-a dorit la un moment dat? Nu asta e ceea ce odinioară spuneam că poate revoluționa filmele americane? A venit noul mileniu, epoca filmelor „mai puține și mai bune”, și cu ce ne-am ales? Avem filme mai puține, dar nu neapărat mai

bune. Dacă întrebi Hollywoodul de ce se întâmplă asta, Hollywoodul se mulțumește să îngaime ceva despre monstru. A fost, spun ei, imposibil să lucrezi „cinstit" la Hollywood. Anumite lucruri au împiedicat asta. Studiourile, sau ce a mai rămas din ele, le zădărnicesc toate visurile. Oamenii cu bani conspiră împotriva lor. New Yorkul le ia în secret rolele de film înainte ca ei să termine montajul. Sunt încorsetați de clișee. E ceva putred în „climatul intelectual". Dacă măcar li s-ar da un pic de libertate, dacă măcar ar putea să-și exprime vocea individuală...

Dacă măcar. Aceste proteste lasă impresia unui anume optimism de epocă electrizant, pornind — așa cum se întâmplă de obicei — de la premisa lui Rousseau că majoritatea oamenilor, lăsați de capul lor, nu gândesc în clișee, ci original și excepțional; că majoritatea vocilor individuale, odată auzite, se dovedesc a fi voci ale frumuseții și ale înțelepciunii. Cred că suntem cu toții de acord că un roman nu este altceva decât expresia unei voci individuale, a unei perspective unice asupra experienței — și câte romane bune sau măcar interesante, dintre miile publicate, apar în fiecare an? Mă îndoiesc că se poate aștepta mai mult de la industria cinematografică. Oamenii care chiar au voci individuale interesante fac, deja de ceva vreme, filme în care aceste voci sunt auzite. Mă gândesc la *America, America* al lui Elia Kazan și, cu mai puțină considerație față de „voce", la *Dr. Strangelove* al lui Stanley Kubrick.

Dar nu doar vocile „interesante" sunt acum cele care au oportunitatea să se facă auzite. John Frankenheimer a fost citat de *Life* admițând că: „Nu mai poți numi Hollywoodul «Industria». Astăzi avem șansa să ne transpunem fanteziile

personale pe film”. Printre propriile fantezii ale lui Frankenheimer s-au numărat *AU Fall Down,* în care am aflat că Warren Beatty și Eva Marie Saint sunt îndrăgostiți când Frankenheimer a recurs la procedeul supraimpresiunii și ne-a arătat niște lebede care sclipesc pe lac, și *Șapte zile în mai* care, înțelegând greșit felul în care gândește, vorbește și se poartă elita puterii americane (din câte îmi amintesc, senatorul de California al Statelor Unite conduce în film un Rolls-Royce), a părut să fie o fabulație, în sensul cel mai clinic al cuvântului. Carl Foreman, care, înainte să aibă sansa să își transpună fanteziile pe film, a lucrat la câteva filme foarte bune (din categoria lor) — *La amiază* și *Tunurile din Navarone,* ca să numim două —, a lansat mai târziu ceea ce el a numit „propria-i mărturie”: *The Victors,* un fenomen care nu ne arată decât că două capete pot fi mai bune decât unul, dacă acela este al lui Foreman.

Una dintre probleme este că regizorii americani, cu foarte puține excepții, nu sunt foarte preocupați de stil; ei sunt, în adâncul inimii, didactici. Întrebați-i ce au de gând să facă cu libertatea lor absolută, cu șansa lor de a da o mărturie proprie, iar ei vor alege o „temă”, o „problemă”. „Temele” pe care le aleg nu mai sunt, în general, de interes actual, asta dacă au fost vreodată — deși cred că ar fi o greșeală să punem asta pe seama unei venalități calculate sau a unei hotărâri conștiente de a juca o carte sigură. (îmi vine în minte un scenarist care abia de curând a descoperit piticii — chiar dacă el, ca și noi ceilalți, trebuie să fi trăit în perioada în care piticii apăreau în paginile de ficțiune ale revistelor mai glossy aproximativ cu aceeași frecvență cu care Suzy Parker apărea în paginile cu reclame. Acest scenarist vede piticii ca simboluri ale anomiei mutilatoare

a omului modern. E un anumit decalaj cultural.) S-o numim, în schimb — această atitudine aparent calculată față de „temele" care sunt acum sigure — o absență a imaginației, o delăsare a minții încurajată, parțial, de un feedback cuminte primit de la public, de la puzderia de critici de film și de la unii oameni care ar trebui să știe mai bine cum stau lucrurile. *Procesul de la Nurnberg* al lui Stanley Kramer, făcut în 1961, a fost un rechizitoriu îndrăzneț nu al autoritarismului în abstract, nu al proceselor în sine, nu al diverselor teme morale și legale aflate la mijloc, ci al atrocităților de război naziste, în legătură cu care părea să se fi ajuns deja la un consens. (Vă aduceți, poate, aminte că *Procesului de la Nurnberg* i s-a decernat un Oscar, pe care scenaristul Abby Mann l-a acceptat în numele „tuturor intelectualilor".) Ulterior, Kramer și Abby Mann au colaborat la *Corabia nebunilor,* în care au inserat „ceva mai multă compasiune și umor" și au mutat acțiunea din 1931 în 1933 — pentru a surprinde mai bine alt protest sfidător la adresa Partidului Nationalist Socialist. Filmul *The Victors* al lui Foreman a avansat, interminabil, ideea că războiul îi înfrânge în egală măsură pe câștigători și pe învinși, o noțiune care nu este tocmai radicală. (Foreman este un regizor care, la prima vedere, îți lasă impresia că are puțin stil, însă este o impresie total greșită și determinată, în principal, de aproprierea integrală a unor efecte vechi de la Eisenstein.) *Dr. Strangelove* al lui Stanley Kubrick, care avea într-adevăr ceva stil, cu greu poate fi numit un film de o originalitate izbitoare — rar am văzut atât de mult despre atât de puțin. John Simon, în *New Leader,* a afirmat că „lucrul cu adevărat admirabil" la *Dr. Strangelove* este că a reușit să fie „sistematic ireverențios la adresa tuturor temelor pe

care statu-quoul le ia în serios: războiul atomic, guvernul, armata, relațiile internaționale, eroismul, sexul și altele". Nu știu cine crede John Simon că intră în alcătuirea statu-quoului, dar luând categoriile arbitrar și pornind în sens invers de la „și altele", sexul este gluma noastră comună cea mai statornică; *Unu, doi, trei* al lui Billy Wilder a fost o parodie cu mare succes la public (potrivit *Variety)* a relațiilor internaționale; armata ca motiv de bășcălie a fost trecută prin ciur și dârmon până la Phil Silvers și „Sergentul Bilko"; iar dacă „guvernul" este ceva ce statu-quoul american privește în mod invariabil cu respect, se pare că eu am prins la televizor niște materiale foarte underground la orele de maximă audiență. Și altele. *Dr. Strangelove* a fost, în esență, o glumă cu o singură poantă, care tratează diferența dintre războiul nuclear și toate celelalte războaie. În momentul când George Scott a spus „Cred c-o iau și eu spre Camera de război" și Sterling Hayden a spus „Pare-se că ne-am ales c-un război cu explozii", iar bombardierul SAC s-a îndreptat spre țintele sovietice pe piesa „When Johnny Comes Marching Home Again", Kubrick dezvoltase o întreagă fugă pe această temă și ar fi trebuit să numere minutele până când avea să înceapă să-și piardă farmecul.

Ce avem, prin urmare, sunt câteva minți interesante puse la muncă; și o mulțime de minți mai puțin interesante. Situația din Europa nu este cu mult diferită. Antonioni, dintre italieni, face filme frumoase, inteligente, subtil și complex construite, a căror putere rezidă în totalitate în compoziția lor; Visconti, pe de altă parte, dintre toți regizorii actuali, este cel mai lipsit de simțul formei. *Ghepardul* lui ar putea, la fel de bine, să fie urmărit ca o succesiune de stop-cadre, așezate într-o ordine greu de

descifrat. Federico Fellini și Ingmar Bergman au amândoi o inteligență vizuală uimitoare și o perspectivă paralizant de banală asupra experienței umane; Alain Resnais, în *Anul trecut la Marienbad* și *Muriel,* a demonstrat un stil atât de covârșitor, încât îți vine să crezi că el servește pe post de perdea de fum, că suplinește lipsa totală a ideilor. Cât despre noțiunea că filmele europene tind să fie mai originale decât cele americane, e de ajuns să vezi *Boccaccio 70* ca să te convingi că ar fi pripit să combini automat cuvântul „rețetă" cu „hollywoodiană".

Prin urmare. Poate și cu un mic imbold din străinătate, suntem acum cu toții adulți la Hollywood, lăsați să pășim în lume de capul nostru. Nu mai suntem prinși în strânsoarea unui monstru; Harry Cohn nu mai conduce Columbia, după cum umbla vorba, ca pe un lagăr de muncă. Dacă un film primește sau nu pecetea Codului[24] nu mai contează la box-office. Starea de asediu s-a încheiat, nu mai este niciun Tătic, *totul e permis.* Unora dintre noi nu le place atât de tare această permisivitate; unora dintre noi le-ar plăcea să găsească „motivele" pentru care filmele noastre nu sunt atât de bune pe cât știm în sufletul nostru că pot să fie. Nu cu mult timp în urmă, m-am întâlnit cu un producător care mi s-a plâns de dificultățile pe care le-a întâmpinat lucrând în cadrul a ceea ce eu am recunoscut ca fiind Sistemul, chiar dacă el nu i-a spus așa. Ar fi vrut, mi-a spus el, să facă o adaptare după nu mai știu ce proză scurtă de Charles Jackson. „E-o chestie chiar grozavă", a zis. „Nu pot să mă ating de ea, din păcate. Despre masturbare."

Despre moralitate

Întâmplarea face să mă aflu în Death Valley — Valea Morții —, într-o cameră de la motelul Enterprise, care are și un parc de rulote, și este iulie, și e foarte cald. Mai precis, sunt 48°C. Nu reușesc să conving aparatul de aer condiționat să meargă, dar am un mic frigider și pot să înfășor cuburi de gheață într-un prosop și să mi le pun la șale. Cu ajutorul cuburilor de gheață am tot încercat să mă gândesc — pentru că *The American Scholar* mi-a cerut-o — în vreun fel abstract la „moralitate", un cuvânt în care am tot mai puțină încredere pe zi ce trece, însă mintea îmi alunecă incontrolabil înspre concret.

Iată câteva exemple. Aseară, la miezul nopții, pe șoseaua dinspre Las Vegas spre Death Valley Junction, o mașină a derapat și s-a răsturnat la marginea părții carosabile. Șoferul, foarte tânăr și aparent beat, a murit pe loc. Prietena lui a fost găsită în viață, dar cu hemoragie internă și în stare de șoc. Am vorbit în după-amiaza aceasta cu asistenta medicală care dusese fata la cel mai apropiat doctor, la 300 de kilometri depărtare, traversând valea și trei lanțuri muntoase cu drumuri letale. Asistenta mi-a explicat că soțul ei, care muncește într-o mină de talc, rămăsese pe autostradă alături de leșul băiatului până astăzi, în zori, când a putut să ajungă medicul legist, trecând peste munții dinspre Bishop. „Nu poți să lași un cadavru așa pe autostradă", mi-a zis. „E imoral."

A fost unul din cazurile în care am avut încredere în acest cuvânt, pentru că ea s-a referit la ceva concret. A vrut să spună că, dacă un corp este lăsat singur chiar și pentru câteva minute în deșert, vin coioții si-i mănâncă hoitul. Că un cadavru este sau

nu sfâșiat de coioți ar putea să pară doar o considerație sentimentală, dar este vorba, cu siguranță, despre mai mult decât atât: una dintre promisiunile pe care ni le facem unii altora este că o să încercăm să recuperăm victimele, o să încercăm să nu ne abandonăm morții coioților. Dacă am fost învățați să ne respectăm promisiunile — dacă, mai simplu spus, am fost crescuți frumos — rămânem alături de mort, altfel avem coșmaruri.

Vorbesc, bineînțeles, despre genul acela de cod social numit uneori, de obicei peiorativ, „moralitate de caravană". De fapt, chiar asta și este. La bine și la rău, suntem ceea ce am învățat când eram mici: copilăria mea a fost marcată de litanii detaliate despre durerea care îi așteaptă pe cei care nu reușesc să își îndeplinească datoria față de ceilalți. Grupul Donner-Reed, murind de foame în zăpezile din Sierra, toate lucrurile trecătoare ale civilizației, spulberate, mai puțin acel unic tabu vestigial, prevederea că nimeni nu ar trebui să își mănânce propriii semeni.

Unioniștii, care s-au certat și s-au despărțit nu departe de locul în care mă aflu în seara asta. Unii dintre ei au murit în munții Funeral și unii dintre ei au murit în apropiere de Badwater și restul, în marea lor parte, au murit în munții Panamint. O femeie care a supraviețuit i-a dat văii numele. Unii ar putea spune că unioniștii au fost uciși de vara din deșert, iar grupul Donner-Reed, de iarna din munți, de împrejurări care nu țineau de ei; în schimb, nouă ni s-a spus că, într-un punct anume, ei abdicaseră în fața responsabilităților ce le reveneau, încălcaseră cumva datoriile elementare — altfel, nu s-ar fi trezit neajutorați în iarna alpină sau în vara deșertică, nu s-ar fi lăsat

pradă dușmăniilor, nu s-ar fi părăsit unii pe ceilalți, nu ar fi *greșit*. Pe scurt, ni sau spus toate acestea ca povești de avertizare, iar ele sugerează în continuare singurul tip de „moralitate" care mi se pare că ar putea avea vreun înțeles, și nu oricare, ci cel mai amăgitor dintre toate.

Foarte probabil că v-ați pierdut deja răbdarea cu mine. Vorbesc, ați vrea să îmi spuneți, despre o „moralitate" atât de primitivă, încât cu greu își merită numele, un cod bazat doar pe supraviețuire, nu pe atingerea unui bine ideal. Chiar așa este. Mai ales în această seară, aici, în acest ținut atât de amenințător și de teribil, încât numai să trăiești pe aceste pământuri înseamnă să trăiești cu antimateria, e greu de crezut că „binele" este o cantitate cognoscibilă. Lăsați-mă să vă spun cum e aici, în seara aceasta. Poveștile circulă noaptea în deșert. Un bărbat se suie în camionetă și conduce câteva sute de kilometri pentru o bere și duce veștile despre ce s-a mai întâmplat înapoi de unde a venit. Apoi conduce alte sute de kilometri pentru altă bere și răspândește poveștile din noul loc, ca și pe cele din locul dinainte; este o rețea alimentată de oameni ale căror instincte le spun că, dacă nu continuă să se miște noaptea prin deșert, o să-și piardă mințile, iată o poveste care circulă în noaptea aceasta în desert: dincolo de granița cu Nevada, ajutoarele șerifului se scufundă în niște bazine subterane, încercând să recupereze două cadavre despre care se știe că sunt într-o groapă. Văduva unuia dintre băieții înecați este și ea acolo; are optsprezece ani și e însărcinată și umblă vorba că nu vrea să părăsească groapa. Scafandrii coboară sub apă și ies la suprafață, iar ea doar stă acolo și se uită cu ochi ficși la apă. Se scufundă deja de zece zile,

dar nu au dat de fundul peșterii, de cadavre sau de vreo urmă a lor, doar de apa neagră de 32°C care coboară, coboară, coboară și de un singur pește translucid, neclasificat. Povestea din seara aceasta e că unul dintre scafandri a fost tras la suprafață vorbind aiureli, ieșindu-și din fire, urlând — până l-au luat de acolo ca să nu-l mai audă văduva — despre apa care devenea tot mai fierbinte pe măsură ce cobora, în loc să se răcească, despre luminile care sclipeau prin apă, despre magmă, despre teste nucleare subterane.

Ăsta e tonul poveștilor de pe aici și sunt multe altele asemănătoare relatate în seara aceasta. Si mai e ceva dincolo de poveștile în sine. De cealaltă parte a drumului, la biserica Faith Community, vreo douăzeci, treizeci de oameni în vârstă care vin aici să trăiască în rulote și să moară în bătaia soarelui cântă imnuri religioase. Nu îi aud și nici nu vreau. Aud doar coioții urlând din când în când și corul de fundal care interpretează „Baby the Rain Must Fall" la tonomatul de la Snake Room de alături și, dacă aș auzi și vocile acelea pe moarte, acele voci din vestul mijlociu atrase în acest ținut lunar de niște rituri atavice inimaginabile, *Stâncă a veacurilor, tăiată pentru mine*[25], cred că și eu mi-aș pierde mințile. Din când în când mi se pare că aud un șarpe cu clopoței, dar soțul meu îmi spune că e un robinet, o hârtie care foșnește, vântul. Pe urmă se duce la fereastră și se uită la lumina unei lanterne la desertul albicios de afară.

Ce înseamnă toate acestea? Nu înseamnă nimic pe care să îl poți controla. Aici, în aer, în seara aceasta e un soi de isterie sinistră, o aluzie la perversiunea monstruoasă la care poate ajunge orice idee omenească. „Mi-am ascultat conștiința." „Am făcut ce am crezut eu că e corect." Câți nebuni au spus-o și au

crezut-o? Câți ucigași? Klaus Fuchs a spus-o și bărbații care au comis masacrul de la Mountain Meadows au spus-o și Alfred Rosenberg a spus-o. Și, așa cum ne-o repetă mecanic și mai degrabă prezumțios cei care ar spune-o acum, și Isus a spus-o. Poate că noi toți am spus-o și poate că ne-am înșelat cu toții. Mai puțin la acel nivel extrem de primitiv — al datoriei față de cei pe care îi iubim — ce ar putea fi mai arogant decât să susții primatul propriei conștiințe? („Spune-mi", l-a întrebat un rabin pe Daniel Bell atunci când el a declarat, copil fiind, că nu crede în Dumnezeu. „Crezi că lui Dumnezeu îi pasă?") Uneori, cel puțin, lumea îmi pare o pictură de Hieronymus Bosch; dacă ar fi să-mi ascult conștiința, ea m-ar conduce afară în deșert, lângă Marion Faye, acolo unde el a stat în *The Deer Park* privind la est înspre Los Alamos și rugându-se, ca pentru venirea ploii, să se întâmple: „las-o să vină și să curețe putregaiul și duhoarea și murdăria, las-o să vină pentru toți oamenii din lume, ca după ce vine lumea să apară curată în zorii alburii neînsuflețiți".

O să spuneți, bineînțeles, că nu am dreptul, chiar dacă aș avea puterea, să insuflu asupra voastră această conștiință irațională; nici eu nu vreau ca voi să-mi insuflați propria voastră conștiință, oricât ar fi de rațională, oricât ar fi de iluminată. („Trebuie să fim conștienți de pericolele care pândesc în cele mai generoase dorințe ale noastre", a scris la un moment dat Lionel Trilling. „Un paradox al firii noastre ne împinge, odată ce i-am transformat pe semenii noștri în obiectul atenției noastre iluminate, să mergem mai departe și să-i transformăm în obiectul milei noastre, apoi al înțelepciunii noastre și, în final, al coerciției noastre.") Ideea că etica conștiinței este intrinsec

insidioasă cu greu poate fi calificată drept revelatoare, însă se vorbește tot mai rar despre asta. Chiar și cei care o fac tind să alunece cu o ușurătate tulburătoare în poziția contradictorie că etica conștiinței este periculoasă când e „greșită” și admirabilă când e „corectă”.

Vedeți că mă ambiționez să insist cu încăpățânare că nu avem de unde să știm — dincolo de datoria fundamentală față de codul social — ce e „corect” și ce e „greșit”, ce e „bun” și ce e „rău”.

Stărui asupra acestui lucru pentru că, în opinia mea, cel mai tulburător aspect al „moralității” e frecvența cu care termenul e acum invocat: în presă, la televizor, în cele mai superficiale conversații. Chestiuni care țin de politica puterii directe (sau de supraviețuire), chestiuni care tin de relativ indiferenta politică publică, chestiuni care țin de aproape orice: toate sunt înzestrate cu această încărcătură morală artificială. E ceva facil la mijloc, un soi de indulgență față de sine pusă în funcțiune. Firește că tuturor ne-ar plăcea să „credem” în ceva, ne-ar plăcea să ne ostoim vinovățiile intime în cauze colective, ne-ar plăcea să ne descotorosim de șinele nostru obositor. Ne-ar plăcea, poate, să transformăm steagul alb al înfrângerii de acasă în bravul stindard alb al bătăliei departe de casă. Si bineînțeles că este în regulă să facem asta. Așa au stat lucrurile din vremuri imemoriale. Dar cred că este în regulă doar atâta timp cât nu ne amăgim singuri legat de ceea ce facem și de ce o facem. Este în regulă doar atâta timp cât nu uităm că toate comitetele ad-hoc, toate pichetele, toate semnăturile admirabile pentru petițiile din *New York Times,* toate instrumentele propagandei politice din întregul său spectru nu constituie pentru niciunul dintre noi o

virtute *ipso facto*. Este în regulă doar atâta timp cât admitem că rezolvarea poate fi sau nu nimerită, că poate fi sau nu o idee bună, însă ea nu are, în orice caz, nimic de-a face cu „moralitatea”. Pentru că atunci când începem să ne amăgim singuri în a crede nu că ne dorim ceva sau avem nevoie de ceva, nu că există o necesitate pragmatică ca noi să-l avem, ci că e un *imperativ moral să-l avem,* atunci ne alăturăm nebunilor distinși, atunci se aude în sălbăticie vaietul înfundat al isteriei, atunci intrăm, cu adevărat, în încurcătură. Iar eu bănuiesc că am făcut-o deja.

1965

Despre întoarcerea acasă

Sunt acasă cu ocazia aniversării fiicei mele, care împlinește un an. Prin „acasă” nu mă refer la casa din Los Angeles în care locuiesc cu soțul și fetița mea, ci la locul din care se trage familia mea, în Central Valley, California. Este o deosebire importantă și nu una lipsită de probleme. Soțului meu îi place familia mea, dar nu se simte în largul lui la ei, pentru că, de îndată ce ajung acolo, încep să mă port în felul lor — dificil, ambiguu, nedeslușit cu bună-știință —, care nu este și felul de a fi al soțului meu. Casele sunt prăfuite („P-R-A- F”, a scris el la un moment dat cu degetul pe toate suprafețele din casă, dar nimeni nu a băgat de seamă), pline cu suveniruri care lui nu îi spun nimic (ce ar putea să însemne pentru el farfurioarele pentru desert cantoneze? de unde să fi știut despre balanțele de alamă și, dacă ar fi știut, de ce i-ar fi păsat?) și părem să vorbim exclusiv despre cunoscuți care au fost internați în spitale pentru boli mintale, despre cunoscuți care au fost amendați pentru că au condus sub influența alcoolului și despre proprietăți - mai ales despre proprietăți —, despre pământ, preț per hectar, zonare comercială și evaluări imobiliare și căi de acces pe autostradă. Fratele meu nu pricepe de ce soțul meu nu poate cuprinde cu mintea avantajele unei tranzacții imobiliare relativ comune, cunoscute drept „vânzare și preluare de leasing”, iar soțul meu, la rândul lui, nu pricepe de ce atât de mulți oameni despre care aude în casa tatălui meu au fost internați recent în spitale pentru boli mintale sau au fost amendați pentru că au condus un vehicul sub influenta alcoolului. Nici nu pricepe că, atunci când vorbim despre „vânzare și preluare de leasing” sau despre

sentințe date în legătură cu drepturile de trecere, vorbim codat despre lucrurile care ne plac cel mai mult — despre câmpuri îngălbenite și plopi și râuri care se umflă și se retrag și despre drumuri montane care se închid când ninge abundent. Ne scapă unul celuilalt esențialul, ne turnăm încă un pahar și ne uităm la focul din șemineu. Fratele meu se raportează la soțul meu, de față cu el, ca la „soțul lui Joan". Căsătoria este trădarea clasică.

Sau poate că nu mai este. Uneori mă gândesc că aceia dintre noi care au acum treizeci și ceva de ani fac parte din ultima generație care poartă povara unui „acasă", care găsește în viața de familie sursa tuturor tensiunilor și dramelor. Am avut, obiectiv vorbind, o situație familială „normală" și „fericită" și, cu toate acestea, împlinisem aproape treizeci de ani când am putut în sfârșit să vorbesc la telefon cu ai mei fără să plâng după ce închideam. Nu ne certam. Nu aveam probleme. Și totuși, o oarecare anxietate rămasă nenumită colorează încărcătura emoțională a relației pe care o am cu locul din care provin. Întrebarea dacă o să mai putem sau nu să ne întoarcem vreodată acasă a fost o parte foarte reală a bagajului sentimental și, în mare măsură, literar cu care am plecat de acasă în anii '50. Presupun că este irelevantă pentru copiii născuți în fragmentarea care a urmat Celui de Al Doilea Război Mondial. Cu câteva săptămâni în urmă, într-un bar din San Francisco, am văzut o tânără drăguță care luase crystal dezbrăcându-se și dansând pentru un premiu în bani în cadrul unui concurs de „dansatoare topless amatoare". Nu am recunoscut aici nimic din atmosferă gravă, nimic din senzația de înjosire romantică, de „pășire în abis", pentru care generația mea a depus eforturi mari, cu tenacitate. Ce putea fata aceasta să înțeleagă din, să zicem,

Lungul drum al zilei către noapte? Cui îi scapă esențialul?

Că sunt prinsă în capcana acestei irelevante unice nu îmi este niciodată mai clar decât atunci când sunt acasă. Paralizată de moleșeala nevrotică stârnită de întâlnirea cu propriul trecut la fiecare pas, după fiecare cotlon, în fiecare dulap, mă învârt fără sens dintr-o încăpere în alta. Hotărăsc să iau taurul de coarne și să fac curat într-un sertar, îi răstorn conținutul pe pat. Un costum de baie pe care l-am purtat în vara când aveam șaptesprezece ani. o scrisoare de respingere de la *The Nation,* o fotografie aeriană cu terenul pentru un centru comercial pe care tata nu l-a mai construit în 1954. Trei cești de ceai pictate manual cu trandafiri bătuți și semnate „E.M.”, inițialele bunicii. Nu ai ce să faci cu scrisorile de respingere de la *The Nation* și cu cestile de ceai pictate manual în 1900. Nici cu instantaneele cu bunicul tău pe schiuri în tinerețe, explorând trecătoarea Donner în anul 1910. Netezesc pozele și mă uit fix la chipul lui, mă recunosc și nu mă recunosc în el. Închid sertarul și mai beau o ceașcă de cafea cu mama. Ne împăcăm foarte bine, veterane ale unui război de gherilă pe care nu l-am înțeles niciodată.

Zilele trec. Nu mă văd cu nimeni. Telefonul de seară de la soțul meu ajunge să mă îngrozească, nu doar pentru că îmi dă tot felul de vești despre ceea ce acum mi se pare viața noastră la ani lumină din Los Angeles — oameni cu care s-a văzut, scrisori care necesită un răspuns —, ci și pentru că mă întreabă ce am mai făcut eu, îmi sugerează stângaci să ies, să merg la San Francisco sau la Berkeley cu mașina. Conduc, în schimb, peste râu până la cimitir. A fost vandalizat de când am fost aici ultima oară și pietrele funerare sunt sparte, răsturnate în iarba uscată. Pentru că odată am văzut aici un șarpe cu clopoței, rămân în

mașină și ascult un post de radio cu muzică country și western. Mai târziu, merg cu tata cu mașina până la o fermă pe care o are la poalele dealurilor. Bărbatul care își paște vitele acolo ne invită când se face șeptelul, de duminică într-o săptămână și, deși știu că atunci voi fi la Los Angeles, îi răspund în doi peri, așa cum vorbește familia mea, că o să vin. Ajunsă acasă, pomenesc de pietrele funerare vandalizate din cimitir. Mama ridică din umeri.

Mă duc să îmi vizitez străbătușile. Unele dintre ele mă confundă acum cu verișoara mea sau cu fiica lor care a murit când era tânără. Ne aducem aminte de o anecdotă legată de o rudă văzută ultima dată în 1948 și mă întreabă dacă îmi place în continuare viața la New York. Locuiesc la Los Angeles deja de trei ani, dar le spun că da. Bebelușul primește o bomboană mentolată și mie mi se strecoară o bancnotă de un dolar „să îmi iau ceva". Întrebările trenează, răspunsurile sunt abandonate, copilul se joacă cu firele de praf în razele soarelui de după-amiază.

A venit și momentul petrecerii pentru ziua de naștere a fetiței: un tort alb, înghețată de căpșuni și bezea, o sticlă de șampanie pusă bine de la altă petrecere. Seara, după ce bebelușa a adormit, îngenunchez lângă leagăn și îmi ating obrazul cu al ei, acolo unde stă lipit de stinghiile de lemn. E un copil deschis și încrezător, nepregătit pentru și neobișnuit cu ambuscadele vieții de familie, și poate că e bine că am ocazia să o expun un pic la o astfel de viață. Aș vrea să îi pot da mai mult. Aș vrea să îi promit că va crește cunoscându-și verișoarele și râurile și ceștile de ceai ale bunicii, aș vrea să-i făgăduiesc un picnic pe malul râului cu pui prăjit și părul nepieptănat, aș vrea să îi dau un *acasă* pentru ziua ei de naștere, dar acum trăim altfel și nu pot

să îi promit nimic din toate acestea. Cadoul meu este un xilofon și un sarafan adus din Madeira și promisiunea că o să-i spun o poveste haioasă.

1967

III

Șapte locuri ale minții

Însemnările unei fiice indigene

E foarte ușor să stai într-un bar — La Scala din Beverly Hills, să zicem, sau Ernie's din San Francisco - și să te amăgești, ca toată lumea, că New Yorkul este doar la cinci ore depărtare de California dacă iei avionul. Adevărul e că La Scala și Ernie's sunt doar la cinci ore depărtare cu avionul de New York. California este însă în altă parte.

Mulți oameni din est (sau „dindărăt din est", cum se zice în California, totuși nu și la Ernie's sau La Scala) nu cred asta. Au fost la Los Angeles și la San Francisco, au condus prin pădurile de sequoia uriași și au privit de pe Big Sur apele Pacificului smălțuit de soarele după-amiezii și, firesc, tind să creadă că au fost practic în California. Nu au fost, și probabil nici nu vor fi vreodată, căci aceasta e o călătorie mai lungă și, din multe puncte de vedere, mai dificilă decât poate sunt dispuși să întreprindă, una dintre acele călătorii a cărei destinație sclipește ca o himeră la orizont, îndepărtându-se mereu, micșorându-se mereu. Cunosc întâmplător această călătorie pentru că mă trag din California, mă trag dintr-o familie, sau o încrengătură de familii, care a fost dintotdeauna în Sacramento Valley.

M-ați putea contrazice, argumentând că nicio familie nu a fost în Sacramento Valley nici câtuși de puțin pe aproape de „dintotdeauna". Însă stă în firea californienilor să vorbească la superlativ despre trecut ca și cum ar fi început, *tabula rasa,* și în același timp ar fi avut un deznodământ fericit în ziua în care căruțele au luat-o spre vest. *Evrika* — „am aflat" —, așa cum spune mottoul statal. o astfel de perspectivă asupra istoriei îi învăluie într-un soi de melancolie pe cei care au fost părtași la

ea; copilăria mea a fost marcată de convingerea că ne trăiserăm demult momentul de glorie. De fapt, despre asta și vreau să vă vorbesc: despre ce înseamnă să te tragi dintr-un loc ca Sacramento. Dacă vă pot face să înțelegeți asta, vă pot face să înțelegeți California și, poate, ceva mai mult decât atât, căci Sacramento e California, iar California e un loc în care mentalitatea boomului economic și aleanul cehovian se întâlnesc într-o stare de neliniște suspendată; în care mintea se frământă, acaparată fiind de bănuiala adânc ascunsă, dar imposibil de eradicat, că lucrurile ar face bine să meargă aici, pentru că aici, sub cerul albicios nesfârșit, este locul în care ni se termină continentul.

În 1847, Sacramento era doar o îngrăditură de chirpici, Sutter's Fort, ridicându-se stingheră în mijlocul preriei; despărțită de San Francisco și de ocean prin lanțul muntos Coast Range și de restul continentului prin Sierra Nevada, Sacramento Valley era, la vremea aceea, o adevărată mare de iarbă, o iarbă atât de înaltă, încât un om, călărind prin ea, ar fi putut s-o înnoade peste șa. Un an mai târziu, s-a găsit aur la poalele munților Sierra, iar Sacramento s-a transformat peste noapte în oraș, un oraș pe care orice cinefil l-ar putea cartografia cu ochii închiși — o adunătură de birouri prăfuite de analiză a minereurilor, ateliere de căruțe și taverne. Să numim asta Faza a doua. Apoi au venit coloniștii — fermierii, oamenii care de două sute de ani se mutaseră la vest de frontieră, acel neam aparte de oameni un pic țăcăniți care câștigaseră Virginia, Kentucky, Missouri. Ei au transformat Sacramento într-un oraș de fermieri. Pentru că pământul era mănos, Sacramento a devenit până la urmă un oraș de fermieri bogați, adică unul care avea case, vânzători de Cadillacuri, un

club local de golf. În această somnolență plăcută Sacramento a continuat să viseze până, poate, prin 1950, când ceva s-a întâmplat. Ce s-a întâmplat a fost că Sacramento s-a trezit la realitatea că lumea din afară îl invada, cu viteză și în număr mare, în momentul trezirii, Sacramento și- a pierdut — de-o fi fost bine sau rău — caracterul, iar asta face parte din ceea ce vreau să vă povestesc.

Dar nu schimbarea e primul lucru pe care mi-l amintesc. Înainte de toate îmi amintesc cum scoteam pe unul dintre boxerii fratelui meu să alerge pe aceleași câmpuri întinse pe care stră-străbunicul nostru le găsise virgine și le semănase; îmi amintesc că înotam (deși anxioasă, pentru că am fost un copil anxios, care se temea de doline și se temea de șerpi, iar acela a fost poate primul semn al rătăcirii mele) în aceleași râuri în care înotaserăm în ultima sută de ani: în Sacramento, atât de bogat în aluviuni, încât de abia ne vedeam mâinile la câțiva centimetri sub apă; în râul American, care curgea limpede și iute de la zăpada ce continua să se topească în munții Sierra până în iulie, când se mai domolea, iar șerpii cu clopoței se încălzeau la soare pe pietrele care acum ieșeau la suprafață. În Sacramento, în American, uneori în râul Cosumnes și doar ocazional în Feather. Copii neatenți mureau zilnic în acele râuri; citeam despre asta în ziare, cum subestimaseră un curent sau pășiseră într-o groapă acolo unde American se varsă în Sacramento, cum frații Berry fuseseră chemați tocmai din Yolo County să dragheze râul, însă trupurile fuseseră de nerecuperat. „Erau din altă parte”, extrapola bunica din poveștile din ziar. „Era *treaba* părinților să nu-i lase la râu. Dar ei erau din Omaha.” Era o lecție bună, chiar

dacă nu și una în care te puteai încrede, pentru că și copiii pe care îi știam mureau în râuri.

Când se sfârșea vara — când se închidea bâlciul și căldura începea să cedeze, când ultimele vițe verzi de hamei fuseseră smulse de-a lungul șoselei H. și ceata din smârcuri se ridica noaptea pe terenurile joase — ne întorceam la învățarea pe dinafară a Produselor fabricate de vecinii noștri latinoamericani și la vizitarea străbătușilor în zilele de duminică, zeci de străbătuși, ani în șir de astfel de duminici. Când mă gândesc acum la iernile acelea, văd frunzele de ulm îngălbenite adunate în rigolele din fața Catedralei Episcopale a Trinității de pe strada M. Acum, până și unii oameni din Sacramento îi spun străzii M. bulevardul Capitol, iar catedrala e una dintre acele noi construcții fără personalitate, dar poate că, în diminețile de duminică, copiii continuă să învețe acolo aceleași lucruri:

Î: Prin ce se aseamănă Tara Sfântă cu Sacramento Valley?
R: Prin tipul și diversitatea produselor agricole.

Și îmi vin în minte râurile care se umflau, iar noi ascultam la radio cotele apelor și ne întrebam dacă și când și unde aveau să cedeze digurile. Pe atunci nu aveam la fel de multe baraje ca acum. Canalele deversau, iar oamenii stivuiau saci de nisip toată noaptea. Uneori un dig ceda în timpul nopții, pe râu în sus; dimineața se răspândea zvonul că inginerii armatei îl dinamitaseră ca să nu vină apa năvală peste oraș.

După ploi, venea primăvara, timp de zece zile sau cam așa ceva; câmpurile inundate se estompau într-un verde minunat și efemer (urmând să fie galbene și uscate ca iasca în două sau trei

săptămâni), iar afacerile imobiliare explodau. Era perioada anului când bunicile mergeau la Carmel; era perioada anului când fetele care nu intrau la Stephens sau Arizona sau Oregon, ca să nu mai vorbim de Stanford sau Berkeley, erau trimise în Honolulu pe pachebotul *Lurline*. Nu îmi amintesc să fi mers cineva la New York, cu excepția unei verișoare care s-a dus în vizită (nu pot să îmi imaginez de ce) și a declarat că vânzătorii de pantofi de la Lord & Taylor erau „intolerabil de nepoliticoși". Ce se întâmpla la New York și Washington și în străinătate părea să nu se reflecte în niciun fel asupra gândirii din Sacramento. Îmi amintesc că am fost luată în vizită la o doamnă foarte în vârstă, văduva unui fermier, care depăna amintiri (stilul de conversație favorit al celor din Sacramento) despre fiul unora dintre contemporanii ei. „Nu a fost niciodată nimic de capul băiatului ăla al soților Johnson", a spus ea. Mama mea a protestat, întrerupând-o: dar Alva Johnson, a zis, câștigase Premiul Pulitzer pe când lucra pentru *The New York Times*. Gazda noastră s-a uitat la noi imperturbabilă. „Nu a fost nimic de capul lui în Sacramento", a răspuns.

Vocea ei era adevărata voce a orașului Sacramento și, deși nu-mi dădeam seama de asta atunci, una care nu avea să se mai audă mult timp, pentru că războiul se terminase și începuse avântul economic și vocea inginerului aerospațial avea să se audă în ținut.

VETERANII SĂ CUMPERE CASE FĂRĂ AVANS! LOCUINȚE DE CALITATE SUPERIOARĂ CU DOBÂNZI FHA REDUSE!

Mai târziu, când trăiam în New York, aveam să mă întorc în vizită la Sacramento de patru sau cinci ori pe an (cu cât era mai

plăcut zborul, cu atât eram mai nefericită, deși nu mi-o puteam explica neapărat — ideea că poate noi n-am fi reușit să ținem piept călătoriei cu căruța apasă greu pe umerii celor din neamul meu), încercând să demonstrez că nu voisem deloc să plec, pentru că, cel puțin dintr-un punct de vedere, California — California despre care vorbim — se aseamănă cu Edenul: se pornește de la premisa că aceia care de bunăvoie renunță la binecuvântările ei au fost alungați, exilați de vreo perversitate a sufletului. În fond, cei din grupul Donner-Reed și-au mâncat propriii morți ca să ajungă la Sacramento, nu?

Am spus că este dificil să te întorci şi chiar e — dificil într-un sens care depășește ambiguitățile obișnuite ale călătoriilor sentimentale. Să te întorci în California nu e același lucru cu întoarcerea în Vermont sau Chicago; Vermont și Chicago sunt constante relative, în comparație cu care poți să-ți evaluezi propria schimbare. Tot ce e constant la California copilăriei mele este viteza cu care dispare. Să luăm un exemplu: în 1948, de Ziua Sfântului Patrick, ai mei m-au dus să văd legislativul „în acțiune", o experiență sumbră; o mână de membri ai adunării, rumeni în obraji, cu pălării verzi, ce spuneau glume scoase parcă din *Pat and Mike*[26], consemnate în stenograme. În mintea mea, așa îi văd în continuare pe legiuitori: purtând pălării verzi sau stând pe terasa de la hotelul Senator, făcându-și aer și întreținându-se cu trimișii lui Artie Samish. (Samish a fost lobbyistul care a spus: „o fi Earl Warren guvernatorul statului, dar eu sunt guvernatorul legislativului".) Acum, terasa de la hotel Senator nu mai există — a fost transformată în casa de bilete a unei companii aeriene, dacă doriți să faceți speculații pe marginea acestei semnificații — și, oricum, legislativul a

abandonat în mare parte Senatorul în favoarea motelurilor care îți iau ochii în nordul orașului unde, în nopțile reci din vale, flăcările torțelor de bambus și aburul se ridică deasupra piscinelor încălzite.

Este greu să *descoperi* California acum, este neliniștitor să te întrebi cât din ea a fost doar plăsmuit sau improvizat; ușor trist să îți dai seama că o mare parte din amintirile tale nu sunt deloc amintiri adevărate, ci doar rămășițe ale amintirilor altcuiva, povești transmise mai departe prin rețelele de familie. De exemplu, am o „amintire" vie, de neșters, despre cum au fost afectați de Prohibiție crescătorii de hamei din jurul orașului Sacramento: sora unui fermier pe care familia mea îl cunoștea a venit acasă de la San Francisco cu o haină de nurcă și i s-a spus s-o ducă înapoi, iar ea s-a așezat pe jos, în salon, legănând haina în brațe și plângând. Chiar dacă eu m-am născut la un an după Abrogare, pentru mine scena este mai „reală" decât multe altele la care am participat.

Îmi amintesc o vizită acasă, când am stat singură într-un avion care zbura noaptea de la New York și am recitit la nesfârșit câteva versuri dintr-o poezie a lui W.S. Merwin peste care dădusem într-o revistă, o poezie despre un om care fusese multă vreme plecat în altă țară și știa că trebuie să se întoarcă acasă:

> [...] Ar trebui să fie în curând. Deja sar înfocat să apăr Metehne ale noastre pe drept de neiertat,
> Urăsc să-mi fie amintite; deja în mintea mea
> Limba noastră devine purtătoarea unei bogății
> Pe care o limbă oarecare nu o are, iar munții
> Sunt ca niciunde pe pământ, și râurile bogate.[27]

Înțelegeți ideea. Vreau să vă spun adevărul, și deja v-am vorbit despre râurile bogate.

Ajunși în acest punct, ar trebui să fie deja limpede că adevărul despre acest loc e alunecos și trebuie urmărit cu precauție. Ați putea merge mâine la Sacramento și cineva (chiar dacă nu cineva pe care eu îl cunosc) v-ar putea duce la Aerojet-General, care, în limbajul din Sacramento, este „ceva legat de rachete". Cincisprezece mii de oameni lucrează pentru Aerojet, aproape toți veniți din afară. Soția unui avocat din Sacramento mi-a spus, ca dovadă a felului în care Sacramento începea să se deschidă, că are impresia că l-a întâlnit pe unul dintre ei la o „casă deschisă" în decembrie, acum vreo doi ani. („Erau foarte drăguți, de fapt", a adăugat ea cu entuziasm. „Cred că el și soția lui au cumpărat casa de *lângă* cea a lui Mary și Al, ceva de genul ăsta, și așa au ajuns *ei* să-l știe, desigur.") Deci ați putea merge la Aerojet și ați putea sta în sala marilor comercianți unde două mii de vânzători de componente încearcă în fiecare săptămână să-și vândă marfa și ați putea să vă uitați la panoul electronic care afișează numele angajaților Aerojet, proiectele lor și locul în care se află în timp real și v-ați putea întreba dacă eu am mai fost la Sacramento în ultimul timp, RACHETE BALISTICE MINUTEMAN, POLARIS, TITAN, clipocesc luminițele, iar măsuțele de cafea sunt pline cu orare de zbor aruncate peste tot, foarte actuale, foarte de ultimă oră.

Dar aș putea să vă duc câțiva kilometri mai încolo în orășele în care băncile încă poartă nume precum Banca lui Alex Brown, în orășele în care unicul hotel are în continuare podeaua din sala

de mese acoperită cu plăci de gresie octogonale și palmieri prăfuiți în ghivece și ventilatoare mari pe tavan; în orășele în care totul — compania de semințe, franciza Harvester, hotelul, magazinul general și strada principală — are același nume, numele omului care a construit orașul. Acum câteva duminici am mers într-un astfel de orășel, un orășel de fapt mai mic decât atât, fără hotel, fără franciză Harvester, cu banca distrusă într-un incendiu, un orășel riveran. Era aniversarea de cincizeci de ani de la căsătoria unor rude de-ale mele și erau 43°C afară, iar invitații de onoare stăteau pe niște scaune cu spătarul drept în fața unui mănunchi de gladiole în Rebekah Hall, l-am pomenit unei verișoare cu care mam întâlnit despre vizita la Aerojet-General și m-a ascultat cu un interes neîncrezător. Care este adevărata Californie? Asta ne întrebăm cu toții.

Să încercăm să punem pe hârtie câteva afirmații irefutabile despre subiecte care nu lasă loc interpretărilor. Chiar dacă Sacramento este, din mai multe puncte de vedere, cel mai neobișnuit oraș din vale, el e un oraș din vale și trebuie privit în acest context. Când spui „valea” în Los Angeles, majoritatea oamenilor presupun că te referi la San Fernando Valley (unii cred chiar că vorbești despre Warner Brothers), dar nu vă lăsați înșelați: nu vorbim despre valea platourilor de filmare și a micilor proprietăți, ci despre adevărata vale, Central Valley, cu cei 130 000 de kilometri pătrați ai săi străbătuți de râurile Sacramento și San Joaquin și irigați în plus de o vastă rețea de ochiuri de apă, brațe, șanțuri și canalele Delta-Mendota și Friant-Kern.

La câteva sute de kilometri la nord de Los Angeles, în momentul în care cobori din munții Tehachapi în cartierele

mărginașe din Bakersfield, părăsești California de Sud și intri în vale. „Ridici privirea spre autostradă și ea se întinde pe kilometri întregi, venind spre tine, cu linia întunecată fix pe mijloc care vine spre tine și spre tine… și căldura care iese din plăcile albicioase te orbește, așa că doar linia întunecată rămâne clară, venind spre tine în vaietul cauciucurilor și, dacă nu îți iei ochii de la linia aia și nu tragi aer adânc în piept de câteva ori și nu îți dai niște palme zdravene peste ceafă, ajungi să te hipnotizezi de unul singur."

Robert Penn Warren a scris asta despre alt drum, dar ar fi putut la fel de bine să scrie despre drumul din vale, US99, 480 de kilometri de la Bakersfield la Sacramento, o autostradă atât de rectilinie, încât dacă zbori în linie dreaptă de la Los Angeles la Sacramento, nu o pierzi niciodată din vedere. Peisajul pe care îl străbate nu variază, pentru un ochi neantrenat, niciodată. Un ochi din vale poate să discearnă punctul în care kilometri de răsaduri de bumbac se transformă în kilometri de răsaduri de roșii sau în care marile ferme corporatiste — Kern County Land, ce a mai rămas din DiGiorgio — cedează terenul întreprinderilor de familie (undeva la orizont, dacă afacerea e de familie, vezi o casă și un pâlc de stejari pipernicițI), dar astfel de distincții sunt, în tabloul general, irelevante. Pe parcursul întregii zile, singurul care se mișcă e soarele, și uriașele aspersoare Rainbird.

Din când în când de-a lungul autostrăzii 99, între Bakersfield și Sacramento, apare câte un oraș: Delano, Tulare, Fresno, Madera, Merced, Modesto, Stockton. Unele dintre ele sunt acum destul de mari, dar în esență au rămas la fel, construcții de unul, două sau trei etaje dispuse la întâmplare, astfel încât ceea ce arată ca un bun butic de rochii se învecinează cu un magazin

W.T. Grant, iar sediul grandios al Băncii Americii se înalță peste drum de un cinematograf mexican. *Dos Peliculas, Bingo Bingo Bingo.* Dincolo de centru (pronunțat *downtown*, cu accentul de Oklahoma care acum domină tiparele de vorbire din vale) se întind străzi cu case vechi cu structură de lemn — cu vopseaua scorojită și trotuarele crăpate, cu ocazionalele lor ferestre gălbui cu cercevele din plumb care dau înspre un Foster's Freeze sau o spălătorie auto rapidă sau un birou de asigurări State Farm; după ele vin centrele comerciale și kilometri de case înșiruite, placate cu șipci de sequoia în culori pastelate, semnele inconfundabile ale materialelor ieftine ivindu-se deja la acelea care au supraviețuit primelor ploi. Pentru un străin care trece pe US99 într-o mașină cu aer condiționat (ar fi acolo în interes de serviciu, presupun, acel străin care ar conduce pe 99, pentru că 99 nu ar purta niciodată un turist la Big Sur sau San Simeon, nu l-ar purta niciodată în acea California pe care el a venit s-o vadă), aceste orașe trebuie să pară atât de plate, atât de pauperizate, încât îți seacă imaginația. Te trimit cu gândul la seri petrecute atârnând pe lângă benzinării, la pacturi suicidare încheiate la drive-in.

Dar să nu uităm:

Î: Prin ce se aseamănă Tara Sfântă cu Sacramento Valley?
R: Prin tipul și diversitatea produselor agricole.

US99 trece, în realitate, prin cea mai bogată și mai intens cultivată regiune agricolă din lume, o imensă seră în aer liber cu o recoltă de un miliard de dolari. Doar atunci când îți amintești de bogăția văii, înfățișarea anostă și monocromatică a orașelor

sale capătă o semnificație bizară, sugerând un obicei al minții care unora li s-ar părea pervers. Există ceva în gândirea celor din vale care reflectă o indiferentă reală față de străinul din mașina lui cu aer condiționat, neputința de a lua act până și de prezența lui, ca să nu mai vorbim de gândurile și dorințele lui. O insularitate implacabilă este pecetea acestor orașe. Am întâlnit cândva o femeie în Dallas, o femeie atractivă și cât se poate de încântătoare, obișnuită cu ospitalitatea și hipersensibilitatea socială a Texasului, care mi-a spus că pe durata celor patru ani de război, când soțul ei fusese încartiruit la Modesto, nu a fost nici măcar o dată invitată în casa cuiva. Nimănui din Sacramento nu i s-ar părea ceva neobișnuit în asta („Probabil că nu avea rude aici", mi-a spus cineva căruia i-am povestit întâmplarea), pentru că orașele din vale se înțeleg unele pe celelalte, împărtășesc același spirit straniu. Gândesc la fel și arată la fel. *Eu* fac deosebirea între Modesto și Merced, dar am fost acolo în vizită, am mers acolo la baluri. În plus, pe strada principală din Modesto este un panou arcuit pe care scrie:

APĂ - BUNĂSTARE
MULȚUMIRE - SĂNĂTATE

Nu există un astfel de panou în Merced.

Am spus că Sacramento este cel mai neobișnuit oraș din vale, și chiar este, dar doar pentru că e mai mare și mai divers, doar pentru că a avut râurile și legislativul; adevăratul său caracter rămâne caracterul din vale, virtuțile sale, virtuțile din vale, tristețea sa, tristețea din vale. Are veri la fel de fierbinți, atât de fierbinți, încât aerul sclipește și iarba devine albicioasă și

jaluzelele rămân coborâte cât e ziua de lungă, atât de fierbinți, încât august nu vine ca o lună, ci ca o nenorocire; este la fel de plat, atât de plat, încât una dintre fermele familiei mele cu un mic dâmb, poate de o jumătate de metru înălțime, a fost cunoscută în cei o sută și ceva de ani care l-au precedat pe acesta ca „ferma de pe deal". (Anul acesta este cunoscută drept un partaj în curs de executare, dar asta e altă parte a poveștii.) Mai presus de orice, în ciuda infuziilor din afară, Sacramento păstrează insularitatea văii.

Ca să simtă această insularitate, un vizitator nu trebuie decât să ia un exemplar din oricare dintre cele două ziare ale orașului, *Union* care iese dimineața sau *Bee,* după-amiaza. Întâmplător, *Union* este republican și falimentar, iar *Bee,* democrat și puternic („VALEA ALBINELOR!" e titlul pe care îl folosea familia McClatchy, ce deține *Bee*- urile din Fresno, Modesto și Sacramento, la reclamele din presa comercială, „DEPARTE DE ORICE ALTĂ INFLUENȚĂ MEDIA!"), dar conținutul lor este în mare parte același, iar în principalele lor preocupări editoriale adoptă un ton care este bizar, extraordinar și instructiv. *Union,* într-un ținut puternic și incontestabil democrat, se frământă în principal despre posibilitatea unei preluări locale de către Societatea John Birch; *Bee,* ținând ca literă de lege dorința fondatorului său, duce o cruciadă elaborată împotriva fantomelor pe care încă le numește „trusturile de putere". Ecourile lui Hiram Johnson, pe care *Bee* l-a ajutat să fie ales guvernator în 1910. Ecourile lui Robert La Follette, căruia *Bee* i-a pus valea în brațe în 1924. E ceva la ziarele din Sacramento care nu se prea pupă cu viața din Sacramento de acum, ceva total pe lângă subiect. Inginerii aerospațiali, ți se spune, citesc *San*

Francisco Chronicle.

Cu toate astea, ziarele din Sacramento reflectă, pur și simplu, stranietatea orașului, destinul văii, acela de a fi paralizat de un trecut care nu mai e relevant. Sacramento e un oraș care a crescut din agricultură și a descoperit, spre marea lui uimire, că pământul are întrebuințări mai profitabile. (Camera de comerț o să vă furnizeze cifre despre recolte, dar nu le băgați în seamă - ceea ce contează este impresia, faptul că unde odată creșteau recoltele de hamei este acum cartierul Larchmont Riviera, că ceea ce pe vremuri era ferma Whitney este acum Sunset City, 33 ooo de case și un complex de cluburi de golf.) E un oraș în care industria de apărare și proprietarii ei absenți sunt, dintr-odată, faptele cele mai importante; un oraș care nu a avut niciodată mai multi oameni sau mai multi bani, dar care și-a pierdut al lui *raison d'être*. E un oraș ai cărui locuitori, dintre cei mai multi și mai statornici, sunt cuprinși de sentimentul că ei înșiși se află în pragul unei perimări funcționale. Vechile familii încă se întâlnesc doar între ele, dar nici măcar între ele nu se mai văd la fel de des ca altădată; își strâng rândurile, pregătindu-se pentru lunga noapte, vânzându-și drepturile de trecere și trăind din încasări.

Copiii lor încă se căsătoresc între ei, joacă în continuare bridge și intră împreună în afaceri imobiliare. (Nu există alte afaceri în Sacramento, nicio altă realitate în afară de cea a pământului — chiar și eu, când trăiam și lucram la New York, m-am simțit obligată să urmez un curs prin corespondență de Economia terenului urban la Universitatea din California.) Acum însă, seara târziu, după ce gheața s-a topit, există întotdeauna cineva, vreun Julian English, care nu pune suflet în

ceea ce face. Pentru că acolo, la marginea orașului, sunt rânduite legiunile de ingineri aerospațiali, care vorbesc în limba lor condescendentă și stranie și își îngrijesc plantele ornamentale și își pun în gând să rămână în țara promisă, și care cresc o nouă generație de locuitori nativi ai orașului Sacramento și nu sunt deloc afectați, absolut deloc, dacă nu sunt invitați să se alăture Clubului Sutter. Asta te pune pe gânduri, seara târziu, când gheața s-a dus; ți se strânge un pic stomacul, insinuează că, poate, Clubul Sutter nu este, până la urmă, Pacific Union sau Bohemian, că Sacramento nu este *orașul*. Și atunci când ajung să se îndoiască de ele însele, orașele mici își pierd caracterul.

Vreau să vă spun o poveste din Sacramento. La câțiva kilometri în afara orașului e un loc, două mii și jumătate sau trei mii de hectare, care aparținea pe vremuri unui fermier cu o singură fiică. Acea fiică a plecat în străinătate și s-a măritat cu un aristocrat, și când l-a adus acasă pe aristocrat ca să locuiască la fermă, tatăl ei le-a construit o casă imensă, cu săli de muzică, sere, o sală de bal. Aveau nevoie de o sală de bal pentru că primeau oaspeți: oameni din străinătate, oameni din San Francisco, petreceri care durau săptămâni întregi și necesitau pregătiri speciale. Ei au murit, desigur, de multă vreme, dar unicul lor fiu, care îmbătrânește și este neînsurat, trăiește încă acolo. Nu locuiește în casă, pentru că ea nu mai există. De-a lungul anilor, a tot ars, încăpere după încăpere, aripă după aripă. Doar hornurile măreței case de altădată mai stau în picioare, iar moștenitorul ei trăiește în umbra lor, trăiește singur pe locul carbonizat, într-o rulotă.

Aceasta este o poveste cunoscută generației mele. Mă îndoiesc că următoarea o va mai cunoaște, copiii inginerilor aerospațiali.

Cine ar putea să le-o spună? Bunicile lor trăiesc în Scarsdale și ei nu si-au cunoscut niciodată străbunicile. „Vechiul” Sacramento va fi pentru ei ceva plin de culoare, ceva despre care citesc în *Sunset*. Vor crede, probabil, că programele de dezvoltare urbană au fost dintotdeauna aici, că Embarcadero, pe malul râului, cu magazinele sale primitoare și cu stațiile de pompieri pitorești transformate acum în baruri, are izul autentic al timpurilor de altădată. Nu va exista niciun motiv ca ei să afle că, în vremurile fără fast, i se zicea Front Street (orașul nu a fost, la urma urmei, întemeiat de spanioli) și era un loc al oamenilor fără căpătâi și al misionarilor și al zilierilor itineranți care veneau în oraș sâmbetele pentru o seară de beție: MISIUNEA VIEȚII VICTORIOASE, ISUS VĂ SALVEAZĂ, PATURI LA 25 DE DOLARI PE NOAPTE, INFORMAȚII DESPRE RECOLTE AICI. Vor fi pierdut trecutul autentic și se vor fi ales cu unul fabricat și nu vor avea de unde să știe, absolut de niciunde, de ce o rulotă stă stingheră în mijlocul a trei mii de hectare în afara orașului.

Dar probabil că e arogant din partea mea să cred că ei vor fi pierdut ceva. Poate că, retrospectiv, aceasta nu a fost deloc o poveste despre Sacramento, ci despre lucrurile pe care le pierdem și despre promisiunile pe care le încălcăm atunci când creștem mari.

Poate că am jucat, fără să îmi dau seama, rolul lui Margaret din poezie:

> Margaret, plângi cumva
> După dumbrava desfrunzită?
> Pentru năpastă s-a născut omul,
> Tu, Margaret, după tine jelești.[28]

1965

Scrisoare din paradis,

21°19’ N, 157°52’V

Pentru că eram obosită de prea mult timp și prea arțăgoasă și prea adesea înspăimântată de migrene și înfrângeri și zile tot mai scurte, am fost trimisă, un copil recalcitrant de treizeci și unu de ani, în Hawaii, unde iarna nu vine niciodată, unde nu există înfrângeri, iar vârsta medie este de douăzeci și trei de ani.

Acolo puteam deveni o femeie nouă, acolo, alături de vânzătorii de polițe de asigurare în excursii de stimulare, recompensați pentru performanța lor de un milion de dolari pe an, acolo, alături de masonii de la Shrine și divorțații din San Francisco și secretarele care aruncă cu bani în stânga și-n dreapta și fetele în bikini tanga și băieții în căutarea valului perfect, copii care înțelegeau fără dificultăți economia pe care o faci cumpărând o Honda sau o placă de surf cu un acont de un dolar și o rată de 2,5 dolari pe săptămână și abandonând-o ulterior, copii cărora nu li s-a spus niciodată, așa cum mi s-a spus mie, că fetițele și băieții bălai tot ca homarii ajung să muște țărâna[29]. Aveam să stau întinsă la soare, același soare care îi ajutase pe Doris Duke și pe Henry Kaiser să-și păstreze optimismul imperturbabil. Aveam să mă joc de-a sorbitul cocktailurilor daiquiri înghețate și să-mi pun flori în păr, ca și cum ultimii zece ani nu s-a fi întâmplat. Aveam să mă conving singură că, dincolo de linia orizontului, nu se înalță Disperarea, ci Diamond Head[30].

M-am dus, o călătoare circumspectă. Nu cred că poveștile

spuse de frumoasele mâini care dansează hula merită un studiu intensiv. Nu am auzit niciodată un cuvânt în hawaiiană, inclusiv și poate în mod special *aloha,* care să exprime cu acuratețe orice aș avea eu de spus. Fie nu știu eu să mă minunez, fie nu sunt sensibilă la poveștile repetate a mia oară, așa că nu o să vă pun să ascultați din nou aceleași descrieri obositoare despre americanii din vestul mijlociu în cămăși cumpărate de la magazinul de suveniruri și văduve în rochii muumuu plecate în circuit și perle false, despre atracții turistice precum Kodak Hula Show sau Sunday Night Luau ori despre arhetipul Profesorului în an sabatic și al Băiatului care face surf toată ziua. Iar acum, odată ce am stabilit între noi că nu sunt făcută pentru paradis, fie el real sau reprodus, îmi va fi foarte greu să vă explic exact în ce fel și de ce Hawaii mă emoționează, mă atinge, mă întristează și mă tulbură, îmi stârnește imaginația, ce anume rămâne încă plutind în aer multă vreme după ce am uitat mirosul de *pikake* și de ananas și sunetul palmierilor care se unduiesc în bătaia alizeului.

Poate din pricină că am crescut în California, Hawaii a ocupat un loc important în fanteziile mele. Copil fiind, stăteam pe plajele din California și îmi imaginam că văd Hawaii-ul, ca un licăr sigur de lumină în asfințit, o siluetă abia perceptibilă care se întrezărea când și când dacă mijeai ochii. Punctul slab al acestei fantezii, ce ciudat, era că nu aveam nici cea mai vagă idee cum ar arăta Hawaii-ul nici dacă l-aș vedea, pentru că, în mintea mea de copil, existau trei Hawaii-uri îndepărtate și nu vedeam vreo legătură între ele.

Era, pentru început, Hawaii-ul care mi-a fost arătat prima dată pe 7 decembrie 1941 într-un atlas, cu acele cu gămălie

pastelate, înfipte pe hartă, care însemnau război și că tatăl meu avea să plece curând și să petreacă Crăciunuri improvizate în încăperi închiriate din apropierea bazelor militare aeriene și că nimic nu avea să mai fie vreodată la fel. Mai târziu, când războiul s-a încheiat, a fost alt Hawaii, un munte de acadele, mare și stâncos[31] din Pacific care îmi apărea în fotografiile din ziare cu vânzători de mașini Lincoln-Mercury bine hrăniți, relaxându-se lângă canoe cu stabilizatoare la hotelul Royal Hawaiian sau debarcând *en familie* de pe pachebotul *Lurline,* un Hawaii unde verii mai mari își petreceau vacanțele de iarnă, învățând să se dea cu placa de surf (pentru că așa se numea, în zilele acelea mai simple, surfing, și era ceva propriu insulelor Hawaii) și unde nașele mergeau să se odihnească și să învețe pe de rost versurile din *My Little Grass Shack in Kealakekua Hawaii.* Nu-mi aduc aminte de câte ori am stat noaptea trează în pat, ascultând pe cineva care cânta la parter *My Little Grass Shack in Kealakekua Hawaii,* însă îmi amintesc că nu am făcut nicio legătură între acel Hawaii și Hawaii-ul zilei de 7 decembrie 1941.

Și apoi a existat permanent un al treilea Hawaii, un loc ce părea să nu aibă nimic de-a face nici cu războiul, nici cu nașele plecate în vacanță, ci doar cu trecutul și cu pierderea. Ultimul membru al familiei mele în linie directă care să trăiască în Hawaii a fost un stră-străbunic ce predase acolo în 1842 ca tânăr misionar, și mi s-a dat de înțeles că viața pe Insule, cum îi spuneam noi Hawaii-ului pe coasta de vest, decăzuse încetul cu încetul de atunci încoace. Mătușa mea a intrat, prin căsătorie, într-o familie care trăise timp de multe generații pe Insule, dar acum nu mai mergeau nici măcar în vizită. „Nu de când a venit dl *Kaiser",* spuneau ei, ca și cum construirea hotelului Hawaiian

Village pe câteva hectare câștigate din drenarea unui teren în apropiere de Fort de Russy le-ar fi șters dintr-o singură mișcare a macaralei constructorului copilăria și copilăria părinților lor, ar fi nimicit pe veșnicie o livadă subtropicală de cireși în care în fiecare seară, într-un cotlon ușor încețoșat al minții, masa era pusă pentru patruzeci și opt de persoane, în caz că venea cineva în vizită; ca și cum Henry Kaiser i-ar fi condamnat personal să-si trăiască restul zilelor într-un exil californian, doar printre suvenirurile lor simbolice, vasele făcute din tigvă și scaunele sculptate somptuos și argintăria masivă pentru patruzeci și opt de persoane și diamantul care aparținuse reginei Liliuokalani și țesăturile grele brodate ale acelor după-amiezi de aur, nesfârșite, pierdute acum pentru totdeauna.

Bineînțeles că pe măsură ce am mai crescut mi-am dat seama că numele de „Henry Kaiser" poartă o încărcătură mai degrabă simbolică decât literală, dar chiar și atunci mi-a scăpat esențialul, mi-am imaginat că e pur și simplu vorba despre proliferarea hotelurilor și a zborurilor ieftine care tulburase vechea ordine, am reușit să alung într-un cotlon al mintii Hawaii-ul primei mele amintiri, Hawaii-ul care însemna război, ca pe un accident al istoriei, o monstruozitate care nu este relevantă nici pentru idila tihnită ce trebuie să fi fost trecutul, nici pentru imnul frenetic închinat destinderii celor cu venituri medii ce trebuie să fie prezentul. Făcând asta, am înțeles Hawaii-ul complet greșit, pentru că, dacă există o aură anume ce învăluie Honolulu, o stare de spirit singulară ce dă luminilor un lustru febril și catamaranelor roz, o absurditate înduioșătoare și care stârnește imaginația așa cum un simplu paradis nu ar putea să o facă vreodată, această stare de spirit

este, implacabil, una de război.

Ea începe, desigur, așa cum bine ne amintim.

Hawaii este Gibraltarul nostru și, pe-aproape, al nostru Canal al Mânecii. Avioanele, cu văzul ascuțit de limpezimea din tot timpul anului a zilelor senine din Pacific, pot cu ușurință să supravegheze un cerc marin imens în al cărui centru se află Hawaii. Cu Hawaii-ul bine păzit, ar fi aproape imposibil, sunt de părere experții, să fim atacați prin surprindere dinspre Asia. Atâta timp cât marea bază navală Pearl Harbor, la o aruncătură de piatră de Honolulu, este a noastră, navele de război și submarinele americane își pot îndeplini liniștite misiunile non-Pacifice. Pearl Harbor este una dintre cele mai mari, dacă nu chiar cea mai mare fortăreață maritimă din lume. Pearl Harbor are rezerve uriașe de combustibil și alimente, spitale imense și fremătătoare pentru vindecarea oricăror răni provocate de oțel. Este unicul sanctuar sigur în întinderea vastului Pacific atât pentru nave, cât și pentru oameni.

John W. Vandercook,
în *Vogue,* 1 ianuarie 1941

Acum, la douăzeci și cinci de ani de la eveniment, se fac în fiecare după-amiază excursii cu bărci roz-aprins de la Kewalo Basin la Pearl Harbor. La început, plimbarea are un aer festiv exagerat și șubred, rămânând doar perspectiva unei ieșiri într-o zi frumoasă, cu pasagerii care își compară reclamațiile pe care le au de făcut la adresa ghizilor, a cazării și a meselor la Canlis' Charcoal Broiler, și băieții care se scufundă după monede pe lângă bărci. „Hei, șefu'“, strigă ei, „nai o monedă?” Câteodată, o femeie aruncă o bancnotă și e revoltată că trupurile bronzate insolente o pescuiesc din aer și glumesc pe seama așteptărilor ei. Când barca se îndepărtează de port, băieții înoată înapoi, cu

obrajii umflați cu bani, iar copiii stau îmbufnați, mormăind că ar fi preferat să rămână la plajă, și femeile, în ținute noi de la Liberty House și resturi de ghirlande, sorb suc de papaya și studiază o broșură intitulată *Cadoul perfect — povestea în imagini a zilei de 7 decembrie.*

Este, în fond, o poveste familiară pe care am auzit-o cu toții — familiară chiar și copiilor, pentru că i-au văzut, firește, pe John Wayne și John Garfield la Pearl Harbor, au petrecut nenumărate după-amiezi ploioase uitându-se la Kirk Douglas și Spencer Tracy și Van Johnson, care se întrebau cu voce tare de ce nu răspunde Hickam în dimineața aceasta — și nimeni nu îl ascultă cu atenție pe ghid. Trestia de zahăr foșnește acum în vânt acolo unde *Nevada* a dispărut în adâncuri. O siluetă lenșă învață la Ford Island să lovească ușor mingea ca s-o trimită direct în gaura de golf. Cel care a concesionat barca mai deschide niște suc de papaya. Este greu să mai fim receptivi la lucrurile care ne-au fost inculcate.

Și apoi se întâmplă ceva. Am luat acea barcă roz-aprins până la Pearl Harbor în două după-amiezi, dar tot nu știu ce am mers să descopăr, și anume felul în care oamenii reacționează un sfert de secol mai târziu. Nu știu pentru că, la un moment dat, am început să plâng și nu le-am mai acordat atenție celor din jur. Am început să plâng în locul unde *Utah* zace la cincisprezece metri sub apă, o apă care aici nu este nici turcoaz, nici albastru-deschis, ci de culoarea cenușie a tuturor golfurilor din lume, și nu mam oprit până când barca roz nu s-a îndepărtat de *Arizona,* sau de ce se mai vede din *Arizona:* tunul ruginit din pupa turelei care despică apa cenușie, drapelul înălțat sus pe catarg, întrucât Marina consideră că *Arizona* este încă în serviciu, cu tot

echipajul la bord, 1 102 oameni din patruzeci și nouă de state. Tot ce știu despre cum reacționează ceilalți oameni este ceea ce mi se spune: că toată lumea păstrează liniștea pe *Arizona*.

Acum câteva zile, cineva doar cu patru ani mai mic decât mine mi-a spus că nu înțelege de ce am fost atât de afectată de o navă scufundată, asasinarea lui John Kennedy, nu Pearl Harbor, fiind singurul eveniment indelebil al — ceea ce insista el să numească — „generației noastre". Am putut doar să-i răspund că facem parte din generații diferite, dar nu i-am povestit ce vreau să vă povestesc vouă, despre un loc din Honolulu unde este chiar și mai multă liniște decât *pe Arizona:* Cimitirul memorial național al Pacificului. Toți par să aibă douăzeci de ani, băieții îngropați aici, în craterul unui vulcan stins numit Punchbowl, douăzeci și nouăsprezece și optsprezece ani și uneori nici măcar atât, „SAMUEL FOSTER HARMON" scrie pe o piatra funerară. „PENNSYLVANIA, SERG. REZERVA 27. ÎNROLAT DIV. NAVALĂ 5. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. 10 APRILIE 1928 - 25 MARTIE 1945." Samuel Foster Harmon a murit la Iwo Jima cu cincisprezece zile înainte să împlinească șaptesprezece ani. Unii dintre ei au murit pe 7 decembrie și unii au murit după ce *Enola Gay* bombardase deja Hiroshima, iar alții au murit în zilele debarcărilor la Okinawa și Iwo Jima și Guadalcanal și un lung șir de tineri au murit, mi s-a spus, pe plaja insulei de care nu ne mai aducem aminte. Sunt 19 000 de morminte în craterul adânc al uriașului vulcan de deasupra Honolulului.

Mergeam acolo destul de des. De pe buza craterului puteam să văd orașul, să-mi cobor privirea peste cartierul Waikiki și peste port și peste brațele ambuteiate ale drumurilor, dar sus

acolo era liniște, un loc îndeajuns de cufundat în pădurea tropicală ca o ploaie fină să cadă în fiecare zi. Într-o după-amiază, a venit un cuplu care a lăsat trei ghirlande de plumeria pe mormântul unui băiat din California, ucis, la vârsta de nouăsprezece ani, în 1945. Florile se ofileau deja când femeia le-a așezat într-un târziu pe mormânt, pentru că, o vreme destul de îndelungată, ea a stat pironită locului, frământându-le în mâini. În general, sunt în stare să cuget foarte mult asupra morții, însă tot stau și mă gândesc la ce anume ar trebui să ne amintim, douăzeci și unu de ani mai târziu, despre un băiat care a murit la vârsta de nouăsprezece. Nu am văzut pe nimeni altcineva acolo, în afara bărbaților care tund iarba și a celor care sapă gropi noi, căci acum aduc morți din Vietnam. Mormintele proaspete de săptămâna trecută și de săptămâna dinainte și chiar de luna trecută nu au încă pietre funerare, doar plăcuțe de identificare din plastic, brăzdate de ploaie și stropite cu noroi. Pământul e reavăn și călcat în picioare de partea aceea a craterului, însă iarba crește rapid, aici sus, în norul de ploaie.

Nu este o distanță lungă de la crater până la Hotel Street, care pentru Honolulu reprezintă ceea ce Market Street reprezintă pentru San Francisco, strada dintr-un oraș portuar luminată toată noaptea. Portavionul *Coral Sea* a venit în Honolulu în acea săptămână aducând 165 de oameni din Vietnam în permisie de odihnă și recuperare și ducând 3 500 de soldați din marina militară întâi la Okinawa și apoi în Vietnam (făceau parte din divizia a 5-a navală reactivată, iar divizia a 5-a fusese, dacă vă aduceți aminte, cea de care aparținuse și Samuel Foster Harmon, băiatul de șaisprezece ani) și, pe lângă asta, exista o completare regulată a personalului de la bazele navale și aviatice

Pearl, Hickam, Bellows A.F.B. și Kaneohe, precum și de la cartierele generale ale armatei Camp H.M. Smith, Fort Shafter, Fort de Russy și Schofield Barracks și, mai devreme sau mai târziu, toți ajung să iasă pe Hotel Street. Au făcut-o dintotdeauna. Marina militară a închis lupanarele la sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial, dar nicio Hotel Street din lumea asta nu se schimbă foarte mult de la un război la altul. Fetele cu flori de hibiscus în păr se plimbă agale prin fața localurilor cu păcănele și a sălilor de biliard japonez și a studiourilor de masaj. „ANGAJAM FETE PENTRU MASAJ", scrie pe un anunț, „O SCHIMBARE BINEVENITĂ". Ghicitoarele stau la măsuțe și își pilesc unghiile în spatele perdelelor de hârtie cu model floral. Băieții din distribuția spectacolului de varieteu *Boys Will Be Girls* stau adunați pe trotuar în rochii de seară din țesături lucioase, metalice, fumează și se uită la marinari.

Iar marinarii se îmbată. Toți par să aibă douăzeci de ani și aici, pe Hotel Street, au douăzeci și nouăsprezece și optsprezece ani și se îmbată pentru că nu mai sunt în Des Moines și încă nu au ajuns în Danang. Trag cu ochiul în localurile cu femei plătite ca să danseze cu ei și trag cu ochiul în localurile de striptease cu pozele lui Lili St. Cyr și Tempest Storm în vitrină (Lili St. Cyr era în California și Tempest Storm, în Baltimore, dar nu contează, toate arată la fel sâmbătă seara în Honolulu) și se caută prin buzunare după mărunțiș ca să vadă „filmul artistic" din fundul unei săli care vinde *Sunshine* și *Nude* și toate cărțile broșate cu fete legate în lanțuri pe copertă. Își fac poze la minut laminate. Își înregistrează vocile *(Hei, iubito, în seara asta sunt în Honolulu)* și intră în vorbă cu fetele cu flori de hibiscus în păr.

Dar, în general, doar se îmbată puțin mai tare și se înghiontesc

pe trotuare evitând Patrula Forțelor Armate din Hawaii și provocându-se unul pe altul să-și facă tatuaje. Într-o efuziune de bravadă, își smulg cămășile cu cincizeci de metri înainte să ajungă la Salonul de tatuaj al lui Lou Normand, apoi stau nemișcați, cu ochi ficși și fata goală de expresie, în timp ce acul îi însemnează cu o inimă sau o ancoră sau, dacă sunt mai înflăcărați sau foarte beți, cu un Isus pe cruce cu stigmatele colorate în roșu. Prietenii lor se adună ciorchine în fața cubului de sticlă, urmărind cum pielea se înroșește și, în tot acest timp, „King of the Road" se revarsă pe toată strada dintr-un bar de pe colț cu muzică country și western. Cântecul se schimbă, iar băieții vin și pleacă, dar Lou Normand este DE TREIZECI DE ANI ÎN ACELAȘI LOC.

Poate că nu pare deloc surprinzător că ar trebui să existe o stare de spirit de război pe câmpuri de luptă notorii, unde au avut loc înfrângeri, sau la mormintele unor tineri de șaptesprezece ani ori în centrul unui oraș portuar. Dar ea nu se întâlnește doar aici. Războiul este însăși țesătura vieții hawaiiene, indisolubil prins atât în emoțiile sale, cât și în economia sa, subjugându-i nu doar amintirile, ci și perspectivele de viitor. Există un moment în care orice conversație din Honolulu se întoarce la război. Oamenii stau în grădinile lor sus, în Makiki Heights, printre tufele de *copa de oro* și iasomie stelată și își coboară privirile înspre Pearl Harbor, își mai pun ceva de băut și îți povestesc despre dimineața în care s-a întâmplat. La radio se auzea Webley Edwards, își amintesc ei, și ce spunea el în dimineața aceea iar și iar era: „Acesta este un raid aerian, adăpostiți-vă, *acesta nu este un exercițiu".* Nu este cel mai remarcabil lucru pe care ai putea să-l spui, dar este un lucru

remarcabil să îl ai întipărit în memorie. Si își aduc aminte de oamenii care conduceau pe deal în sus și parcau mașinile ca să privească incendiile, așa cum o fac acum când este anunțat un tsunami. Își amintesc de saloanele medicale de urgență înființate în sălile școlilor și despre copiii mai mari trimiși să păzească rezervoarele cu puști încărcate. Râd de cum au încercat să traverseze cu mașina coasta Pali prin ceața care se lăsase după pana de curent de la seara și de cum soțiile lor au dus cărți groase și baticuri mari jos, la Asociația tinerelor creștine, și le-au folosit pentru a le învăța pe fetele de pe celelalte insule să încropească un pat de spital, și își aduc aminte cum era când existau doar trei hoteluri în toată întinderea de trei kilometri a cartierului Waikiki, Royal pentru marină, Halekulani pentru presă și Moana. De fapt, complotează ca să îți lase impresia nelămurită că în 1945, ori să fi fost în '46, fusese ultima dată când au coborât în Waikiki. „Presupun că hotelul Royal nu s-a schimbat foarte tare", mi-a spus un locuitor din Honolulu care stătea la opt minute de Royal. „Halekulani", a zis altcineva, ca și cum și-ar fi adus deodată aminte de el și n-ar mai fi fost sigură că încă există, *„ăla* era un loc bun unde să ieși să bei ceva".

Toată lumea era mai tânără atunci și, din felul în care povestesc, o anumită strălucire învăluie acei ani.

Apoi, dacă au o miză reală în a-ți vinde ideea de „Hawaii", și puțini sunt cei rămași care refuză să vadă că au un interes să ți-o vândă, sunt gata să îți explice de ce viitorul Hawaii-ul se arată atât de luminos, în ciuda a ce poate fi considerat o economie falsă tipică, bazată mai întâi pe armată, apoi pe turiști, nu în ultimul rând pe zahărul subvenționat, viitorul Hawaii-ului se arată luminos pentru că Hawaii e *inima* Pacificului, o expresie

folosită în Honolulu doar puțin mai rar decât „minunatul nostru spirit *aloha”*. Îți atrag atenția că Hawaii e inima Pacificului în măsura în care vorbim despre industria turismului, dar Hawaii e, de asemenea, inima Pacificului când vine vorba de — iar aici fac o pauză, își ridică poate paharul și îl studiază înainte să continue. „Ei bine, sincer, dacă lucrurile o iau în cealaltă direcție, ce vreau să spun prin asta e că, dacă *situația* o ia în cealaltă direcție, noi ne aflăm în locul potrivit și pentru asta.” Poate că nicăieri altundeva în Statele Unite perspectiva războiului nu e privită cu atât de multă stăpânire de sine ca aici.

Bineînțeles că e ușor să găsești justificări, să spui că, în fond, întregul Hawaii a trecut deja printr-un război sau să subliniez! că Honolulu se află, chiar și acum, într-o zonă de război, că e îmbibat de vocabularul militar, puternic angajat în afacerea războiului. Lucrurile sunt însă mai complicate. Războiul este privit cu o ambivalență curioasă în Hawaii pentru că majoritatea populației sale vede războiul, chiar dacă la nivel inconștient, ca o forță a binelui, un instrument al progresului social. Și, bineînțeles, ce altceva, dacă nu Cel de-Al Doilea Război Mondial, a rupt șira spinării a feudalismului zahărului, a deschis o economie aflată în recesiune și o societate imobilă, a spulberat pentru totdeauna o lume colonială plăcută, dar teribilă, în care câteva familii controlau tot ce făcea Hawaii-ul, de unde se aproviziona, cum își expedia bunurile, cine putea intra și până unde putea să meargă și care era punctul în care se închideau ușile.

Avem, o mare parte dintre noi, o imagine oarecum vagă a Hawaii-ului antebelic. Am auzit expresia „Cei cinci giganți” și ne-am făcut o idee, în linii mari, despre anumite familii care au

pus mâna pe foarte mulți bani și putere în Hawaii și au monopolizat acei bani și acea putere o perioadă lungă de timp. Realitatea puterii hawaiiene a fost mai evidentă și, în același timp, mai subtilă decât v-ați putea imagina.

Cele cinci mari companii — C. Brewer, Theo. H. Davies, American Factors, Castle & Cooke și Alexander & Baldwin — au început ca „agenți" ai plantatorilor de zahăr, mai precis ca administratori de plantații. De-a lungul anilor, cele cinci mari familii și alte câteva — familia Dillingham, să zicem, descendenții unui marinar naufragiat care a construit prima cale ferată din Hawaii — s-au căsătorit între ele, au făcut parte din consiliile directoare unii pentru ceilalți, au intrat în afacerile cu transporturi și asigurări și bani și au ajuns să alcătuiască o oligarhie binevoitoare ca nicio alta de pe continent.

Timp de aproape jumătate de secol, această conducere solidară s-a extins în toate zonele vieții hawaiiene, iar puterea ei se manifesta direct și neîntârziat.

American Factors, de exemplu, deținea (și încă deține) cel mai mare magazin universal hawaiian, Liberty House. În 1941, Sears, Roebuck, acționând în secret prin intermediari, a cumpărat teren pentru un magazin la periferia orașului Honolulu. Până la urmă, Sears și-a deschis magazinul, dar doar după ce președintele Sears, Robert E. Wood, a amenințat că își cumpără propriul vas — se pusese problema dacă Matson Navigation, controlată de Castle & Cooke și Alexander & Baldwin, avea să livreze marfa cuiva care încerca cu atâta nerușinare să intre în competiție cu consorțiul celor cinci giganți.

Acesta era Hawaii-ul. Și apoi a venit Cel de-Al Doilea Război Mondial. Băieții de pe insulă au plecat la război și s-au întors

acasă cu idei noi. Au început să intre bani de pe continent, în ciuda opoziției Insulei. După Cel de-Al Doilea Război Mondial, răposatul Walter Dillingham putea să coboare pentru o audiere publică din casa lui de pe Diamond Head și să îi adreseze lui Henry Kaiser cel mai sugestiv epitet al Hawaii-ului antebelic — „musafir" —, însă semnificația lui ar fi scăpat, probabil, unei jumătăți dintre auditori. În spirit, chiar dacă nu în realitate, Cel de-Al Doilea Război Mondial a făcut din toată lumea un Dillingham, iar dacă cineva din Hawaii a fost prea greu de cap ca să simtă asta singur, i-au spus-o în mod constant alții, politicienii și liderii sindicali și observatorii de pe continent.

Proporțiile schimbării au fost, desigur, adesea exagerate, din motive parțial sentimentale și parțial strategice, însă realitatea rămâne că Hawaii nu mai e ce era odată. În Honolulu există în continuare un singur „Lowell", iar acela este Lowell Dillingham, și un singur „Ben", care este fratele său, dar Ben Dillingham a suferit o înfrângere clară în campania lui din 1962 pentru Senatul Statelor Unite în fața lui Daniel Inouye, un japonez la a doua generație. (în anii 1920, când un comitet al Congresului i-a întrebat pe tatăl lui Ben Dillingham și pe Henry Baldwin de ce atât de puțini japonezi votează în Hawaii, tot ce au putut ei să răspundă a fost că, probabil, japonezii primiseră instrucțiuni de la Tokyo să nu se înscrie pe listele de alegători.) în rândul locuitorilor din vechea gardă din Honolulu transpare încă sentimentul puternic că alianța celor cinci giganți „a cedat" în fața sindicatelor, însă Jack Hall, liderul tenace al asociației docherilor americani, acuzat la un moment dat sub Actul Smith de a fi conspirat la instigare pentru răsturnarea guvernului Statelor Unite prin violență și forță, face acum parte din

consiliul director al Biroului de turism din Hawaii și laudă doamnele din organizația nonprofit Outdoor Circle pentru eforturile lor dedicate „prezervării acestei frumuseți care este Hawaii-ul”. Iar Chinn Ho, care, atunci când era elev, scria cu creta cotele pentru un broker din centru, deține acum nu doar proprietăți imobiliare în valoare de câteva milioane bune de dolari, ci și reședința acelui broker, sus, pe Diamond Head, lângă cea a lui Ben Dillingham. „Chestia e”, mi-a spus nepoata brokerului, „bănuiesc, că și- a dorit-o de când avea paisprezece ani”.

Dar poate că nu există o cale mai limpede de a înțelege schimbarea decât vizitând școala Punahou, școala pe care misionarii au înființat-o „pentru copiii lor și copiii copiilor lor”, o declarație de intenție interpretată mai degrabă literal până de curând. Să răsfoiești cataloagele vechi de la Punahou înseamnă să treci în revistă oligarhia hawaiiană, căci aceleași nume apar an după an, iar ele sunt aceleași care apar gravate în piatră sau cu litere discrete de alamă când treci pe ceea ce Honolulu numește „Strada” — Merchant Street — pe lângă cotloanele unde își au birourile cei cinci giganți și unde se încheie cele mai multe dintre afacerile de pe Insulă. În 1881, un Alexander a rostit discursul de deschidere a ceremoniei și un Dillingham, poezia de deschidere; la ceremonia de absolvire din 1882, un Baldwin a vorbit despre „Imigrația chineză”, un Alexander, despre „Labor ipse voluptas” și un Bishop, despre „Lumina soarelui”. Și chiar dacă hawaiienii din casta superioară au coexistat dintotdeauna, ba chiar au încheiat căsătorii cu cei din oligarhia albă, colegii lor de clasă de la Punahou în general i-au perceput, când venea vremea oracolelor școlărești, drept oameni care vor „cânta într-

o trupă”.

Nu că Punahou nu ar fi în continuare școala elitei puterii de pe Insulă, pentru că este. „îi vom primi întotdeauna la Punahou pe acei copii al căror loc este aici”, i-a asigurat Dr. John Fox, directorul școlii încă din 1944, pe absolvenți într-un broșură recentă. Dar, dacă în 1944 erau 1 100 de studenți cu un IQ mediu de 108, acum sunt 3 400 cu un IQ mediu de 125. Dacă pe vremuri dintre cei înscriși doar 10 procente erau de origine orientală, acum procentul atinge aproape 30%. Așa că, în fața noii Biblioteci Cooke de la Punahou, unde arhivele sunt ținute de stră-strănepoata reverendului Hiram Bingham, stau acum, printre florile de plumeria căzute pe trepte, băieței chinezi cu manualele lor vârâte în genți de voiaj Pan American.

„John Fox este un personaj destul de controversat, bănuiesc că știi asta”, îl poți auzi spunând uneori pe un absolvent de familie bună, dar în ce constă mai exact această controversă nu se precizează. Poate că, întrucât Hawaii-ul se autoprezintă cu perseverență ca fiind modelul suprem al creuzetului modern, întregul câmp al relațiilor interrasiale este un subiect delicat. „Nu aș spune neapărat că aici am avut de-a face cu discriminarea”, mi-a explicat o locuitoare din Honolulu cu mult tact. „Aș spune că am avut o extraordinară, o extraordinară atmosferă de competitivitate.” Altcineva, pur și simplu, ridică din umeri. „E doar o pedală pe care nu s-a apăsat. Orientalii sunt — ei bine, discreți nu este exact cuvântul potrivit, dar nu sunt ca negrii sau evreii, nu se îngrămădesc acolo unde nu sunt doriți.”

Chiar și printre cei care sunt considerați liberalii Insulei, problema rasei are, în ochii oricui a trăit pe propria piele acești

ultimi ani hipersensibili de pe continent, o ingenuitate aparte și mai degrabă tulburătoare. „Există cu siguranță oameni de aici care întreține relații sociale cu chinezii”, mi-a spus o femeie. „Îi invită la ei acasă. Unchiul unui prieten de-al meu, de exemplu, îl invită mereu pe Chinn Ho la el.” Chiar dacă pare o declarație de genul „Unii dintre cei mai buni prieteni ai mei sunt din familia Rothschild”, am luat-o în spiritul în care a fost spusă — așa cum am interpretat și progresismul primitiv al unei profesoare de pe Insulă care îmi explica, în timp ce străbăteam un coridor din școala ei, miracolele integrării educaționale forjate de război. „Privește”, mi-a zis subit, înșfăcând de braț o fetiță chinezoaică drăguță și întorcând-o cu fața spre mine. „N-ai fi văzut așa ceva înainte de război. Uită-te la ochii ăștia.”

Și, astfel, în mitologia stranie și încă insulară a statului Hawaii, dislocările războiului au devenit promisiunile progresului. Dacă aceste promisiuni au fost sau nu îndeplinite depinde, bineînțeles, de cine vorbește, ca și întrebarea dacă progresul este sau nu o virtute, dar, în tot cazul, războiul joacă un rol central în imaginația hawaiiană, războiul la care îți stă mereu mintea, războiul care pare să plutească deasupra orașului Honolulu ca norii de ploaie deasupra lui Tantal. Nu foarte mulți oameni vorbesc despre asta. Vorbesc despre autostrăzi pe Oahu și blocuri de apartamente pe Maui și doze de bere la Sacred Falls și despre cum e mult mai înțelept să sari cu totul peste Honolulu și să mergi direct la Mauna Kea, stațiunea lui Laurance Rockefeller din Hawaii. (De fapt, ideea că singurul loc care merită vizitat pe Insulele hawaiiene este undeva pe Maui sau Kauai sau Hawaii a ajuns acum să fie atât de răspândită, încât nu poți decât să bănuiești că se apropie vremea unei renașteri a

Honolulului.) Sau, dacă au o aplecare mai vizionară, vorbesc, cu un fel de retorică ă la James Michener, despre cum Hawaii e un paradis multirasial și un paradis al relațiilor armonioase dintre management și oamenii muncii și un paradis progresist în care trecutul este acum reconciliat cu viitorul, unde Jack Hall de la asociația docherilor ia prânzul la Pacific Club și unde depozitarul a tot ceea ce ține de vechea gardă din Hawaii, Bishop Estate, lucrează cot la cot cu Henry Kaiser pentru a transforma Koko Head într-un complex de 350 de milioane de dolari numit Hawaii Kai. Dacă lucrează în industria turismului, vorbesc despre Anul milionului de turiști (1970) și Anul celor două milioane de turiști (1980) și vorbesc despre cei 20 000 de membri ai clubului Rotary care s-au întrunit la Honolulu în 1969 și vorbesc despre Produs. „Rapoartele ne indică ce avem nevoie", mi-a spus un bărbat din turism. „E nevoie să acordăm mai multă atenție modelării și fasonării produsului." Produsul este locul unde ei trăiesc.

Dacă sunt din Honolulu, dar un pic ariviști — să zicem că se află aici doar de treizeci de ani — aruncă numele lui „Lowell" și vorbesc despre campaniile lor caritabile. Dacă sunt din Honolulu, dar nu sunt deloc ariviști, vorbesc despre deschiderea unor buticuri și despre intrarea în domeniul afacerilor imobiliare și dacă a fost sau nu o grosolănie din partea lui Jacqueline Kennedy să își facă apariția la o cină ținută de Henry Kaiser în muumuu și în picioarele goale. („Vreau să spun că *știu* că oamenii vin aici să se relaxeze, nu să se îmbrace la patru ace, *dar...")* Merg destul de des pe continent, dar nu suficient de des încât să fie foarte bine informați despre ce se întâmplă acolo. Le place să întrețină si să fie întreținuți și să aibă oameni în vizită.

(„Cum ar fi fără ei?” m-a întrebat retoric o femeie. „Ar fi ca o sâmbătă seara într-un club din Racine, Wisconsin.”) Sunt foarte drăguți și foarte entuziaști și îți dau așa o senzație de sănătate și fericire și speranță, încât uneori îmi vine greu să vorbesc cu ei. Cred că nu ar înțelege de ce am venit în Hawaii și cred că probabil nu vor înțelege cu ce voi rămâne.

1966

Stânca veacurilor

Insula Alcatraz este acum acoperită cu flori: năsturași portocalii și galbeni, mușcate, iarba zimbrului, irișii albaștri, bulgări de soare. Lilicelul alb crește prin crăpăturile din beton pe terenul de antrenament. Florile de gheață acoperă ca o mochetă pasarelele ruginite, „ATENȚIE! NU VĂ APROPIAȚI! PROPRIETATE SUA!", scrie în continuare pe un panou, cu litere mari și galbene și vizibile probabil de la o jumătate de kilometru distanță, însă din 21 martie 1963, ziua în care i-au luat pe ultimii treizeci și ceva de oameni de pe insulă și i-au trimis în închisori a căror întreținere nu costa atât de mult, avertismentul a rămas doar *pro forma,* turelele tunurilor, goale, blocurile cu celule, abandonate. Nu este un loc neplăcut în care să te afli, aici pe Alcatraz, doar cu florile și vântul și o geamandură cu clopot care geme și mareea tălăzuind sub Golden Gate, dar ca să îți placă un loc ca acesta trebuie să îți dorești să ai un șanț de apărare.

Eu îmi doresc asta uneori și despre acest lucru vorbesc aici. Trei oameni trăiesc acum pe insula Alcatraz. John și Marie Hart locuiesc în același apartament pe care l-au ocupat în cei șaisprezece ani cât el a fost gardian de închisoare; au crescut cinci copii pe insulă, pe vremea când vecinii lor erau Birdman și Mickey Cohen, dar Birdman și Mickey Cohen sunt duși acum, ca și copiii soților Hart, care s-au mutat de acasă, ultimul dintre ei făcându-și ceremonia nunții pe insulă în iunie 1966. Mai locuiește cineva pe Alcatraz, un comerciant naval pensionat pe nume Bill Doherty și, dintre ei, John Hart și Bill Doherty sunt angajați ai Administrației serviciilor generale, responsabili cu supravegherea zi și noapte a insulei de nouă hectare. John Hart

are un câine pe care îl cheamă Duffy, iar Bill Doherty are un câine pe care îl cheamă Duke și, deși câinii sunt în general bune animale de companie, ei sunt și prima linie de apărare pe insula Alcatraz. Marie Hart are o fereastră pe colț și, de acolo, peste golful de doi kilometri și jumătate întinzându-se până la linia orizontului, se vede San Francisco, iar ea stă la geam și pictează „peisaje” sau cântă la orgă, cântece precum „Old Black Joe” și „Please Go 'Way and Let Me Sleep”. o dată pe săptămână, soții Hart se duc cu barca la San Francisco să-si ridice corespondența și să facă cumpărături la Safeway-ul mare din doc și uneori Marie Hart părăsește insula să-și viziteze copiii. Îi place să țină legătura cu ei la telefon, dar în ultimele zece luni, de când un cargobot japonez a secționat cablul, nu s-a mai putut suna pe și de pe Alcatraz. În fiecare dimineață, reporterul de trafic al KGO aruncă *San Francisco Chronicle* din elicopter și, când are timp, rămâne să bea o cafea. Pe aici nu mai trece nimeni altcineva, cu excepția unui bărbat de la Administrația serviciilor generale, pe care îl cheamă Thomas Scott și care uneori vine însoțit de câte un congresmen sau de cineva interesat să cumpere insula ori, din an în Paște, de soția și de fiul lor cel mic, la un picnic. Destul de mulți oameni ar vrea să cumpere insula și dl Scott recunoaște că s-ar scoate vreo cinci milioane de dolari la o licitație publică în plic închis, însă Administrația serviciilor generale nu o poate vinde până când Congresul nu dă curs propunerii de rezoluție de a transforma insula într-un „parc al păcii”. Dl Scott spune că ar fi bucuros să-și ia Alcatrazul de pe cap, însă responsabilitatea insulei-fortăreață nu este ceva la care să renunți fără gânduri ambivalențe.

Am mers cu el acolo în urmă cu ceva timp. Orice copil își

poate imagina o închisoare care să aducă mai mult cu o închisoare decât o face Alcatrazul, pentru că zăbrelele și gardurile, în măsura în care ele există, par puse de formă, fără niciun rost; insula în sine era închisoarea, iar mareea rece, zidul său. Chiar așa i se și spunea: Stânca. Bill Doherty și Duke au coborât pontonul pentru noi și, în breakul cu care am urcat de pe faleză, Bill Doherty i-a povestit dlui Scott despre micile reparații pe care le făcuse sau intenționa să le facă.

Reparațiile pe Alcatraz sunt făcute doar ca să mai treacă timpul, un fel de gravură în fildeș pentru îngrijitori[32], întrucât guvernul nu plătește nimic pentru întreținerea închisorii. În 1963, ar fi costat cinci milioane de dolari să fie reparată — motiv pentru care a și fost abandonată, iar cei 24 000 de dolari pe an, cât costă întreținerea Alcatrazului, se duc acum în principal pentru pază, o parte mergând pentru transportarea celor 1 500 000 de litri de apă de care Bill Doherty și soții Hart au nevoie în fiecare an (nu există deloc apă pe Alcatraz, iar acesta este un impediment în calea dezvoltării) și restul pentru încălzirea celor două apartamente și păstrarea câtorva lumini aprinse. Clădirile par literalmente abandonate, încuietorile au fost smulse de la ușile celulelor și sistemul electric extins de închidere, deconectat. Gurile de aerisire pentru gaz lacrimogen din sala de mese sunt goale și vopseaua pușcă peste tot, corodată de aerul marin, decojindu-se în solzi mari de ocru și verde șters. Am stat o vreme în celula lui Al Capone, de 1,5 pe 3 metri, numărul 200 de la nivelul al doilea al Corpului B, nu una dintre celulele cu priveliște care se repartizau în funcție de vechime, și m-am plimbat prin corpul unde se făcea încarcerarea solitară, scufundat în întuneric beznă odată ce se închideau ușile. „Snail

Mitchel", „Melcul", spune o scrijelitură în creion pe un perete din carcera 14, „singurul om împușcat vreodată pentru că mergea prea încet". Alături este un calendar, cu lunile desenate pe perete și zilele tăiate, mai, iunie, iulie, august dintr-un an nenumit.

DI Scott, al cărui interes pentru dreptul penal datează de pe vremea când biroul lui achiziționase Alcatrazul ca proprietate cu potențial, mi-a vorbit despre evadări și protocoale de securitate și mi-a arătat plaja pe care fiul lui Ma Barker, Doc, a fost ucis în timpul unei tentative de evadare. (I s-a spus să vină înapoi sus, dar el a zis că preferă să fie împușcat, așa că asta s-a și întâmplat.) Am văzut sala de dușuri cu săpunul încă pe suport. Am ridicat de pe jos un program îngălbenit dintr-o predică de Paște (De ce *îl căutați pe Cel viu printre morți? El nu mai este aici, ci sa înălțat la ceruri')* și am cântat câteva acorduri la pianina cu fildeșul căzut de pe clape și am încercat să-mi imaginez închisoarea așa cum fusese, cu reflectoarele puternice bătând în geamuri toată noaptea și gardieni patrulând înarmați pe pasarele și tacâmurile zdrăngănind într-un sac, numărate după fiecare masă, am încercat sârguincioasă să invoc un sentiment vag de repulsie, teroarea nocturnă a încuierii ușilor și a bărcii îndepărtându-se. Însă adevărul este că mi-a plăcut acolo, o ruină golită de toate vanitățile umane, curățată de orice iluzie omenească, un spațiu gol revendicat de vreme, unde o femeie cântă la orgă ca să întrerupă vaietul vântului și un bărbat bătrân îi aruncă mingea unui câine pe care îl cheamă Duke. V-aș putea spune că am revenit pentru că făcusem promisiuni pe care trebuia să mi le țin, dar am făcut-o, poate, pentru că nu mi-a cerut nimeni să rămân.

1967

Coasta disperării

Am mers recent la Newport să văd excepționalele „căsuțe” de piatră *fin-de-siècle* în care odinioară își petreceau verile unii americani bogați. Ele se înalță încă de-a lungul Bellevue Avenue și Cliff Walk, una după alta, cu perdelele de mătase destrămate, dar garguiele intacte, monumente ale ceva dincolo de ele; case ridicate, în mod evident, într-un scop cumva transcendental. Nimeni nu îmi explicase clar care a fost mai exact acel scop. Mi se jurase că fabuloasele case de vacantă sunt adevărate muzee și fusesem avertizată că sunt niște monstruozități, încredințată că stilul de viață pe care îl sugerează e de-o incredibilă eleganță și de-o vulgaritate de nedescris, că oamenii foarte bogați sunt altfel decât tine și decât mine și că da, plătesc impozite mai mici și, chiar dacă The Breakers[33] nu este poate un monument de bun-gust, totuși, *où sont les croquet wickets d'antan.* Citisem Edith Wharton și citisem Henry James, care erau de părere că aceste case ar trebui să se înalte aici pe vecie, mementouri „ale răzbunărilor extraordinar de întortocheate ale proporțiilor și discreției insultate”.

Însă toate acestea se dovedesc a fi irelevante, toate aceste discuții despre impozite și bun-gust și proporții insultate. Dacă, spre exemplu, cineva ia calea, așa cum a făcut-o doamna Richard Gambrill în 1900, de a îl angaja pe arhitectul care a proiectat Biblioteca Publică din New York, de a obține aprobarea pentru construirea unui castel francez de secolul al XVIII-lea pe plaja din Rhode Island, de a comanda să i se facă o grădină copiată după una pe care Henric al VIII-lea i-a dăruit-o lui Anne Boleyn și de a boteza rezultatul „Curtea din Vernon”, acel cineva se

plasează într-un fel dincolo de învinuirea de a fi insultat „discreția". Altele sunt mecanismele puse în funcțiune aici. Nu-mi pot închipui vreo judecată estetică care să se aplice Newportului de pe Bellevue Avenue, acelor imense nebunii aflate dincolo de porțile lucrate manual. Ele sunt produsele unei metastaze a capitalismului, Revoluția industrială dusă la extrema sa logică, iar ceea ce transmit este cât de recente sunt noțiunile că viața ar trebui să fie „confortabilă", că aceia care o trăiesc ar trebui să fie „fericiți".

„Fericirea" este, în fond, etica consumerismului, iar orașul Newport e monumentul unei societăți în care producția era văzută ca esența ei morală, răsplata, chiar dacă nu neapărat și scopul procesului economic. Locul contrazice principiul plăcerii. Să ai bani ca să construiești The Breakers sau Marble House sau Ochre Court și să alegi să o faci la Newport este în sine o negare a posibilităților; insula este fizic urâtă, meschină fără grația salvatoare a severității extreme, un peisaj care nu e făcut să placă, ci mai curând să domine. Prevalenta grădinilor tunse ornamental din Newport dă o indicație despre spiritul locului. Și nu e ca și cum acești oameni n-ar fi avut alte opțiuni: William Randolph Hearst nu a construit la Newport, ci pe coasta Pacificului. San Simeon, în ciuda ciudățeniilor sale, este în realitate *la cuesta encantada,* scăldată în lumina aurie și în aerul sibaritic, un loc profund romantic, însă la Newport aerul proclamă doar sursa banilor. Chiar și atunci când soarele împestrițează peluzele întinse și fântânile susură peste tot în jur, plutește ceva în aer care nu are nimic de-a face cu plăcerea și nimic de-a face cu tradiția plină de rafinament, rămâi nu cu impresia că frumusețea e ceva ce banii pot cumpăra, ci că banii

sunt făcuți pe căi nemiloase, o prezență imediată a puțurilor și a căilor ferate și a topitoriilor, a viitorului turbinelor și al slăninii. Atât de stăruitoare este prezența banilor la Newport, încât mintea îți fuge ineluctabil la începuturile lor brute. Contemplând Rosecliff, imaginea se destramă în cea a lui Big Jim Fair, săpând după argint într-un munte din Nevada ca fiica lui să poată trăi în Newport. „Bătrânul Berwind s-ar răsuci în mormânt dacă ar vedea cisterna aia cu petrol parcată pe alee", mi-a spus un paznic de la The Elms în timp ce exploram grădina scufundată de acolo. „El a făcut bani din cărbune, din cărbune negru." Mi-au rămas întipărite în minte, ca și în mintea pazniculuí, chiar și în timp ce stăteam la soare în fața casei de vară din marmură: cărbune, cărbune negru, cuvinte precum *bituminos* și *antracit,* nu neapărat cuvintele preferate ale verii.

Într-un anume sens, Newport este un oraș neobișnuit de vestic, mai apropiat ca spirit de Virginia City decât de New York, de Denver decât de Boston. Are stridența în general atribuită frontierei. Și, asemenea frontierei, nu a fost neapărat un joc pentru femei. Bărbații au plătit pentru Newport și le-au acordat femeilor privilegiul de a locui acolo. Așa cum vitrinele aurite puteau fi cumpărate pentru etalarea adecvată a porțelanurilor de Sèvres, și scările de marmură puteau fi cumpărate pentru etalarea avantajoasă a femeilor. În chioșcurile filigranate puteau fi expuse într-o lumină diferită, iar în saloanele franțuzești, în cu totul alt cadru. Puteau fi lingușite, flatate, răsfățate, li se puteau da încăperi frumoase și rochii făcute de Worth, erau lăsate să-și închipuie că sunt stăpânele propriilor case și ale propriilor vieți, însă, când venea vremea negocierilor, libertatea lor se dovedea un *trompe-l'œil.* Era o lume în care plaja Bailey făcea o

neurastenică din Edith Wharton și, împotriva voinței ei, o ducesă de Marlborough din Consuelo Vanderbilt. Casele în sine sunt case de bărbați, fabrici, străbătute de tuneluri și șine ferate domestice, găurite de țevărie pentru colectarea apei sărate, cu bazine pentru stocarea ei, cu mecanisme de strângere a apei de ploaie, cu seifuri pentru argintărie, cu inventare detaliate ale porțelanurilor și cristalelor și ale „Pânzeturilor fine” și „Pânzeturilor ordinare”. Undeva în măruntaiele de la The Elms, există un depozit de cărbune de două ori mai mare decât dormitorul lui Julia Berwind. Mecanica unor astfel de case depășește orice alte dorințe sau înclinații. Nici marile pasiuni, nici capriciile matinale nu puteau face ca fabrica să fie închisă, ca producția — de dejunuri oficiale, de baluri mascate, de *marrons glacés* — să fie încetinită. Să stai în sala de mese de la The Breakers înseamnă să îți imaginezi cum e să fugi de ea, invocând o migrenă.

Ceea ce se dovedește a fi Newportul este, prin urmare, omiletic, o scenă extraordinar de elaborată pentru o piesă de moravuri americană în care banii și fericirea sunt prezentate ca antitetice. Este neașteptat de teatrală ca să fi fost construită de acești bărbați, dar, în fond, cu toții ajungem odată și odată să fim propriii judecători. Îmi vine greu să cred că, la un moment dat, Cornelius Vanderbilt nu a intuit, în vreun salon de biliard aflat în penumbra inconștientului său, că atunci când a construit The Breakers s-a osândit singur. Lumea trebuie să le fi părut mai neviciată tuturor acestor bărbați în tinerețe, atunci când începuseră să așeze linii de cale ferată, să sape după minereu de calitate la Comstock sau să îndrăznească să spere că vor da de cupru. Mai mult decât oricine altcineva din societate, acești

bărbați au avut aparent un vis și l-au pus în practică. Iar ce au făcut apoi a fost să construiască un loc ce pare să ilustreze, ca într-un abecedar, ideea că etica producției duce, din aproape în aproape, la nefericire, la limitare, la a fi prins în capcana mecanicii traiului. Din acest punct de vedere, lecția pe care o dă Bellevue Avenue este mult mai radicală decât cea a utopiei de la Brook Farm[34], Cui ar putea să îi scape predica gravată în piatra de la Newport? Cine ar putea crede că mântuirea este garantată de construirea unei căi ferate, când acolo, pe peluzele bărbaților care au construit calea ferată, nu a mai rămas nimic decât umbra femeilor cu migrene și șaretele pentru ponei care îi așteaptă pe copiii morți demult?

1967

Guaymas, Sonora

Plouase în Los Angeles până când faleza s-a sfărâmat ușor-ușor în valuri și eu nu am mai avut niciun chef să mă ridic dimineața din pat, așa că am hotărât să mergem în Mexic, la Guaymas, unde era caniculă. Nu neam dus pentru peștele-lance. Nu neam dus pentru scufundări. Am vrut să fugim de noi înșine și calea de a face asta e să conduci, s-o iei în jos prin Nogales într-o zi în care frumoasele locuri înverzite își pierd farmecul și tot ce îți mai stârnește imaginația e un loc dificil, un deșert. Deșertul, orice deșert, este într-adevăr valea umbrei morții.[35] Te întorci din desert și te simți ca Alcestis, renăscută. După ce treci de Nogales luând-o pe Route 15, nu mai e nimic în afara desertului Sonoran, nimic în afara arborilor de mesquite și a șerpilor cu clopoței și a munților Sierra Madre care plutesc la est, nicio urmă a strădaniei umane, cu excepția unei cisterne Pemex care se ivește din senin gonind spre nord și, din când în când, în depărtare, a unor marfare Pullman prăfuite deținute de Ferrocarril del Pacífico. Magdalena se află pe Route 15 și apoi urmează Hermosillo, unde cumpărătorii de vite și minereu american se adună la barul din hotelul San Alberto. Există și un aeroport în Hermosillo, iar orașul e doar la 140 de kilometri la nord de Guaymas, dar dacă iei avionul înseamnă că n-ai înțeles nimic. Ideea e să-ți pierzi simțul orientării, să-ți primești dezlegarea de la caniculă și de la perspectivele înșelătoare și de la senzația oprimantă dată de stârvuri. Șoseaua tremură. Ochii vor să se închidă.

Și, apoi, chiar după punctul în care deșertul a devenit singura realitate, Route 15 ajunge la coastă și acolo este Guaymas, o

protuberanță lunară de dealuri și insule vulcanice, cu apa caldă a golfului Californiei pleoscăind leneș în jur, udând chiar și cactușii, apa lucioasă ca un miraj, cu sirenele vapoarelor șuierând neliniștitor în port, ca niște gemete, goelete fantomatice, fără ieșire la mare, pierdute. Acesta e Guaymas. În ceea ce privește orașul, ar fi putut la fel de bine să fie construit de Graham Greene: o piață umbroasă cu o pergolă filigranată pentru orchestra de duminică, un stol de păsări, o catedrală ce are urgentă nevoie de reparații, cu o cupolă din faianță de culoarea albastră a oului de prihor și un urubu cu cap roșu stând pe cruce. Pe cheiuri sunt stivuiți baloți de bumbac de Sonoran și mormane de concentrat de cupru întunecat; în larg, pe cargoboturile cu steaguri panameze și liberiene, băieți greci și nemți stau tolăniți sub apusul fierbinte și se uită posaci la dealurile grotești și claustrofobe, la orașul încremenit, un purgatoriu ciudat pe care să îl vizitezi în trecere.

Dacă am fi fost cu adevărat porniți să uităm de noi înșine, am fi putut rămâne în oraș, la un hotel ale cărui obloane de un albastru- turcoaz, decolorate și scorojite, dădeau înspre grădină, unde bătrâni stăteau în pragul ușii și nu mișca nimic, dar am stat, în schimb, în afara orașului, la Playa de Cortes, un hotel mare și vechi construit de Southern Pacific înainte de naționalizarea căii ferate. Si locul acela era un miraj, plăcut și răcoros, cu pereți groși, văruiți în alb și obloane întunecate și faianță în culori aprinse, cu mese lucrate din traversele de abanos de la căile ferate, cu perdele de muselină cu aplicații estompate și coceni de porumb înfășurați în jurul bârnelor grele. În jurul piscinei creșteau arbori de piper roșu și în curte, lămâi și bananieri. Mâncarea nu era ieșită din comun, dar după cină

puteai să te întinzi într-un hamac de pe terasă și să asculți fântânile și marea. Timp de o săptămână am zăcut în hamace și am pescuit în dorul lelii și am mers la culcare devreme și am ajuns să fim foarte bronzați și leneși. Soțul meu a prins opt rechini, iar eu am citit un manual de oceanografie și nu am vorbit foarte mult. La sfârșitul săptămânii, am vrut să facem ceva, dar tot ce se putea face era să vizitezi stația de urmărire a unui vechi program spațial sau să-i vezi pe John Wayne și Claudia Cardinale în *Lumea circului,* și am știut că e timpul să ne întoarcem acasă.

1965

Carnet de însemnări din Los Angeles

E ceva neliniștitor în aerul din Los Angeles în după-amiaza aceasta, o încremenire nefirească, o tensiune. Asta înseamnă că diseară o să înceapă să bată Santa Ana, un vânt fierbinte care suflă dinspre nord-est, tânguindu-se la vale prin trecătorile Cajon și San Gorgonio, ridicând furtuni de nisip de-a lungul autostrăzii 66, uscând dealurile și nervii până la punctul de aprindere. De-acum, timp de câteva zile, o să vedem fum negru ridicându-se din canioane și o să auzim noaptea sirenele. N-am citit, nici n-am auzit vreo știre că se așteaptă să sufle Santa Ana, dar o știu, și aproape toți cei cu care m-am întâlnit astăzi o știu și ei. o știm pentru că o simțim.

Copilul se agită. Fata în casă e morocănoasă. Reaprind o dispută ce aproape se stinsese cu furnizorul de telefonie, apoi îmi limitez pierderile și mă întind, dându-mă bătută în fata chestiei ăsteia din aer.

Să trăiești cu Santa Ana înseamnă să accepți, conștient sau inconștient, o perspectivă profund mecanicistă a comportamentului uman.

Îmi amintesc că mi s-a spus, atunci când m-am mutat prima dată la Los Angeles și locuiam pe o plajă izolată, că indienii obișnuiau să se arunce în ocean când bătea vântul cel rău. Înțeleg de ce. Odată, într-o vreme când Santa Ana sufla prin ținut, Pacificul a căpătat un luciu funest și te trezeai în mijlocul nopții, tulburat nu doar de păunii care țipau printre măslini, ci și de absența nepământească a valurilor. Canicula era ireală. Cerul avea o tușă gălbuie, genul de lumină numită uneori „vreme de cutremur”. Singura mea vecină refuza să iasă din casă

zile în șir, luminile erau toate stinse noaptea, iar soțul ei bântuia pe afară cu o macetă. Într-o zi, îmi spunea că auzise pe cineva încălcând proprietatea, în ziua următoare, un șarpe cu clopoței.

„În nopți ca aceasta", a scris cândva Raymond Chandler despre Santa Ana, „orice petrecere cu alcool se sfârșește cu o bătaie.

Nevesticile blânde mângâie lama cuțitului pentru carne și se uită lung la gâtul soților lor. Orice se poate întâmpla". O descriere perfectă. Nu știam atunci că există o bază reală pentru efectul pe care îl avea asupra noastră, a tuturor, dar se pare că e încă unul dintre acele cazuri în care știința confirmă înțelepciunea populară. Santa Ana, numit așa după unul din canioanele prin care se năpustește, este un föhn, ca föhnul din Austria și Elveția și *hamsin-ul* din Israel. Există numeroase vânturi rele și stăruitoare, poate cele mai cunoscute dintre ele fiind mistralul din Franța și sirocoul mediteraneean, însă un föhn are caracteristici distincte: deși începe ca o masă de aer rece, făcându-și apariția pe pantele adăpostite de vânt ale unui lanț muntos, pe măsură ce coboară, se încălzește, ajungând în final să bată ca un vânt fierbinte și uscat. Oricând și oriunde bate un föhn, doctorii aud despre înmulțirea cazurilor de dureri de cap și greață și alergii, despre „nervozitate", despre „depresie". În Los Angeles, unii profesori nici nu încearcă să țină ore normale când bate Santa Ana, căci copiii sunt alții, imposibil de stăpânit. În Elveția, rata sinuciderilor crește în timpul föhnului, iar în curțile de apel din unele cantoane elvețiene, vântul este considerat o circumstanță atenuantă în cazurile de omor. Se spune că medicii chirurgi sunt cu ochii pe vânt, pentru că sângele nu se coagulează normal în timpul unui föhn. Acum

câțiva ani, un fizician israelian a descoperit că, nu doar când bate un astfel de vânt, ci și în cele zece-douăsprezece ore care îl precedă, aerul aduce un raport neobișnuit de ridicat de ioni pozitivi la ioni negativi. Nimeni nu pare să știe exact de ce se întâmplă asta; unii vorbesc despre fricțiune, iar alții dau vina pe turbulențele solare. În orice caz, ionii pozitivi sunt aici și efectul unui exces de ioni pozitivi este, în termeni simpli, că îi face pe oameni nefericiți. Mai mecanicist decât atât nu se poate.

Cei din est se plâng de obicei că nu există deloc „vreme" în California de Sud, că zilele și anotimpurile se scurg necruțător, amorțitor de anoste. Acest lucru este în realitate eronat. Clima este caracterizată, de fapt, de ieșiri rare, dar violente: două perioade de ploi subtropicale torențiale care continuă săptămâni în șir și spală dealurile la vale, făcând ca porțiuni din ele să alunece înspre ocean; vreo douăzeci de zile răzlețite pe parcursul anului când bate Santa Ana, care, cu uscăciunea sa dogoritoare, înseamnă inevitabil incendiu. La prima avertizare că Santa Ana va începe să bată, Serviciul silvic trimite oameni și echipament din nordul Californiei în pădurile din sud, iar Detașamentul de Pompieri din Los Angeles își anulează protocoalele de rutină care nu țin de stingerea incendiilor. Santa Ana a făcut Malibu să ardă așa cum s-a întâmplat în 1956, și Bel Air în 1961, și Santa Barbara în 1964. În iarna dintre 1966 și 1967, unsprezece oameni au murit încercând să stingă un incendiu pe care Santa Ana îl ajuta să se extindă în munții San Gabriel.

Doar să urmărești știrile din Los Angeles de pe prima pagină în timpul unui Santa Ana înseamnă să îți faci o idee destul de clară despre cum stă treaba cu acest loc. În ultimii ani, cea mai îndelungată perioadă în care Santa Ana a bătut mai multe zile la

rând a fost în 1957, când a durat nu obișnuitele trei sau patru zile, ci paisprezece, de pe 21 noiembrie până pe 4 decembrie, în prima zi, 10 000 de hectare ardeau în munții San Gabriel, cu rafale de vânt care atingeau 160 de kilometri pe oră. În oraș, vântul a atins douăsprezece grade pe scara Beaufort, forța unui uragan; sondele petroliere au fost culcate la pământ, iar oamenilor li s-a cerut să nu iasă pe străzile din centru pentru a evita să fie loviți de obiecte zburătoare.

Pe 22 noiembrie, incendiul din San Gabriel a scăpat de sub control. Pe 24 noiembrie, șase oameni au murit în accidente de mașină și, spre sfârșitul săptămânii, *Los Angeles Times* ținea socoteala celor morți în accidente rutiere. Pe 26 noiembrie, un avocat bine cunoscut din Pasadena, deprimat din cauza grijilor financiare, și-a împușcat și ucis soția, cei doi fii și pe el însuși. Pe 27 noiembrie, o femeie divorțată din South Gate, de douăzeci și doi de ani, a fost omorâtă și aruncată dintr-o mașină aflată în mișcare. Pe 30 noiembrie, incendiul din San Gabriel era încă scăpat de sub control, iar vântul sufla în oraș cu 130 de kilometri la oră. În prima zi din decembrie 1957, patru oameni au murit din cauze violente, iar pe 3 decembrie vântul a început să cedeze.

Este greu pentru oamenii care nu au trăit în Los Angeles să înțeleagă ce loc important ocupă Santa Ana în imaginația locală. Orașul în flăcări este imaginea care îi bântuie la nivelul cel mai profund pe localnici: Nathanael West si-a dat seama de asta în *Ziua lăcustei,* iar, la vremea revoltelor Watts din 1965, ceea ce a aprins imaginația au fost, de departe, incendiile. Zile în șir, conduceai pe autostrada Harbor și vedeai orașul arzând, așa cum noi toți știuserăm dintotdeauna că are să se întâmple până

la urmă. Vremea din Los Angeles este vremea catastrofei, a apocalipsei și, așa cum iernile garantat de geroase și de lungi din New England dictează stilul de viață de acolo, și violența și imprevizibilitatea vântului Santa Ana își lasă amprenta asupra calității generale a vieții din Los Angeles, îi adâncește efemeritatea, lipsa de garanție. Vântul ne arată cât de aproape suntem de buza prăpastiei.

„Uite de ce am intrat în direct, Ron", spunea vocea de la telefon la emisiunea radio care dura toată noaptea. „Vreau doar să spun că această flintă din Sex *for the Secretary* — cum o cheamă — cu siguranță că nu face niciun bine moravurilor din această tară.

Situația e jalnică. Statisticile o *arată."*

„E Sex *and the Office,* dulceață", a zis moderatorul. „Ăsta-i titlul. De Helen Gurley Brown. Ce anume arată statisticile?"

„Evident că nu le am acum la îndemână. Dar o *arată."*

„Aș fi curios să aud. Fiți constructivi, bufnițe ale nopții."

„Bine, hai să luăm o *singură* statistică", a spus vocea, pierzându-și răbdarea. „N-oi fi citit eu cartea, dar ce-i chestia asta pe care o recomandă, *să ieși să iei prânzul cu bărbați însurați?"*

Și așa au ținut-o, de la miezul nopții până la 5 dimineața, întrerupți de muzică și de telefoane ocazionale care dezbăteau dacă un șarpe cu clopoței poate sau nu să înoate. Dezinformările despre șerpii cu clopoței sunt un laitmotiv al imaginației insomniace din Los Angeles. Spre ora 2 dimineața, un bărbat de „undeva din Tarzana" a sunat să își exprime dezaprobarea. „Bufnița care a sunat mai devreme trebuie să se fi gândit... hm,

la *The Man in the Gray Flannel Suit* sau la altă carte", a zis, „pentru că Helen e una dintre puținii autori care încearcă să ne spună cum *stau* lucrurile cu adevărat. Hefner e altul. Și el e controversat, operând... hm, într-o altă zonă".

Un bărbat în vârstă, după ce mai întâi a confirmat că el „personal" văzuse un șarpe cu clopoței înotând în canalul Delta-Mendota, a făcut apel la „moderație" în cazul lui Helen Gurley Brown. „N-ar trebui să intrăm în direct ca să spunem despre o carte că e pornografică înainte s-o fi citit", s-a plâns el, pronunțând por-ni-o-grafică. „Io zic, ia cartea.Dă-i o șansă."

Instigatoarea de la începutul emisiunii a sunat din nou să spună că îi dă dreptate că ar trebui să ia cartea. „Și pe urmă să-i dau foc", a adăugat.

„O incendiatoare de cărți, nu?" a râs moderatorul binevoitor.

„Mi-aș dori să se mai ardă încă pe rug vrăjitoare", a sâsâit femeia.

Este ora 3 într-o după-amiază de duminică și sunt 40 °C afară și aerul e atât de încărcat de smog, încât palmierii prăfuiți par să ascundă ceva de tine, sunt dintr-odată posaci și oarecum atractivi. M-am jucat cu bebelușa în apa împroșcată de aspersoare și mă urc în mașină să merg la Ralph's Market, la intersecția dintre Sunset și Fuller, îmbrăcată într-o costum de baie vechi, tip bikini. Nu e cel mai potrivit lucru pe care să-l porți la magazin, dar nici nu e, la Ralph's de la intersecția dintre Sunset și Fuller, o costumație neobișnuită. Cu toate acestea, o femeie mătăhăloasă într-un muumuu de bumbac își împinge coșul de cumpărături în al meu la raionul de măcelărie. „Cum să vii la magazin îmbrăcată așa", zice destul de tare, cu voce

gâtuită. Toată lumea se face că se uită în altă parte, eu studiez ambalajul de plastic al unor costițe de miel, iar ea repetă ce a zis. Mă urmărește peste tot prin magazin, la mâncarea pentru copii, la lactate, la delicatese mexicane, blocându-mi căruciorul de câte ori are ocazia. Soțul ei o trage de mânecă. Când plec de la casa de marcat, își ridică vocea o ultimă dată: „Cum să vii la Ralph's îmbrăcată așa", zice.

O petrecere la cineva acasă în Beverly Hills: un cort roz, două orchestre, doi regizori francezi comuniști în sacouri Cardin, chili și hamburgeri de la Chasen's. Soția unui actor englez stă singură la masă; vine rar în California, chiar dacă soțul ei lucrează aici destul de mult. Un american care o cunoaște vag vine la masa ei.

„Ce plăcere să te văd aici", zice el.

„Chiar?" zice ea.

„De cât timp ai venit?"

„De prea mult."

Ia altă băutură de la un chelner aflat în trecere și îi zâmbește soțului ei care dansează.

Americanul mai încearcă o dată, îl pomenește pe soțul ei.

„Am auzit că e fantastic în filmul ăsta."

Femeia se întoarce pentru prima dată spre american. Când deschide într-un târziu gura, pronunță fiecare cuvânt foarte clar. „E... de asemenea... și poponar", zice ea agreabil.

Istoria orală a orașului Los Angeles se scrie în barurile cu pian. Pianistul cântă de fiecare dată „Moon River" și „Mountain Greenery". „There's a Small Hotel" și „This Is Not the First Time". Oamenii vorbesc unii cu alții, povestesc despre primele neveste

și ultimii soți. „Stai s-o auzi pe asta”, își spun, și „Să mori de râs, nu alta”. Un bărbat din construcții vorbește cu un scenarist șomer care sărbătorește, singur, cea de-a zece aniversare a căsătoriei. Bărbatul din construcții are o lucrare în Montecito. „Acolo în Montecito”, spune el, „sunt 135 de milionari pe kilometru pătrat”.

„Putregai”, zice scriitorul.

„Asta-i tot ce ai de spus?”

„Nu mă înțelege greșit, cred că Santa Barbara e unul dintre cele — Isuse, *cel* mai frumos loc din lume, dar e un loc frumos care are… *putregai*. Ăștia trăiesc pur și simplu din milioanele lor putregăite.”

„Păi, să-mi dea și mie.”

„Nu, nu”, zice scriitorul, „întâmplător eu cred că milionarii au niște carențe… În ceea ce privește elasticitatea.”

Un bețiv îi cere pianistului să cânte „The Sweetheart of Sigma Chi”. Pianistul spune că n-o știe. „Păi unde ai învățat, măi omule, să cânți la pian?”, îl întreabă bețivul. „Am două diplome”, îi răspunde pianistul. „Una în educație muzicală.” Mă duc la un telefon cu fise și sun un prieten la New York. „Unde ești?”, mă întreabă. „într-un bar cu pian din Encino”, îi zic. „De ce?”, mă întreabă. „De ce nu?”, zic eu.

1965-'67

Rămas-bun tuturor acelor lucruri

Câte mile sunt până la Babilon?
Cinci duzini și încă zece —
Pot să ajung acolo până se aprind felinarele?
Da, până acolo și înapoi —
Dacă ai piciorul iute și ușor
Poți să ajungi acolo până se aprind felinarele.[36]

Este ușor să vezi începutul lucrurilor și mai greu să vezi sfârșitul lor. Îmi amintesc acum, cu o claritate care face să mi se contracte mușchii cefei, când a început New Yorkul pentru mine, însă nu pot să-mi dau seama care-a fost momentul în care s-a sfârșit, nu o să pot niciodată să înțeleg ambiguitățile și noile începuturi și promisiunile nerespectate care au dus exact în locul de pe pagină în care eroina nu mai e la fel de încrezătoare pe cât fusese odată.

Când am văzut prima dată New Yorkul, aveam douăzeci de ani și era vară și coborâsem dintr-un DC-7 la vechiul terminal temporar Idlewild într-o rochie nouă ce păruse foarte elegantă în Sacramento, dar care aici părea deja mai puțin elegantă, chiar și în vechiul terminal temporar Idlewild, și aerul cald mirosea a mucegai și un instinct — programat de toate filmele pe care le văzusem vreodată și de toate cântecele pe care le auzisem vreodată și de toate poveștile pe care le citisem vreodată despre New York — îmi spunea că niciodată nimic n-o să mai fie la fel. Si nici nu a mai fost. Ulterior, aveam să aud un cântec la toate tonomatele din Upper East Side care suna așa: „dar unde e școlărița care eram odinioară?” și, dacă era suficient de târziu în

noapte, începeam să mă întreb același lucru. Acum știu că aproape toată lumea se întreabă ceva de genul ăsta, mai devreme sau mai târziu și indiferent de ce face, dar una dintre binecuvântările îndoielnice ale vârstei de douăzeci sau de douăzeci și unu de ani, până chiar și de douăzeci și trei, este convingerea că nimic de genul ăsta, în ciuda tuturor mărturiilor care susțin contrariul, nu s-a mai întâmplat nimănui altcuiva înainte.

Firește că ar fi putut să fie alt oraș, dacă circumstanțele ar fi fost altele și dacă vremurile ar fi fost altele și dacă eu aș fi fost alta, ar fi putut să fie Paris sau Chicago sau chiar San Francisco, dar pentru că vorbesc despre mine, vorbesc aici despre New York. În prima noapte, am deschis geamul autobuzului care mă ducea în oraș și am căutat linia orizontului, dar nu am reușit să văd decât gunoaiele din Queens și indicatoarele imense care spuneau „TUNELUL SPRE CENTRU PE BANDA ACEASTA” și, apoi, o ploaie torențială de vară (chiar și asta părea ieșit din comun și exotic, căci veneam din vest, dintr-un loc unde nu ploua vara) și în următoarele trei zile am stat înfofolită în păturile din camera de hotel în care aerul condiționat era pornit pe 2°C și am încercat să mă lupt cu o răceală urâtă și febră mare. Nu m-am gândit să sun un doctor, pentru că nu știam niciunul și, chiar dacă m-am gândit să sun la recepție ca să-i rog să oprească aerul condiționat, nu am făcut-o, pentru că nu știam cât bacșiș să-i dau celui care ar fi venit s-o facă — a mai fost vreodată cineva atât de tânăr? Mă aflu aici ca să vă spun că da. Tot ce am putut să fac în acele trei zile a fost să port convorbiri telefonice interstatale cu băiatul cu care știam deja că nu aveam să mă mărit în primăvară, l-am spus că am să stau la New York

doar șase luni, iar de la fereastră vedeam Brooklyn Bridge. Până la urmă, s-a dovedit că era Triborough, iar eu am rămas acolo opt ani.

Retrospectiv, mi se pare că acele zile când nu știam numele tuturor podurilor au fost mai fericite decât cele care au urmat, dar poate că o să vă dați seama de asta pe parcurs. o parte din ceea ce vreau să vă spun e despre cum e să fii tânăr în New York, despre cum șase luni se pot transforma în opt ani cu ușurința înșelătoare cu care se dizolvă imaginile într-un film, căci așa îmi par acum acei ani, o secvență lungă de cadre sentimentale care se dizolvă și trucuri cinematografice demodate: fântânile din fața Seagram Building se dizolvă în fulgi de zăpadă, intru pe ușa turnantă la douăzeci de ani și ies considerabil mai bătrână, și pe altă stradă. Dar, mai ales, vreau să vă explic și poate, făcând asta, să- mi explic și mie, de ce nu mai locuiesc la New York. Se spune frecvent că New Yorkul este un oraș doar pentru cei foarte bogați și pentru cei foarte săraci. Se spune mai puțin frecvent că New Yorkul este, cel puțin pentru aceia dintre noi care au venit aici din altă parte, și un oraș doar pentru cei foarte tineri.

Îmi amintesc că odată, în New York, într-o seară rece și strălucitoare de decembrie, i-am sugerat unui prieten care se plângea că se află de prea mult timp pe acest pământ să vină cu mine la o petrecere unde, l-am asigurat cu ingeniozitatea senină a celor de douăzeci și trei de ani, avea să întâlnească „fețe noi”. A râs efectiv până când s-a înecat — a trebuit să cobor geamul taxiului și să îl bat pe spate. „Fețe noi”, a zis într-un târziu, „nu-mi spune mie despre *fețe noi”*. Se pare că ultima dată când mersese la o petrecere unde îi fuseseră promise „fețe noi”, erau

cincisprezece oameni în încăpere și el se culcase deja cu cinci dintre femei și le datora bani tuturor, cu excepția a doi bărbați. Am râs și eu cu el, dar tocmai începuse să cadă prima zăpadă și brazii uriași de Crăciun sclipeau în nuanțe de auriu și argintiu cât puteam să văd cu ochii de-a lungul Park Avenue și purtam o rochie nouă și avea să mai dureze mult până să ajung să înțeleg morala extraordinară a poveștii.

Avea să dureze mult pentru că eram pur și simplu îndrăgostită de New York. Nu mă refer la „iubire" în niciun sens colocvial al cuvântului, vreau să spun că iubeam New Yorkul așa cum iubești prima persoană care te atinge vreodată și cum nu mai iubești pe nimeni vreodată în același fel. Îmi amintesc că mă plimbam pe 62nd Street la asfințit în cea dintâi primăvară, sau poate că era cea de-a doua, pentru un timp toate mi se arătau la fel. Era prea târziu să mă întâlnesc cu cineva, dar m-am oprit la intersecția cu Lexington Avenue și am cumpărat o piersică și am stat acolo, la colț, mâncând-o și am știut că lăsasem vestul în urmă și atinsesem mirajul. Simțeam gustul piersicii și aerul călduț care îmi sufla dintr-o gură de aerisire de la metrou peste picioare și miroseam liliacul și gunoiul și parfumurile scumpe și știam că aveam să plătesc un preț mai devreme sau mai târziu — pentru că nu aparțineam acestui loc, nu veneam de aici —, dar când ai douăzeci și doi sau douăzeci și trei de ani te gândești că mai târziu o să ai un sold emotional mare și o să îți permiți să plătești, indiferent cât o să vină nota. Încă mai credeam atunci în posibilități, încă aveam presimțirea, atât de caracteristică New Yorkului, că urmează să se întâmple ceva extraordinar în orice clipă, în orice zi, în orice lună. Câștigam doar 65 sau 70 de dolari pe săptămână la vremea respectivă („Lasă-te pe mâna lui

Hattie Carnegie", am fost sfătuită fără nici cea mai mică urmă de ironie de unul dintre redactorii revistei pentru care lucram), atât de puțini bani, încât în unele săptămâni trebuia să lucrez la casa de marcat la magazinul de delicatese de la Bloomingdale ca să pot mânca, detaliu pe care nu l-am menționat în scrisorile pe care le trimiteam în California. Nu i-am spus niciodată tatălui meu că am nevoie de bani, pentru că mi-ar fi trimis și nu as fi aflat în veci dacă pot să mă descurc singură. La vremea aceea, să-ți câștigi existența mi se părea un fel de joc, cu reguli arbitrare, dar destul de inflexibile. Și cu excepția unor seri anume de iarnă — pe la ora 6 și jumătate în zona străzilor care începeau cu numărul șaptezeci, să zicem, când se înnopta deja și un vânt șfichiuitor bătea dinspre râu, când mergeam foarte repede spre stația de autobuz și aruncam o privire pe ferestrele luminoase ale caselor din cărămidă aparentă și vedeam bucătarii gătind în încăperi curate și îmi imaginam femeile care aprindeau lumânările la etajul superior și copiii frumoși îmbăiați un etaj mai sus — cu excepția unor astfel de seri, nu mă simțeam săracă; aveam senzația că, dacă aș fi avut nevoie de bani, aș fi putut face oricând rost de ei. Aș fi putut să scriu o rubrică pentru adolescenți, publicată în mai multe ziare, sub pseudonimul „Debbi Lynn" sau aș fi putut să fac contrabandă cu aur în India sau aș fi putut să devin damă de companie pe 100 de dolari și nimic nu ar fi contat.

Nimic nu era irevocabil, totul era la îndemână. Imediat după colț, după toate colțurile, mă aștepta ceva neobișnuit și interesant, ceva ce nu mai văzusem sau făcusem sau aflasem înainte. Puteam să merg la o petrecere și să fac cunoștință cu cineva care își spunea dl Apel Emoțional și conducea Institutul

Apelului Emotional sau cu Tina Onassis Blandford sau cu un nătărău din Florida care pe atunci era o prezență obișnuită pe ceea ce el numea „Marele C”, circuitul Southampton-El Morocco („Am relații sus-puse pe Marele C, dulceață”, îmi spunea în timp ce ne mâneam varza kale pe terasa lui vastă, închiriată) sau cu văduva regelui țelinei din piața Harlem sau cu un vânzător de piane din Bonne Terre, Missouri, sau cu cineva care deja făcuse și risipise două averi în Midland, Texas. Puteam să fac promisiuni mie și altora și aveam tot timpul din lume să le respect. Puteam să stau trează toată noaptea și să fac greșeli fără să se pună.

Vedeți așadar că mă aflam într-o poziție ciudată în New York: nu mam gândit niciodată că trăiesc acolo o viață adevărată. În mintea mea, mă aflam acolo pentru încă câteva luni, poate doar până la Crăciun sau până la Paște sau până la prima zi călduroasă din mai. Din acest motiv, mă simțeam mai ales în largul meu în compania sudiștilor, îmi lăsau impresia că și ei se află la New York ca și mine, într-o permisie prelungită pe o durată nedeterminată din locul de care aparțineau, nedispuși să se gândească la viitor, ostracizați care știau mereu la ce oră pleacă zborurile spre New Orleans sau Memphis sau Richmond ori, în cazul meu, California. Cineva care trăiește permanent cu orarul zborurilor în sertarul noptierei trăiește după un calendar un pic diferit. Crăciunul, de exemplu, era o perioadă dificilă.

Unora le plăcea să ia lucrurile așa cum vin, se duceau la Stowe sau în străinătate sau plecau pentru o zi acasă la mamele lor în Connecticut. Aceia dintre noi care credeau că locuiesc în altă parte îl petreceau făcând și anulând rezervări de bilete, așteptând zborurile care depindeau de vreme de parcă ar fi fost

ultimul avion care părăsea Lisabona în 1940, și sfârșeau prin a se consola unii pe ceilalți, aceia dintre noi care rămâneau, cu portocalele și amintirile și umpluturile de scoici afumate ale copilăriei, și strângeau rândurile, colonișți într-o țară îndepărtată.

Ceea ce și eram în realitate. Nu sunt sigură că e posibil pentru cineva crescut în est să înțeleagă cu adevărat ce înseamnă New Yorkul, ideea de New York, pentru aceia dintre noi veniți din vest sau din sud. Pentru un copil din est, mai ales unul care a avut dintotdeauna un unchi pe Wall Street și care și-a petrecut câteva sute de dimineți de sâmbătă la F.A.O. Schwarz, luându-i-se apoi măsura la picior pentru pantofi la Best's, dându-și apoi întâlnire sub orologiul Biltmore și dansând pe muzica lui Lester Lanin, New Yorkul e doar un oraș, chiar dacă Orașul, un loc plauzibil în care oamenii pot să trăiască. Însă pentru aceia dintre noi veniți din locuri unde nimeni nu a auzit de Lester Lanin, iar Grand Central Station e un program radio de sâmbătă, unde Wall Street și Fifth Avenue și Madison Avenue nu sunt locuri, ci simboluri („Bani”, „Modă” și „Negoț”), New Yorkul nu e un simplu oraș, ci mai degrabă o noțiune infinit de romantică, nexul misterios al tuturor banilor și puterii și iubirii, întruchiparea vie a visului strălucitor și trecător. Să te gândești să „trăiești” acolo înseamnă să reduci miraculosul la banal. Nimeni nu „trăiește” la Xanadu.

De fapt, îmi era aproape imposibil să le înțeleg pe acele tinere pentru care New Yorkul nu era doar un Estoril efemer, ci un loc real, fete care cumpărau prăjitoare de pâine și își montau dulapuri noi în apartament și își investeau energia într-un viitor fezabil. Nu am cumpărat nicio piesă de mobilier în New York.

Timp de un an sau cam așa ceva, am locuit în apartamentele altora; după aceea, am locuit în zona străzilor care începeau cu numărul nouăzeci într-un apartament mobilat în întregime cu lucruri scoase dintr-un depozit de un prieten a cărui soție se mutase de acasă. Si când am părăsit acest apartament (acesta a fost momentul când părăseam tot, când totul începuse să se clatine), am lăsat acolo toate lucrurile, inclusiv hainele de iarnă și harta cu Sacramento County pe care o agățasem pe peretele din dormitor ca să îmi amintească cine sunt, și m-am mutat pe 75th Street, într-un apartament monastic cu patru camere ce se întindea pe un întreg etaj. „Monastic" este un termen care poate să inducă aici o idee greșită, sugerând o severitate șic.

Până să mă mărit și înainte ca soțul meu să aducă ceva mobilier, nu a existat nimic în acele patru camere în afară de o saltea dublă ieftină și o somieră cu arcuri, pe care am comandat-o la telefon în ziua în care m-am hotărât să mă mut, și de două scaune franțuzești de grădină împrumutate de un prieten care le importa. (Mă șochează acum când îmi dau seama că toți cei pe care îi știam în New York aveau tot felul de ocupații secundare ciudate și perdante. Importau scaune de grădină care nu se vindeau foarte bine la Hammacher Schlemmer sau încercau să comercializeze plăci de îndreptare a părului în Harlem sau scriau sub pseudonim dezvăluiri despre Murder, Incorporated în suplimentele duminicale. Cred că, până la urmă, niciunul dintre noi nu era foarte serios, implicându-ne cu adevărat doar când venea vorba despre viețile noastre cele mai intime.)

Singurul lucru pe care l-am schimbat vreodată în acel apartament a fost să atârn cincizeci de metri de mătase galbenă,

folosită pentru decor la teatru, în fața ferestrelor din dormitor, pentru că aveam cumva impresia că lumina aurie o să mă facă să mă simt mai bine, dar nu mi-am bătut capul să măsor draperiile ca lumea și toată vara bucățile acelea lungi de mătase aurie și transparentă zburau pe geam, se încurcau și se îmbibau cu apă în timpul furtunilor de după-amiază. Acela a fost anul, al douăzeci și optulea an al meu, când am descoperit încetul cu încetul că nu toate promisiunile aveau să fie respectate, că unele lucruri sunt, în realitate, irevocabile și că, până la urmă, se puneau la socoteală toate eschivările și toate amânările, toate greșelile, toate cuvintele, totul.

Nu despre asta fusese vorba, în fond? Despre promisiuni? Acum, când îmi aduc aminte de New York, totul îmi apare în străfulgerări halucinatorii, detaliate cu o precizie atât de clinică, încât uneori îmi doresc ca memoria să își pună în aplicare distorsiunile care i se atribuie în mod traditional. O vreme destul de îndelungată, cât am stat la New York, m-am dat cu un parfum numit *Fleurs de Rocaille* și apoi cu *L'Air du Temps,* iar acum cea mai vagă urmă a lor îmi scurtcircuitează gândurile tot restul zilei. Nici nu mai pot să miros săpunul de iasomie Henri Bendel sau un amestec specific de condimente folosit pentru crabii fierți fără să fiu aruncată înapoi în trecut. Un loc cehesc din zona străzilor care începeau cu numărul optzeci, unde îmi făceam pe vremuri cumpărăturile, avea butoaie cu crabi fierți. Mirosurile au, bineînțeles, notorietatea de a stimula memoria, dar mai sunt și alte lucruri care mă afectează în același fel. Cearșafuri în dungi albe și albastre. Cocktailuri cu vermut și creme de cassis. Unele cămăși de noapte în culori spălăcite, la

modă în anii 1959 sau '60, și unele eșarfe de șifon pe care le-am cumpărat tot pe atunci.

Presupun că multora dintre noi care au fost tineri în New York li se derulează aceleași cadre în minte. Îmi amintesc că stăteam trează, pe la 5 dimineața, cu o ușoară durere de cap în tot felul de apartamente. Aveam un prieten care nu putea dormi, iar el mai știa câțiva oameni care aveau aceeași problemă și ne uitam cum se luminează de ziuă și mai beam un ultim pahar, fără gheață, și mergeam spre casă în lumina zorilor, când străzile erau curate și ude (plouase în timpul nopții? nu știam niciodată) și puținele taxiuri care treceau aveau încă farurile pornite și singurele culori erau rosul și verdele semafoarelor. Barurile The White Rose se deschideau dimineața foarte devreme; îmi amintesc că stăteam într-unul dintre ele, așteptând să văd un astronaut trimis în spațiu, așteptând atât de mult, încât atunci când chiar s-a întâmplat, aveam ochii ațintiți nu asupra ecranului televizorului, ci asupra unui gândac de bucătărie de pe pardoseala cu gresie. Îmi plăceau crengile albite deasupra Washington Square la răsărit și platitudinea monocromatică a Second Avenue, cu ieșirile de urgență și fațadele magazinelor cu grilaje arătând stranii și pustii în perspectivă.

E destul de greu să ripostezi la ora 6 și jumătate sau 7 dimineața după ce nu ai dormit, acesta fiind poate și unul dintre motivele pentru care stăteam treji toată noaptea, și mi se părea un moment plăcut al zilei. Obloanele erau trase în apartamentul acela din zona străzilor care începeau cu numărul nouăzeci și puteam să dorm câteva ore și apoi să merg la muncă. Puteam să lucrez pe vremea aceea după doar două sau trei ore de somn și o găleată de cafea de la Chock Full O'Nuts. Îmi plăcea să merg la

muncă, îmi plăcea ritmul reconfortant și satisfăcător de a vedea o revistă ieșită de sub tipar, îmi plăcea progresia ordonată a bunului de tipar pe paginile în patru culori, apoi pe cele în două culori și pe cele alb-negru și apoi Produsul, nimic abstract, ci un lucru care arăta lucios fără efort și pe care puteai să îl iei de la un chioșc de ziare și căruia puteai să-i simți fizic greutatea în mână. Îmi plăceau toate detaliile mărunte ale paginilor de calc și ale machetelor, îmi plăcea să lucrez până târziu în nopțile în care revista intra la tipar, să stau și să citesc *Variety* și să aștept să fiu sunată de la departamentul de editare. Din biroul meu, se vedea orașul întinzându-se până la farul de semnalizare meteorologică de pe Mutual of New York Building și până la luminile care afișau alternativ TIME și LIFE deasupra Rockefeller Piaza; îmi aduceau o plăcere nelămurită, ca și mersul pe jos spre nordul orașului la violeta oră 8 a serilor de la începutul verii, uitându-mă la lucruri, la supierele Lowestoft din vitrinele de pe 57th Street, la oamenii în haine de seară încercând să prindă un taxi, la copacii care tocmai înverzeau deplin, la atmosfera jucăușă, la toate promisiunile dulci ale banilor și verii.

Au trecut câțiva ani și fascinația New Yorkului încă s-a păstrat. Am început să îi apreciez singurătatea, faptul că la nicio oră din zi nimeni nu trebuia să știe unde sunt sau ce fac. Îmi plăcea să merg pe jos, de la East River peste Hudson și înapoi în zilele friguroase și în centru, prin Village, în zilele calde. o prietenă îmi lăsa cheile apartamentului ei din West Village când era plecată din oraș și uneori mă mutam acolo, pentru că la vremea aceea telefonul începuse să mă deranjeze (după cum vedeți, cangrena deja se întindea), și puțini aveau numărul ei de telefon. Îmi amintesc de o zi când cineva care chiar avea numărul de telefon

din West Village a venit să mă ia de acolo să ieșim la prânz și amândoi eram mahmuri și m-am tăiat la deget deschizându-i o bere și am izbucnit în lacrimi și am mers pe jos până la un restaurant spaniol și am băut Bloody Mary și am mâncat *gazpacho* până când neam simțit mai bine. Pe atunci nu eram copleșită de vinovăție că petreceam după-amiezile în felul acela, pentru că încă aveam la dispoziție toate după-amiezile din lume.

Și, chiar și mai târziu, îmi plăcea să merg la petreceri, la toate petrecerile, la petreceri proaste, la petreceri de sâmbătă după-amiază date în Stuyvesant Town de cupluri proaspăt căsătorite, la petreceri din West Side date de scriitori nepublicați sau ratați care serveau vin roșu ieftin și vorbeau despre plecări în Guadalajara, la petreceri din Village unde toți invitații lucrau pentru agenții de publicitate și votau cu democrații reformați, la petreceri de presă de la Sardi's, soiul cel mai rău de petreceri. Probabil că v-ați dat deja seama că nu eram genul care să învețe din experiența altora, că, într-adevăr, mi-a luat foarte mult timp până să încetez să cred în fete noi și să încep să înțeleg morala poveștii, și anume că se poate, fără nicio îndoială, să rămâi prea mult la bâlci.

N-aș putea spune când am început să înțeleg asta. Tot ce știu e că lucrurile stăteau foarte prost când aveam douăzeci și opt de ani. Mi se părea că mai auzisem deja tot ce mi se spunea și nu mai puteam să ascult. Nu mai puteam să stau într-un bar minuscul din apropiere de Grand Central și să ascult pe cineva care se plânge de cum soția lui nu e în stare să se descurce cu fata în casă în timp ce el pierde încă un tren spre Connecticut. Nu mă mai interesa să aud despre avansurile pe care alți oameni

le primiseră de la editurile lor, despre piese de teatru în Philadelphia care aveau probleme cu felul în care să păstreze atenția publicului în actul al doilea sau despre oameni care mi-ar plăcea foarte mult dacă aș ieși din casă și i-as cunoaște. Îi întâlnisem deja pe toți. Erau anumite părți din oraș pe care trebuia să le evit. Nu mai suportam să trec pe Madison Avenue în diminețile din timpul săptămânii (aceasta era o aversiune extrem de deranjantă, întrucât pe atunci locuiam la doar cincisprezece sau douăzeci de metri la est de Madison), pentru că acolo aveam să văd femei plimbându-și terierii Yorkshire și făcând cumpărături la Gristede's și atunci mi se punea un nod veblenian[37] în gât. Nu mai puteam să merg în Times Square după-amiaza sau la Biblioteca Publică din New York din tot felul de motive. Într-o zi nu reușeam să intru într-un Schrafft's, în alta, în Bonwit Teller.

Îi răneam pe oamenii la care țineam și îi insultam pe cei la care nu țineam. M-am îndepărtat de singura persoană care îmi era mai apropiată decât oricine altcineva. Plângeam până nu mai eram nici măcar conștientă când plâng și când nu, plângeam în lifturi și în taxiuri și în spălătorii chinezești și, când am mers la doctor, mi s-a spus doar că par deprimată și ar trebui să văd un „specialist”. Mi s-a scris pe-o hârtie numele și adresa unui psihiatru, dar nu am mers la el.

În schimb, m-am măritat, ceea ce se pare că a fost un lucru foarte bun, făcut însă într-un moment foarte prost, de vreme ce tot nu puteam să trec pe Madison Avenue dimineața și tot nu puteam să vorbesc cu oamenii și tot plângeam în spălătorii chinezești. Nu înțelesesem până atunci ce înseamnă „disperarea” și nu sunt sigură că înțeleg acum, dar în anul acela

am făcut-o. Evident că nu puteam să lucrez. Nu era sigur că pot măcar să pregătesc cina și stăteam paralizată în apartamentul de pe 75th Street până când mă suna soțul meu de la birou și îmi spunea plin de tact că nu trebuie să pregătesc cina, că ne putem întâlni la Michael's Pub sau la Toots Shor's sau la Sardi's East. Și, apoi, într-o dimineață din aprilie (ne căsătoriserăm în ianuarie), m-a sunat și mi-a spus că vrea să plece din New York o vreme, că vrea să își ia un concediu de șase luni, că o să mergem undeva.

Mi-a spus asta acum trei ani și de atunci trăim la Los Angeles. Multora dintre cei pe care îi știam în New York li se pare o aberație curioasă și nu se sfiesc să ne-o spună. Nu există nicio explicație acceptabilă, nicio explicație potrivită, așa că le răspundem doar în clișee, așa cum o face toată lumea. Vorbesc despre cât de greu ar fi pentru noi „să ne permitem" să trăim acum la New York, despre cât de mult „spațiu" avem nevoie. Tot ce vreau să spun, de fapt, e că eram foarte tânără când am trăit la New York și că, la un moment dat, firul aurit s-a rupt, iar acum nu mai sunt la fel de tânără. Când m-am întors ultima dată la New York, într-un ianuarie friguros, toți cei pe care îi știam erau bolnavi și obosiți. Mulți dintre cunoscuții mei de acolo se mutaseră la Dallas sau fuseseră pe tratament cu Antalcol sau cumpăraseră o casă la țară în New Hampshire. Am rămas zece zile, apoi am luat un zbor de după- amiază înapoi spre Los Angeles și, în drumul de la aeroport spre casă, am văzut în noaptea aceea luna deasupra Pacificului și am mirosit iasomia care ne înconjura de peste tot și amândoi am știut că nu mai are niciun rost să mai ținem apartamentul din New York. Au fost ani în care îi spuneam orașului Los Angeles „Coasta", dar totul pare să se fi petrecut cu mult timp în urmă.

1967

[1] „The second coming” („A doua venire”) (tr. B.S.).
[2] În original, *Double Indemnity* (1944), film noir american regizat de Billy Wilder. Sintagma are și sensul de „dublă despăgubire”, o prevedere cuprinsă în polițele de asigurare prin care beneficiarul primește dublul sumei asigurate în cazurile în care moartea are loc accidental.
[3] Referire la o practică americană de la mijlocul secolului XX, când oamenii călătoreau în Mexic ca să obțină divorțul pe cale mai eficientă și mai ieftină decât în Statele Unite.
[4] Monedă a indienilor din America de Nord, alcătuită din scoici legate în formă de mătănii.
[5] Isaia, 54:17.
[6] Arthur Chapman, „Out Where the West Begins” [„Acolo unde începe Vestul”], 1917.
[7] Balada 173, cuprinsă în antologia lui Francis James Child de balade populare anglo-scoțiene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.
[8] Eroina fictivă a romanului din 1904 al lui W.H. Hudson, *Palatele verzi*. Rima, o fată primitivă din pădurea tropicală care vorbește o limbă ce seamănă cu cea a păsărilor, îl cunoaște cu Abel, un refugiat politic.
[9] Societate financiară americană specializată în servicii de investiții.
[10] Personaj fictiv dintr-o revistă de literatură de consum publicată între 1931 și 1949.
[11] Porțiune din Las Vegas Boulevard, cunoscută pentru numărul mare de hoteluri și cazinouri.
[12] De la Emile Coué, farmacist și psihoterapeut francez, care la începutul secolului XX a conceput o nouă metodă de psihoterapie bazată pe autosugestie.
[13] Eveniment major pentru contracultura anilor 1960 în San Francisco, organizat cu ocazia votării legii prin care statul California interzicea consumul de LSD.
[14] Mic parc în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco, lung și îngust, care se întinde înspre est ca o prelungire a Golden Gate Park.
[15] În original, „I want to turn him on”, cu referire la expresia „Turn on, tune in, drop out” [„Activează-te, interacționează, renunță”] popularizată de Timothy Leary în 1967 în cadrul Human Be-In.
[16] Motiv textil ornamental de origine persană, având formă de lacrimă cu partea de sus curbată, începând cu mijlocul anilor '60, a fost asociat cu cultura psihedelică.
[17] AmeriCorps VISTA (Volunteers in Service to America) este un program de servicii naționale creat în 1964 cu scopul de a atenua sărăcia.
[18] Grup de activiști și actori de teatru stradal, care si-a desfășurat activitatea între 1966 și 1968 în cartierul Haight-Ashbury din San Francisco.
[19] Versuri improvizate pornind de la melodia „Hey Joe” de Billy Roberts. Versurile corecte sunt: „I'm goin' down to shoot my old lady / You know I caught her messin' around with another man”.

[20] Titlul acordat unui ascet sau învățător religios hindus.
[21] *Parity raid,* o farsă răspândită printre studenții americani în anii '50-'60, când băieții încercau să intre în căminele fetelor și să le fure dessous-urile ca trofee.
[22] Folia alimentară, cunoscută inițial drept „Saran Wrap", a fost introdusă pe piață de The Dow Chemical Company în 1949. La scurt timp, în 1965, Dow Chemical a primit de la armata americană un contract de 5 milioane de dolari pentru producerea napalmului folosit de trupele americane în timpul Războiului din Vietnam. Activiștii au boicotat produsele Dow Chemical.
[23] F. Scott Fitzgerald, Marele Gatsby, traducere de George Volceanov, Polirom, Iași, 2013, p. 75.
[24] Codul de producție al filmelor de lungmetraj, sau Hays Code, a fost un set de linii directoare prin care marile studiouri din Statele Unite stabileau ce teme sunt sau nu acceptabile, funcționând astfel ca un sistem de autocenzură.
[25] Vers din *Rock of Ages* [„Stânca veacurilor"], imn creștin popular scris în 1763 de preotul anglican reformat Augustus Toplady.
[26] *Pat and Mike (Perseverența),* comedie romantică americană din 1952 cu Spencer Tracy și Katherine Hepburn în rolurile principale.
[27] W.S. Merwin, *After Some Years* [„Peste câțiva ani"].
[28] Gerard Manley Hopkins, Spring and Fall [„Primăvara și toamna"].
[29] în original, *Golden lads and girls all must as chimney-sweepers come to dust:* „Domnițe, feți- frumoși, homari, toți cată / Să se prefacă-n pulbere odată" (Shakespeare, „Cymbeline", Actul IV, Scena 2, traducere de Leon D. Levițchi, în *Opere complete,* volumul 8, ediție îngrijită și comentată de Leon D. Levițchi, note de Virgiliu Ștefănescu-Drăgănești, Univers, București, 1990, p. 57).
[30] Con vulcanic în Hawaii.
[31] Aluzie la *The Big Rock Candy Mountains,* cântec folcloric american.
[32] În original, scrimshaw - obiecte de artă folclorică sculptate de vânătorii de balene în secolul al XIX-lea; derivă de la cuvântul argotic scrimshanker, adică „pierde-vară".
[33] Cea mai mare „căsuță" de vară din Newport și un simbol al preeminenței financiare și sociale a familiei Vanderbilt în Era strălucitoare (The Gilded Age).
[34] Experiment utopic de trai în comun din anii 1840 în Statele Unite.
[35] Psalmii, 23:4.
[36] *How Many Miles to Babylon?* este un cântecel englezesc pentru copii, înregistrat prima dată în 1801, dar având o origine mult mai veche.
[37] Thorstein Bunde Veblen, economist și sociolog american considerat, încă din timpul vieții, un critic dur al capitalismului.